

Սույն գիրքը թվայնացվել է Գրքասեր ՀԿ-ում՝ հայերենով գրականության պահպանման, հանրայնացման և ժամանակակից թվային միջավայրում հասանելի դարձնելու նպատակով:

Կազմակերպության նախաձեռնությունը միտված է հայերեն գրքերի և տեքստերի տարածմանը, ընթերցանության խթանմանը և մշակութային ոչ նյութական ժառանգության պահպանությանը՝ ապահովելով դրանց հասանելիությունը հնարավորինս լայն շրջանակների համար:

Մենք հավատում ենք, որ թվայնացումը ոչ միայն պահպանման միջոց է, այլև գիտելիքի, գրականության և մշակույթի շարունակական փոխանցման կարևոր ուղի:

Գրքասեր ՀԿ-ն գրքերը ձայնագրում և թվայնացնում է բացառապես Ձեր նվիրատվությունների շնորհիվ: Կազմակերպությանը կարող եք օժանդակել հետևյալ հղումով՝

<https://grqaser.org/hy/donate>

Ստուգված

Հայ գրականություն, Թատերգություն
13+

Շիրվանզադե Արիավիրքի օրերին

ԳՈՐԾՈՂ ԱՆՁԻՆՔ

ՄԻՋՐԴԱՏ ՄԱՆԳՈՒՆԻ — թուրքահայ հարուստ կալվածատեր.

ՍԱԹԵՆԻԿ — նրա կինը

ԳԱԼՈ — Սաթենիկի ապօրինի զավակը.

ՏԻՐԱՆ — Միհրդատի և Սաթենիկի որդին.

ՆԻԳԱՐ — Միհրդատի եղբոր դուստրը.

ԴԱՆԻԵԼ — Միհրդատի եղբայրը.

ԱՐՓԵՆԻԿ — Դանիելի կինը.

ՆՈՒԳԶԱՐ — Մանգունիների աղախինը.

ՋԵՄԱԼ-ԲԵՅ — քուրդ ցեղապետ, Գալոյի հայրը.

ԱՆԹԱՐ-ԲԵՅ — Ջեմալ-Բեյի քեռորդին, թուրք սպա.

ԳԵՆԵՐԱԼ ՆԵԼԻԴՈՎ — ռուս գորավար.

ՄԻԼՈՎԻԴՈՎ — գեներալի թիկնապահը.

ՀՐԱԶԴԱՆ — Նախկին Արամազդ՝ Նիգարի հայրը, հայ կամավորների հրամանատար.

ԱԼԻՇԱՆ — Նախկին Տեր-Ղևոնդ, Հրազդանի օգնականը.

ՍԱԶՈ — կամավորների հրամանատար.

ՄՅԵՐ — կամավորների հարյուրապետ.

ՉԱՐՄԱՅՐ — տնտեսապետ. կամավորներ

ԳԱՅԱՆԵ ՇԱՀԻՆՅԱՆ — ուսանողուհի

Տիրանի չորս ընկերները.

Չառամյալ քահանա խելագար համարված.

Երկու կոզակ.

Երեք պարենապահ-կամավոր.

Մի թուրք զինվոր.

Չորավարներ, կոզակներ, զինվորներ, կամավորներ, երաժիշտներ, երգիչներ, մանուկներ, գաղթականների կարավան և այլն:

Գործողությունը կատարվում է Թուրքահայաստանի սահմաններում:

ԱՐԱՐՎԱԾ ԱՌԱՋԻՆ

Գավառական քաղաք Թուրքիայում՝ խառն ազգաբնակչությամբ: Միրհրդատ Մանգունու տունը:

Մի բավական մեծ սենյակ: Չախ պատի մեջ երկու լուսամուտ: Խորքի պատի մեջ դռներ դեպի մյուս սենյակները: Աջ պատի մեջ դռներ դեպի Նախասենյակ: Երկու պատերի առջև թախտեր՝ տեղական գորգերով ծածկված: Ցախ պատի առջև դեպի ավանսցեն փոքրիկ գրասեղան՝ քովն երկու աթոռ: Հատակն ամբողջովին ծածկված է գորգերով: Պատերի վրա մի քանի աննշան նկարներ և Էջմիածնի կաթողիկոսի և Պոլսի հին ու նոր պատրիարքների պատկերները: Առաստաղից քաշ է արած մի մեծ լամպար՝ կերոսինի: Գրասեղանից վեր քաշ է արած հայելի: Աջ պատի մեջ բուխարի, որ վառ չէ: Ընդհանրապես սենյակը կրում է նյութական ապահովության կնիք:

ՏԵՍԻՆ 1
ՆՈՒԳԶԱՐ, ՀԵՏՈ ԱՐՓԵՆԻԿ

ՆՈՒԳԶԱՐ. (Մոտ 30 տարեկան կին է, հասարակ, բայց մաքուր հագնված: Գլուխը ծածկված է թաշկինակով: Ոտներին չուստեր: Վարագույրը բարձրանալիս, թախտերը կարգի բերելով, հանդարտիկ երգում է թախծալի եղանակով) :

Քուրիկ արև,

Քեզի բարև,

Ինչո՞ւ այդպես

Սև ամպերեն

Դու խավրեր ես,

Իմ ցա՛վ ունիս,

Իմ դա՛րդ ունիս,

Դուն ալ հա՛յ ես,

Թուրքի փա՛յ ես:

Եփրատ ախպեր,

Դաշտերի սեր,

Ինչո՞ւ այդպես

Պղտորել ես,

Փրփրել ես,

Դուն ա՛լ ինձ պես

Խեղճ հայր ու մայր

Կորսուցել ես,

Արտասուքեն

Կուրացե՛լ ես:

ԱՐՓԵՆԻԿ. (Գալիս է խորքի դռներով: Մոտ 30 տարեկան կին է, սիհար, գունատ: Հագած է եվրոպական շրջագգեստ և կոշիկներ, այնինչ գլուխը կապած է թաշկինակով): Հը, էլի՞ երգեցիր քո տխուր երգը:

ՆՈՒԳԶԱՐ. (Աչքերը հագուստի թևերով սրբելով): Էհ, ի՞նչ ընեմ, Արփի խաթուն, միտս եկան սև օրերը: Եղավ քսան տարի, որ համիդիեները մեր տունը կոտորեցին ու գիս անարգեցին:

ԱՐՓԵՆԻԿ. Մոռցիր, Նուգզար, մոռցիր եղածը: Ռուսը գալիս է. նա մեզ կազատե թյուրքի լծեն: Ռուսի թուրը կտրուկ է: (Մոտենում է լուսամուտներից մեկին):

ՆՈՒԳԶԱՐ. (Երեսը խաչակնքելով): Կըսեն՝ շատ զորավոր է: Աստված անոր թրին ավելի ուժ տա, որ մեզի փրկե: Հերիք տանջվեցինք այս դժոխքում: (Թախտի վրայից ավելը վերցնելով, քայլերն ուղղում է դեպի խորքի դռները):

ԱՐՓԵՆԻԿ. (Լուսամուտով նայում է փողոց): Կեցիր, Նուգզար, այստեղ նայիր: Այն ո՞վ է, որ քայլում է մեր կողմ:

ՆՈՒԳԶԱՐ. (Մոտենում է լուսամուտին): Նայեմ, ո՞ւ կուրացել եմ, լավ չեմ տեսնում, Էֆենդի մըն է:

ԱՐՓԵՆԻԿ. Չե՞ս ճանչևար, Գալուն է: Գնա, մեծ խաթունին հայտնիր, շուտ: (Լուսամուտից հեռանում է):

ՏԵՍԻԼ 2

ԱՐՓԵՆԻԿ և ԳԱԼՈ, որ գալիս է աջ կողմի դռնով

ԳԱԼՈ. (23 տարեկան երիտասարդ է, գեղեցիկ, առողջ ու համեստ դեմքով ու ձևերով: Հագած է հասարակ եվրոպական հագուստ: Շարժումները համեստության հետ միասին ունին և հպարտություն): Բարով, Արփենիկ: (Ձեռք չի տալիս, միայն գլուխ է տալիս):

ԱՐՓԵՆԻԿ. (Գլուխը թեթևակի շարժելով): Բարի գալուստ:

ԳԱԼՈ. Մերոնք տա՛նն են:

ԱՐՓԵՆԻԿ. Տղամարդիկ՝ ոչ: Սաթենն իսկույն կգա: Ահա նա:

ՏԵՍԻԼ 3

ՆՈՒՅՆԵ և ՍԱԹԵՆԻԿ

ՍԱԹԵՆԻԿ. (Գալիս է խորքի դռներով: Մոտ 40 — 42 տարեկան կին, բավական թարմ է տակավին գեղեցիկ: Հագած է տեղական գունավոր ասեղնագործ գգեստ: Ոտներին՝ եվրոպական կոշիկներ: Գլուխը զարդարված է տեղական ու թուրքական ոսկիներով: Հուզված է Գալոյի գալստյամբ): Գալո՛:

ԳԱԼՈ. Մա՛յր. (Համբուրում է Սաթենիկի ձեռքը):

ՍԱԹԵՆԻԿ. (Թեթև համբուրում է Գալոյի ճակատը, դառնում է Արփենիկին): Թող մեզ առանձին:

ԱՐՓԵՆԻԿ. (Գնում է խորքի դռներով):

ՏԵՍԻԼ 4

ՆՈՒՅՆՔ, առանց ԱՐՓԵՆԻԿԻ

ՍԱԹԵՆԻԿ. (Արփենիկին հայացքով ուղեկցելուց հետո, Գալոյին համբուրում է ջերմագին և թեթև արտասվելով): Նստիր: (Հուզումը զսպելով): Հինգ ամիս է քեզ չեմ տեսել: Ո՞րտեղ էիր: (Նստում է աջ կողմի թախտի վրա):

ԳԱԼՈ. (Նստում է աջ կողմի թախտի վրա) Ը՛վ գիտե, թափառում էի: Այն օրեն, երբ ամուսինդ ինձ արտաքսեց այս տնեն, պատել եմ ամբողջ Թուրքիան աննպատակ: Այժմ պատերազմը ինձ քշել բերել է այստեղ:

ՍԱԹԵՆԻԿ. (Խորհրդավոր ու կիսահեգնական): Միա՞յն պատերազմը:

ԳԱԼՈ. Եվ դու:

ՍԱԹԵՆԻԿ. (Ժպտալով): Եվ մի երրորդը, հարկավ:

ԳԱԼՈ. (Հանդիմանորեն): Մա՛յր:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Լավ, մի վշտանար: Ես քեզ չեմ մեղադրում: Նիզարն արժանի է քեզ, դու էլ Նիզարին: Միայն գիտցիր, որ Միհրդատը իսկույն հասկանալու է գալուդ նպատակը:

ԳԱԼՈ. Թող հասկանա, թող նորեն կատաղե, այլևս ինձ համար միևնույն է: Կարո՞ղ եմ տեսնել Նիզարին:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Համբերիր, կտեսնես:

ԳԱԼՈ. Ո՞րտեղ են ամուսինդ ու նրա եղբայրը:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Գնացել են քահանայի մոտ. ժողով ունին:

ԳԱԼՈ. (Դառն հեգնաթյամբ): Ժողո՞ւ՛վ: Այստեղ ևս: Ամեն տեղ: Ամենքը մոլորվել են՝ մեծ ու փոքր, ամբողջ հայությունը: Սակայն ոչ ոք գիտե, թե այս պատերազմը ինչ աղետ է բերելու մեզ:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Աղե՞տ: Ինչո՞ւ: Ամենքն ասում են, որ պիտի ազատվենք Թյուրքիայի դարավոր լծեն:

ԳԱԼՈ. (Հեգնորեն ծիծաղում է):

ՍԱԹԵՆԻԿ. Ինչո՞ւ ես ծիծաղում:

ԳԱԼՈ. Ոչինչ: Ես լսում եմ ամուսնուդ ձայնը:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Անցիր մյուս սենյակը, թող որ նախազգուշացնեմ նրան քո մասին:

ԳԱԼՈ. Մի վախենար, մայր, ես ինձ կգտայեմ:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Շնորհակալ եմ, որդի:

ՏԵՍԻԼ 5

ՆՈՒՅՆՔ, ՄԻՅՐԴԱՏ և ԴԱՆԻԵԼ

ՄԻՅՐԴԱՏ. (Դրսից): Մի վիճիր, դու թուրք կառավարությանը չես ճանաչում:
(Գալիս է աջ կողմի դռներով: Հիսուն և երեք տարեկան տղամարդ է, բավական առույգ է, կայտառ, թեև, ճերմակ մազերով ու մորուսով: Հագած է լայն ու երկայն պիջակ, լայն պանթալոն, նեղ եզրերով, ոտներին եվրոպական կոշիկներ, գլխին թուրքական կարմիր ֆես): Նա միշտ խաբել է մեզ, էլի կխաբե:

ԴԱՆԻԵԼ. (Ներս է մտնում Միհրդատից հետո: 39 տարեկան տղամարդ է: Միհրդատի պես հագնված: Երեսը սափրած է): Բայց մենք ուրիշ միջոց չունինք, պետք է հավատանք կառավարությանը: Մեր ճակատագիրն է լսել ու խոնարհվել: Խեղճեր ենք մենք:

ԳԱԼՈ, Խեղճի ձայնը շատ թույլ է աստուծո լսելիքին հասնելու համար:

ՄԻՅՐԴԱՏ. (Ցնցվելով): Աա՛, ի՞նչ, այդ ո՞վ էր: Դո՞ւ: (Դառնում է Սաթենիկին): Ի՞նչ գործ ունի նա իմ տանը:

(Լռություն):

ՄԻՅՐԴԱՏ. (Գալոյին): Հարցնում եմ, ինչո՞ւ համար ես եկել:

ԳԱԼՈ. (Չի պատասխանում):

ՍԱԹԵՆԻԿ. Եկել է յուր մորը տեսնելու:

ՄԻՅՐԴԱՏ. Հեզկորեն): Այո՛: Լավ ես ասում: Հավատում եմ: (Գալոյին): Հեռացիր աչքիցս, եթե բան չունիս ասելու:

ԳԱԼՈ. Ունիմ բան ասելու և շատ լուրջ բան:

ՄԻՅՐԴԱՏ. Հապա, շուտ և կարճ:

ԴԱԼՈ. Թուրք կառավարությունը վճռել է բնաջինջ անել ամբողջ հայությունը:

ԱՄԵՆՔԸ. (Ցնցվում են):

ՍԱԹԵՆԻԿ. Ողորմած աստված:

ԴԱՆԻԵԼ. Ի՞նչ պատճառով:

ԳԱԼՈ. Ձեր դավաճանության պատճառով:

ԴԱՆԻԵԼ. Մենք դավաճաններ:

ԳԱԼՈ. Այո՛, թուրք կառավարությունը հայ ժողովրդի համակրությունը Ռուսիային՝ համարում է քաղաքական դավաճանություն:

ՄԻՅՐԴԱՏ. (Սրտմտությամբ): Սուտ ես ասում, քուրդ, այդպիսի բան չկա: Դու ինքդ ես հնարել:

ԳԱԼՈ. (Հանգիստ դուրս է բերում գրպանից մի թուղթ թուրքերեն գրված և տալիս է Դանիելին): Կարդա՛:

ԴԱՆԻԵԼ. Ի՞նչ է այդ: (Թուղթը վերցնում ու կարդում է):

ԳԱԼՈ. Կենտրոնական կառավարության մի գաղտնի հրովարտակը, որը ես ձեռք եմ բերել իմ քուրդ բարեկամների միջոցով:

ՄԻՅՐԴԱՏ. (Դանիելին): Բարձր կարդա:

ԴԱՆԻԵԼ. (Հուզված թղթի ընթերցումից): Այդ անարդար է, անաստված, սոսկալի: (Թուղթը տալիս է Միհրդատին): Ինքդ կարդա:

ՍԱԹԵՆԻԿ. (Գրգռված): Բայց ի՞նչ է գրված այդտեղ, ասելո՞ւ ես, թե՞ չէ:

ԴԱՆԻԵԼ. Կենտրոնական կառավարությունը հրամայում է տեղական վարչություններին բոլոր հայ երիտասարդներին ձերբակալել և աքսորել Միջագետք, գրավելով Նրանց գույքը:

ԳԱԼՈ. Աքսորել ճանապարհին կոտորելու համար:

ՄԻՅՐԴԱՏ. Այդ մասին այս թղթի մեջ ասված չէ:

ԳԱԼՈ. Այդ հասկացվում է ինքնըստինքյան:

ԴԱՆԻԵԼ. Արյունս սառչում է երակներիս մեջ:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Ողորմած աստված, դո՛ւ մեզ փրկես:

ՄԻՅՐԴԱՏ. (Կատաղած): Բայդուշ, դու եկել ես մեր հանգիստը խափանելու: Կորիր, քուրդ, ես քեզ չեմ հավատում: (Թուղթը ձգում է հատակի վրա):

ՍԱԹԵՆԻԿ. Միհրդատ, Գալոն սուտ խոսել չգիտե:

ԴՐՍԻՑ. (Լսվում է երաժշտության ձայն, նվագում են օսմանյան քայլերգ: Ձայնը գալիս է հեռվից, հետզհետե մոտենում և մի քանի րոպե տևելով, ընդհատվում է):

ԴԱՆԻԵԼ. (Շտապով մոտենալով լուսամուտներից մեկին): Այդ ի՞նչ է, զո՞րք:

ԳԱԼՈ. Աբղուրահման փաշայի զորաբաժինն է: Գալիս է պատերազմի դաշտն անցնելու համար: Պատրաստվեցեք անախորժ հյուրերին ընդունելու: (Թուղթը հատակից վերցնելով, գնում է աջ կողմի դռներով):

ԴԱՆԻԵԼ. (Գալոյին հետևելով): Գնանք, Նայենք:

ՏԵՍԻԼ 6

ՄԻՅՐՐԴԱՏ և ՍԱԹԵՆԻԿ

ՍԱԹԵՆԻԿ. Մի՞թե այս ծանր օրերին անգամ չես կարող հաշտվել այդ խեղճ տղայի հետ:

ՄԻՅՐՐԴԱՏ. Գեհենի կրակի մեջ էլ չեմ մոռանա, որ Նա քո խայտառակության պտուղն է:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Ա՛հ, երանի դու ինձ չազատեիր այդ խայտառակությունից:

ՄԻՅՐՐԴԱՏ. Ու թողնեի քեզ սրիկա Ջեմալի գրկում, որ Նա կշտանար քո փարթամ մարմնից ու հետո շարտեր քեզ իր ծառաներին, այո՞:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Այո՛, թեկուզ այդպես, ի՞նչ արած, քչե՞րն են հայ աղջիկներից հաշտվել իրանց վիճակի հետ, ընկնելով փաշաների ու սուլթանների հարեմները: Թող մեկն էլ ես լինեի: Ո՛վ գիտե, գուցե տարիներն ինձ մոռացնել տային իմ անցյալը, իմ ծնողերին, իմ քրիստոնյա հավատն ու քեզ, որ իմ Նշանաձև էիր:

ՄԻՅՐՐԴԱՏ. Ահա թե ինչ:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Այո՛, այն ժամանակ գոնե ես ազատ կլինեի քո հավիտենական Նախատիքներից: Այն ժամանակ ինձ համար անվերջ տառապանքների պատճառ չէր լինիր իմ արգանդի բերքը: Ահ, Միհրդատ, Միհրդատ, դու չես հասկացել և երբեք չես հասկանալ, որ մոր համար զավակը զավակ է, ով որ լինի նրա հայրը:

ՄԻՅՐՐԴԱՏ. Մինչև անգամ մի ավագակ քո՞ւրդ, մի հրոսա՞կ:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Այո, թեկուզ մի շուն:

ՄԻՅՐՐԴԱՏ. Որ այդպես է, զոջում եմ, որ այդ շան ձագին չխեղդեցի իր խանձարուրին մեջ:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Ահ, կխեղդեիր, եթե թույլ տայի: Մոռացե՛լ ես, թե քանի-քանի անգամ եմ ես ազատել նրան քո ճանկերից: Ոհ, երբեք մտքիցս չի հեռանում այն անիծյալ ձմեռային գիշերը: Քսաներեք տարի սրանից առաջ: Ես քնած էի, երբ լսեցի նրա մանկական ճիչը: Չարթեցի և ի՞նչ տեսնեմ: Աչքերդ արյունակալ կատաղած, ինչպես գազան, բռնել ես նրա ոտիկներից և ուզում ես շարտել լուսամուտով փողոց ձյունի ու բուքի մեջ, ինչպես մի կատվի ձագուկ: Ես օձի նման փաթաթվեցի ոտներիդ ու աղի արցունքներով պաղատեցի քեզ խնայել եթե ոչ նրան, եթե ոչ ինձ, գոնե քո անունը, որ մյուս օրը բերնե-բերան անիծվեր իբրև որդեսպանի անուն:

Դու կանգ առար, նայեցիր ինձ խելացնոր աչքերով և իմ զավակի մարմինը զարկեցիր իմ գլխին: Այդպես ես կարողացա ազատել նրան և քեզ: Միհրդատ, Միհրդատ, բավական է, որքան ես տանջվել եմ այս քսաներեք տարվա մեջ: Բավական է. տեսնում ես, արդեն ծերացել եմ: Դադարիր, վերջապես, հալածել իմ զավակին: Հավատա, Գալոն լավ տղա է, ազնիվ հոգի: Երդվում եմ Տիրանի արևով, որ նա իր կյանքը չի խնայի քեզ համար: Տեսնո՞ւմ ես, փորձանքների օրեր են սպասում մեզ, և նա հեռավոր երկրներից եկել է մեզ ազատելու, կամ մեզ հետ մեռնելու: Եթե ունենք մի պաշտպան, հավատա, որ դա միայն Գալոն է իր թուրք ու քուրդ բարեկամների շնորհիվ:

ՄԻՀՐԴԱՏ. Ես բացեիքաց հրաժարվում եմ նրա պաշտպանությունից: Ես գիտեմ ում համար է եկել նա: Ասա նրան, որ ես իմ ձեռքով կխեղդեմ Նիգարին ու չեմ թողնի նրա կինը դառնալու:

ԱՎԹԵՆԻԿ. Ի՞նչ իրավունքով: Նիգարը քո աղջիկը չէ:

ՄԻՀՐԴԱՏ. Ես փոխարինում եմ նրա հորը, ինձ է հանձնել իմ եղբայրը նրա վիճակը:

ԱՎԹԵՆԻԿ. Իսկ եթե Նիգարը չլսե քեզ, սիրե Գալոյի՞ն:

ՄԻՀՐԴԱՏ. Այն ժամանակ ես նրան էլ դուրս կանեմ իմ տնից առանց շապկի:

ԱՎԹԵՆԻԿ. Կամակոր ես, Միհրդատ, դաժան և չար:

ՄԻՀՐԴԱՏ. Ասա, ինչ ուզում ես, միայն մահը կարող է ազատել այդ շան լակոտին իմ ատելությունից: (Գնում է խորքի դռներով):

ՏԵՍԻԼ 7

ԱՎԹԵՆԻԿ մենակ, հետո ՆԻԳԱՐ

ԱՎԹԵՆԻԿ. (Թուլացած նստում է թախտի վրա և, գլուխը բարձի վրա դնելով, հեկեկում):

ՆԻԳԱՐ. (Գալիս է աշխույժ քայլերով խորքի դռներով Միհրդատի հեռանալուց բավական անցած: Սիրուն դեմքով, սիրուն կազմվածքով 18 — 19 տարեկան աղջիկ է: Հագած է եվրոպական շրջագգեստ և կոշիկներ — գլուխը ծածկված է մետաքսյա թաշկինակով): Հորքուր, գիտե՞ս, Նուզգարի հետ բարձրացել էինք մեր տան տանիքն ու այնտեղից նայում էինք զորքին: Ինչ շատ էին: Տեր աստված, գալիս էին ու գալիս, վերջ չկար Եփրատի պես: Բայց այդ ի՞նչ է, դու լալի՞ս էիր: Ի՞նչ է պատահել: (Մոտենում է Սաթենիկին և գրկում):

ԱՎԹԵՆԻԿ. Ոչինչ, զավակս, ոչինչ: (Աչքերը սրբելով):

ՆԻԳԱՐ. Ոչ, հորքուր, դու լալիս էիր, ես տեսա: Աա, պատճառը գիտեմ. Գալոն եկել է ու հորեղբայրս քեզ հետ էլի կռվել է նրա պատճառով: Տեսա՞ր, որ գիտեմ:

ԱՎԹԵՆԻԿ. Հորեղբայրդ կարծում է, որ Գալոն քեզ համար է եկել:

ՆԻԳԱՐ. Որ այդպես է, ես Գալոյի հետ չեմ տեսնվիլ:

ՍԱԹԵՆԻԿ. (Նիգարին գրկելով): Ասա ինձ, Նիգար, սիրո՞ւմ ես ինձ:

ՆԻԳԱՐ. Հորքուր այդ ի՞նչ հարց է: Մի՞թե չես զգում, որ ես քեզ սիրում եմ հարազատ մորս չափ: Չէ՞ որ ես մայր չունեմ և ինքդ ես ասում, որ դու ես իմ մայրը:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Որ այդպես է, պատասխանիր ինձ առանց քաշվելու, հավանո՞ւմ ես Գալոյին:

ՆԻԳԱՐ. (Չի պատասխանում, երեսը դարձնում է Սաթենիկից, շփոթվելով ու կարմրելով):

ՍԱԹԵՆԻԿ. Մի ամաչիր, աղջիկս, ասա: Կկամենայի՞ր նրա հետ ամուսնանալ:

ՆԻԳԱՐ. Հորքուր, բավական է:

ՍԱԹԵՆԻԿ. (Վշտացած): Այդպե՞ս ես սիրում ինձ, Նիգար, այդպե՞ս (Նիգարին բաց է թողնում յուր գրկից): Լավ, թող ինձ:

ՆԻԳԱՐ. Լավ, մի նեղանա, հորքուր: Գալոն լավ տղա է, շատ լավ, բայց ես չեի կամենա, որ նա ինձ սիրեր:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Ինչո՞ւ:

ՆԻԳԱՐ. Չգիտեմ, հորքուր, թողնենք:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Լավ, թողնենք:

ՆԻԳԱՐ. Նեղացա՞ր, հորքուր:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Ոչ, ոչ: Երևի աստծու կամքն է, որ խեղճ տղան ամենքից ատվի:

ՆԻԳԱՐ. Ես չասացի, որ Գալոյին ատում եմ, հորքուր:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Շնորհակալ եմ, այդքանն էլ բավական է նրա համար:

ՆԻԳԱՐ. (Մոտենում է ու նորից գրկում Սաթենիկին): Հորքուր, դու ինձ վաղուց խոստացել ես պատմել քո գլխին եկածը: Պատմիր, հորքուր, ինչպե՞ս պատահեց այդ:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Էի, զավակս, ինչո՞ւ ես քրքրում իմ հին վերքերը, առանց այդ էլ նրանք մորմոքում են:

ՆԻԳԱՐ. (Վշտացած): Բայց դու ինձ խոստացել ես:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Լավ, լսիր: (Հառաչում է): Ես քո հասակի աղջիկ էի, երբ ծնողներս ինձ նշանեցին հորեղբորդ հետ: Սասունի լեռներում բուսած ծաղիկներից մեկն էի. քեզ

Նման սիրուն, քեզ նման աշխույժ, ուրախ, վառվռուն: Բայց, ավա՛ղ, մի օր ինձ վրա հարձակվեցին գիշակերները, որսացին ու տարան-ձգեցին գազանի որջը:

ՆԻԳԱՐ. Պատմիր, հորքուր, պատմիր, շահեկան է:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Ահ, չարաքաստիկ գիշեր, կմոռանա՛մ արդյոք մի օր: Ես քնած էի ու երագում էի: Տեսնում էի մեր ծաղկազարդ ձորերը, դալարազարդ բլուրները, լսում էի առուների կարկաչունը, թռչունների երգեհոնը, իմ հասակակից աղջիկների ծիծաղն ու քրքիջը: Խաղում էինք խոտերի մեջ, թռչկոտում, ինչպես կաքավներ ու մեր ձայները խառնում բնության երգերին: (Հառաչում է):

ՆԻԳԱՐ. Հորքուր, ինչ լավ ես պատմում, ինչ սիրուն, շարունակիր:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Հանկարծ մի սուր ճիչ արթնացրեց ինձ: Մայրս էր: Բաց արի աչքերս և ճրագի աղոտ լույսով տեսա նրանց դիվային դեմքերը: Շատ էին: Արյունս սառավ երակներիս մեջ, լեզուս կաշկանդվեց, մայրս չոքել էր հրոսակների ոտքերի տակ ու, մազերը փետտելով, կուրծքը կեղեքելով, աղերսում էր նրանց տունը կողոպտել, ավերել, այրել, սպանել անգամ իրան, միայն ինձ չդիպչել: Բայց սրիկաներն ինձ համար էին եկել: Փորձեցի դուրս վազել, թաքնվել, ոտներս չհնազանդվեցին ինձ: Ուշաթափվեցի ու ընկա հատակի վրա կիսամերկ:

ՆԻԳԱՐ. (Չգացված): Խեղճ հորքուր, խեղճ հորքուր: Հետո՞, հետո՞:

ՍԱԹԵՆԻԿ. (Հուզումը զսպելով): Ուշքի եկա այն ժամանակ, երբ ինձ մի Նժույզի վրա նստեցրած ու ամուր գրկած տանում էին լեռները: Խավար էր, ցուրտ: Վշտից, ամոթից ու սարսափից ձայնս կտրվել էր, գոռալ չէի կարողանում: Եվ այդպես կիսամեռ տարան ինձ ու ձգեցին Ջեմալ-բեյի վրանը:

ՆԻԳԱՐ. Սարսափելի է, սոսկալի: Քանի՞ օր մնացիր Ջեմալի մոտ:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Յոթանասունհինգ օր, երկու ու կես ամիս:

ՆԻԳԱՐ. Ահ:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Ամեն գիշեր Ջեմալն ինձ տեղափոխում էր, վախենալով հորեղբորս վրեժից: Իսկ հորեղբայրս այդ ժամանակ Կովկասում էր: Լուր ստանալով իմ մասին, նա շտապում է Սասուն և մի օր իր ընկերների ու քո հոր հետ հարձակվում է Ջեմալի վրանների վրա, կոտորում է նրա ծառաներից մի քանիսին, մյուսներին փախցնում ու Ջեմալին ծանր վիրավորելով, ինձ ազատում է:

ՆԻԳԱՐ. (Ոգևորված): Ահ, կեցցե հորեղբայրս, կեցցե հայրս: Բայց խեղճ հորքուր, դու երկուս ու կես ամիս տանջվել ես:

ՍԱԹԵՆԻԿ. (Դառը հեգնությամբ): Երկուս ու կես ամիս: Ոչ, գավակս, քսաներեք տարի է, որ ես տանջվում եմ ու տառապում: (Վեր է կենում): Ահ, բավական է, մեր կյանքն անցավ ստրկության ու անարգանքների մեջ. երանի դուք, նորերդ ավելի բախտավոր լինեք:

ՆԻԳԱՐ. Տիրանն ասում է՝ ռուսները գալիս են ու մեզ համար ազատություն են բերում: Ճի՞շտ է, հորքուր:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Չգիտեմ, աղջիկս, ամենքն են ասում այդ: Եթե այդպես է, թող աստված օրինե ռուսների ճանապարհը, թող օսմանյան պետությունը կործանվի նրանց թրից):

ՆԻԳԱՐ. Ամեն տեր աստված:

ՏԵՍԻԼ 8

ՆՈՒՅՆՔ Ա ՂԱՆԻԵԼ

ՂԱՆԻԵԼ. (Շտապով գալիս է աջ կողմի դռներով: Շփոթված է ու գունատ): Ահ, տեր աստված, հազիվ ազատվեցինք կոտորածից:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Ի՞նչ է պատահել:

ՆԻԳԱՐ. Նա դողում է, երեսին գույն չկա:

ՂԱՆԻԵԼ. (Սաթենիկին): Զիչ էր մնում, որ որդիդ կործաներ մեզ:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Գալո՞ւ:

ՂԱՆԻԵԼ. Ոչ, Տիրանը: Փողոցում նայում էինք զորքին: Ասկերները, իրենց սովորության համաձայն, անցնելով, բարձր ձայներով լիրբ խոսքեր էին ուղղում տանիքների վրա ու դռների առջև խմբված հայ կանանց: Տիրանը կատաղում էր: Հանկարծ մի ասկեր, շարքից դուրս գալով, գրկեց մի աղջկա ու համբուրեց: Նրա օրինակին հետևեցին մյուսները: Տիրանը գոռաց, «Էյ, շներ, անցեք, առանց մեզ խաճնելու»:

ՍԱԹԵՆԻԿ. (Սարսափած): Ի՞նչ հանդգնություն:

ՆԻԳԱՐ. (Հափշտակված): Կեցցես, Տիրան, կեցցես:

ՆԻԳԱՐ. Հետո՞, հետո՞:

ՂԱՆԻԵԼ. Նույն վայրկյանին մի սպա, ձիուն մտրակելով, մոտեցավ Տիրանին. «Է՛հ, գյավուր, գոռաց նա, դու ինչպես ես հանդգնում վիրավորել իմ զինվորներին»: Եվ մտրակով զարկեց Տիրանի գլխին:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Ա՛հ:

ՆԻԳԱՐ. Հետո՞, հետո՞:

ՂԱՆԻԵԼ. Տիրանը խելքը կորցրեց, կատաղեց, դուրս բերեց գրպանից ատրճանակը: Սպան նույնպես:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Կրակեցի՞ն:

ԴԱՆԻԵԼ. Ես կարծում եմ կկրակեին, եթե չլիներ Գալուն: Նա իսկույն մեջ ընկավ, Տիրանին ետ մղեց և կուրծքը դեմ տալով սպային, ասաց. «Հասիմ-բեյ, դա իմ եղբայրն է, իսկ դու իմ բարեկամը, առաջ ինձ սպանիր, հետո նրան»:

ԱԱԹԵՆԻԿ. Լսիր, Միհրդատ, լսիր:

ԴԱՆԻԵԼ. Սպան ճանաչեց Գալոյին և զսպեց իրան: Ահ, մենք ամենքս կոտորված էինք, եթե Գալուն չլիներ, որովհետև զինվորներն արդեն պատրաստ էին մեզ վրա հարձակվելու:

ԱԱԹԵՆԻԿ. Որտե՞ղ է այժմ Տիրանը:

ՆԻԳԱՐ. Ահա նա գալիս է: (Վազելով ընդառաջ): Կեցցես Տիրան, եթե հայրիկս այստեղ լիներ, քեզ կգրկեր ու կհամբուրեր:

ՏԵՍԻԼ 9

ՆՈՒՅՆՔ և ՏԻՐԱՆ

ՏԻՐԱՆ. (Գալիս է աջ կողմի դռներով: 22 տարեկան համարձակ ու համակրելի դեմքով երիտասարդ է: Հագած է մոխրագույն եվրոպական հասարակ հագուստ և երկանավիզ կոշիկներ: Գլխին լայնեզր գլխարկ, որ ներս մտնելիս վերցնում է): Հը, ինչպես տեսնում եմ, հորեղբայրս արդեն ամեն բան զեկուցել է ձեզ: (Դանիելին): Չէի՞ր կարող կանանց չվախեցնել:

ՆԻԳԱՐ. Ես ամենևին չեմ վախեցել: Ընդհակառակը, շատ ուրախ եմ, որ դու պաշտպանել ես հայ աղջկա պատիվը:

ԱԱԹԵՆԻԿ. Նրանք կարող էին քեզ սպանել:

ՏԻՐԱՆ. Ահ, մայրիկ, ավելի լավ է պատվով մեռնել, քան տեսնել այդ անարգանքները: Թուրքերը քանի գնում, այնքան ավելի են վայրենանում: Նույնիսկ Սուլթան Համիդի օրով մենք այնպես հալածված չէինք, որպես այդ ազատամիտ կոչված ժեռն թուրքերի օրերով: Ու՞ր է հայրիկը:

ՄԻՀՐԴԱՏ. (Գալիս է խորքի դռներով): Այստեղ եմ:

ՏԵՍԻԼ 10

ՆՈՒՅՆՔ և ՄԻՀՐԴԱՏ

ԱԱԹԵՆԻԿ. (Միհրդատին): Դու գիտե՞ս, ինչ է պատահել:

ՄԻՀՐԴԱՏ. Գիտեմ, լուսամուտից նայում էի: (Տիրանին): Ցավում եմ, որ այս խառ օրերին դու արտասահմանից վերադարձար: Զո այստեղ լինելը շատ փորձանքներ կարող է բերել մեր գլխին:

ՏԻՐԱՆ. Կարող ես հանգիստ լինել, ես գնում եմ:

ԱԱԹԵՆԻԿ. Ո՛ր ես գնում:

ՏԻՐԱՆ. Կովկաս:

ՆԻԳԱՐ. Երևի հայրիկիս մոտ:

ՏԻՐԱՆ. Այո՛, Նիգար, գնում եմ հատկապես նրան հանդիպելու:

ՄԻՅՐՐԴԱՏ. Ինչո՞ւ համար:

ՏԻՐԱՆ. Նրա հետ միասին կռվելու համար:

ԴԱՆԻԵԼ. Ո՞ւմ դեմ:

ՏԻՐԱՆ. Թուրքերի:

ՄԻՅՐՐԴԱՏ. Ահա թե ինչ:

ՏԻՐԱՆ. Մի խումբ ընկերներ վճռել ենք անցնել ռուսաց զորաբանակ: Մենք կարծում ենք, որ ներկա պատերազմին բոլոր հայերը պարտավոր են ուղքի կանգնել Օսմանյան պետության կործանումը փոխացնելու համար:

ԴԱՆԻԵԼ. Վախենում եմ, որ Օսմանյան պետությունը կործանելու փոխարեն մեզ կործանեք:

ՏԻՐԱՆ. Ներիր, հորեղբայր, ժամանակ է, որ քո հայացքի տեր մարդիկ լռեն: Այժմ զենքն է խոսում:

ԴԱՆԻԵԼ. Ոչ, զենքը չէ, որ պիտի փրկե հայ ժողովրդին, այլ խոհեմությունը:

ՏԻՐԱՆ. Հայի խոհեմությունը մինչև այսօր եղել է աղոթքը, աղերսանքը, արցունքը:

ՄԻՅՐՐԴԱՏ. Այդ բոլորը լավ, բայց ո՞րն է այն ուժը, որի վրա հենվում է ձեր ապստամբությունը:

ՏԻՐԱՆ. Մեր հավատը ու մեր հույսը:

ԴԱՆԻԵԼ. Ո՞ւմ վրա է ձեր հույսն ու հավաար:

ՏԻՐԱՆ. Հզոր Ռուսիայի երկգլխանի արծվի վրա:

ԱԱԹԵՆԻԿ. Ե՞րբ ես գնում:

ՏԻՐԱՆ. Այս երեկո:

ՆԻԳԱՐ. Ահ, հայրիկիս նամակ կգրեմ:

ԴԱՆԻԵԼ. Բոլոր ճանապարհները դեպի Կովկաս բռնված են քուրդերով ու թուրք զորքերով:

ՏԻՐԱՆ. Մենք ունենք մի հմուտ առաջնորդ, որ գաղտնի ուղիներով մեզ կտանի՝ ուր հարկավոր է:

ՄԻՅՐՐԴԱՏ. Իսկ եթե թուրքերը բռնեն ձեզ:

ԴԱՆԻԵԼ. Առանց երկար մտածելու՝ հրացանի կբռնեն:

ՆԻԳԱՐ. (Վախեցած): Տիրան, լսեցի՞ր:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Մի գնար, որդի, աղաչում եմ:

ՏԻՐԱՆ. Մայր, քո օրհնությունը կպահպանե ինձ բոլոր փորձանքներից:

ՆԻԳԱՐ. Օրհնիր Տիրանին, հորքուր, ես կաղոթեմ նրա համար:

ՄԻՅՐՐԴԱՏ. Տղաս, եթե ես համոզված լինեի, որ ներկա պատերազմը մեզ համար ազատություն է բերելու, քեզնից առաջ զենք կվերցնեի:

ՏԻՐԱՆ. Հայր, նախ պիտի զոհել, ապա վարձատրություն սպասել: Հավատանք և հուսանք:

ԴԱՆԻԵԼ. Երանի հավատացյալներին: Ես գնացի: (Քայլերն ուղղում է դեպի աջ կողմի դռները):

ՄԻՅՐՐԴԱՏ. Ո՛ւր:

ԴԱՆԻԵԼ. Շուկա: Այսօր քուրդերը փող են բերելու: (Գնում է աջ կողմի դռներով):

ՄԻՅՐՐԴԱՏ. Սպասիր, ես էլ գալիս եմ: Պետք է քուրդերի հետ ամեն հաշիվ վերջացնել: (Գնում է աջ կողմի դռներով):

ՏԻՐԱՆ. Մայրիկ, ես քաղցած եմ:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Ամենքը նախաճաշ են արել, բացի քեզնից: Գնանք: (Գնում է խորքի դռներով):

ՏԻՐԱՆ. Նիգար, նստիր ու հայրիկիդ նամակ գրիր: (Գնում է խորքով):

ՆԻԳԱՐ. Այո:

ՏԵՍԻԼ 11

ՆԻԳԱՐ մենակ, հետո ԳԱԼՈ

ՆԻԳԱՐ. (Միառժամանակ մենակ է, գրում է):

ԳԱԼՈ. (Բավական ժամանակ անցած, գալիս է աջ կողմի դռնով և կանգ է առնում դռան քով):

ՆԻԳԱՐ. (Մի քանի վայրկյան անցած՝ գլուխը բարձրացնում է և Գալոյիս տեսնելով, թեթև ցնցվում է):

ԳԱԼՈ. Բարև, Նիգար: (Առաջ է գալիս): Դու շփոթվեցի՞ր:

ՆԻԳԱՐ. Այո:

ԳԱԼՈ. Ինչո՞ւ:

ՆԻԳԱՐ. Որովհետև չէի ուզում քեզ հանդիպել: (Գրելը ընդհատում է ու ոտքի ելնում):

ԳԱԼՈ. Շնորհակալ եմ սիրալիր ընդունելությանդ համար: Բայց մի անհանգստանա: Մի հատիկ խոսք, և ես կհեռանամ:

ՆԻԳԱՐ. Ասա:

ԳԱԼՈ. Կարո՞ղ եմ հուսալ, որ երբևէ կարժանանամ ավելի լավ վերաբերմունքի:

ՆԻԳԱՐ. Ես ուրիշ կերպ չեմ կարող վերաբերվել քեզ:

ԳԱԼՈ. Ինչո՞ւ:

ՆԻԳԱՐ. Որովհետև ես իմ կյանքի տերը չեմ:

ԳԱԼՈ. Դու խաբում ես քեզ և ինձ: Ոչ ոք ունի իրավունք քո կամքին բռնանալու:

ՆԻԳԱՐ. Եվ ոչ ոք էլ չի բռնանում, միայն ես մանկությունիցս սովոր եմ հնազանդվել իմ հորեղբոր կամքին, որ իմ հոր փոխարենն է. իսկ դու գիտես, որ նա քեզ ատում է և երբեք չի համաձայնվիլ, որ ես քո կինը դառնամ:

ԳԱԼՈ. Ա՞յո է միայն քո մերժման պատճառը:

ՆԻԳԱՐ. Ոչ, մի ուրիշ պատճառ էլ կա: Մենք մոտիկ ազգականներ ենք:

ԳԱԼՈ. Ես քո հորեղբոր ապօրինի զավակն եմ. քո հայրը հայ է, իմ հայրը՝ քուրդ:

ՆԻԳԱՐ. Այո, բայց քո հարազատ մայրն իմ հարազատ հորեղբոր կին է:

ԳԱԼՈ. Իմ մայրը դեմ չէ, որ դու իմ կինը դառնաս:

ՆԻԳԱՐ. (Շփոթվելով): Զգիտեմ, թող ինձ, ես չեմ կարող ոչինչ որոշել:

ԳԱԼՈ. Որովհետև դու արդեն ամեն բան որոշած ունես:

ՆԻԳԱՐ. Ի՞նչ ես կամենում ասել դրանով:

ԳԱԼՈ. Այն, որ դու սիրում ես Տիրանին:

ՆԻԳԱՐ. (Ցնցվելով): Ի՞նչ: (Նայում է Գալոյին խորին հանդիմանությամբ):

ԳԱԼՈ. (Երեսը դարձնում է):

ՆԻԳԱՐ. Ամոթ է, Գալո, ամոթ է:

ԳԱԼՈ. Երանի ես սխալված լինեմ:

ՆԻԳԱՐ. Լավ, հեռացիր, թող որ նամակս վերջացնեմ: (Ուզում է նստել գրասեղանի քով, բայց Միհրդատի ձայնը լսելով, ցնցվում է, չի նստում):

ԳԱԼՈ. (Մեկուսի): Ես նրան վիրավորեցի զուր:

ՏԵՍԻԼ 12

ՆՈՒՅՆԸ և ՄԻՐՐԴԱՏ, ԱՆԹԱՐ-ԲԵՅ ու մի թուրք զինվոր

ՄԻՐՐԴԱՏ. (Դրսից): Ես երջանիկ եմ, որ մութասարիֆն իմ տունն է ցույց տվել փաշային ընդունելու համար: (Գալիս է աջ կողմի դռնով, իրանից առաջ բաց թողնելով Անթար-բեյին): Բայց չեմ կարծում, որ դուք այս հավաքունն արժանի գտնեք Չաթալջայի առյուծին ընդունելու համար: (Տեսնելով Գալոյին, մի բարկացկոտ հայացք է ձգում Նիգարի վրա):

ԱՆԹԱՐ-ԲԵՅ. (Ներս է մտնում աջ կողմի դռնով Միհրդատից առաջ, զլուխը գոռոզաբար բարձր: Երիտասարդս թուրք կավալերիստ է, գեղեցիկ դեմքով, բայց վատ շարժումներով: Ձեռքում ունի մտրակ, որ շարունակ խաղացնում է, մերթ ընդ մերթ դակելով յուր երկայնավիզ կոշիկներին: Բարևում է Գալոյին և Նիգարին թուրքական ձևով): Միարհաբա:

ԳԱԼՈ. (Գլուխ տալով թուրքական ձևով): Բարի գալուստ:

ՉԻՆՎՈՐ. (Ներս մտնելով Անթար-բեյից և Միհրդատից հետո, կանգ է առնում դռների առջև):

ԱՆԹԱՐ-ԲԵՅ. (Նիգարին տեսնելով, նրա գեղեցկությունից գրավվել է: Բարակ բեղերը թեթևակի սրելով, նայում է շուրջը): Հավաքո՞ւն ասացիք, էֆենդիմ, դուք շատ համեստ եք, հազիվ թե այս քաղաքում ինձ հաջողվեր սրանից ավելի հարմար կացարան գտնելու նորին գերազանցության համար: (Նայում է Նիգարին, հետո դառնում է, զինվորին): Այնպես չէ՞, Սուլեյման, դու ճաշակ ունիս:

ՉԻՆՎՈՐ. (Նայում է Նիգարին): Բեյ, հրաշալի է: .

ՄԻՐՐԴԱՏ. (Մեկուսի): Անիծվիր դուք, (Բարձր): Խոնավ է, բեյ, մութ է:

ԱՆԹԱՐ-ԲԵՅ. Կարելի՞ է տեսնել մյուս սենյակները: (Նայում է Նիգարին):

ՆԻԳԱՐ. (Անթար-բեյի հայացքներին պատասխանում արհամարհական ժպիտներով):

ՄԻՐՅՈՒՆ. Շնորհ արեք, բեյ:

ՏԵՍԻԼ 13

ՆՈՒՅՆՔ և ՍԱԹԵՆԻԿ ու ՏԻՐԱՆ

ՏԻՐԱՆ. (Ներս մտնելով խորքի դռներով, կանգ է առել դռների առջև, գլուխը բարձր):

ՍԱԹԵՆԻԿ. (Ներս է մտել Տիրանի հետ):

ԱՆԹԱՐ-ԲԵՅ. Հապա նայենք-տեսնենք: (Քայլերն ուղղում է դեպի խորքի դռները, բայց, Տիրանին տեսնելով, կանգ է առնում և նայում է նրան արհամարհանքով: Դառնալով Միհրդատին, ցույց է տալիս մտրակի ծայրով Տիրանի վրա): Դա ձեր որդի՞ն է:

ՄԻՐՅՈՒՆ. Այո, բեյ:

ԱՆԹԱՐ-ԲԵՅ. Լավ զինվորացու է: Ինչո՞ւ չի ծառայում:

ՄԻՐՅՈՒՆ. Ես նրա համար 45 ոսկի փրկանք եմ վճարել գանձարանին:

ԱՆԹԱՐ-ԲԵՅ. Լավ եք սովորել, հայեր, դրամով ազատվել հայրենիքին ծառայելուց:

ՄԻՐՅՈՒՆ. Մեր բարեխնամ կառավարությունը հայի դրամը գերադասում է նրա զինվորական ծառայությունից:

ԱՆԹԱՐ-ԲԵՅ. Որովհետև գիտե, որ դուք՝ հայերդ, զենքից սարսափում եք:

ՏԻՐԱՆ. Այդ՝ թուրքական ստոր զրպարտություններից մեկն է:

ԱՆԹԱՐ-ԲԵՅ. Ի՞նչ ասացիք, տղա, լավ չլսեցի:

ԳԱԼՈ. Բեյ, եղբայրս ասաց, որ ծտերն էլ գիտեն կռվել, երբ հարկավոր է:

ՄԻՐՅՈՒՆ. Բեյ, բարեհաճեցեք նայել մյուս սենյակները: (Մեկուսի Տիրանին): Չսպիր քեզ:

ԱՆԹԱՐ-ԲԵՅ. (Արհամարհական հայացք ձգելով Տիրանի վրա, դառնում է իր զինվորին): Սուլեյման, հետևիր ինձ: (Գնում է խորքի դռներով):

ՄԻՐՅՈՒՆ ԵՎ ՉԻՆՎՈՐ. (Հետևում են Անթար բեյին):

ՏԵՍԻԼ 14

ՍԱԹԵՆԻԿ, ՆԻԳԱՐ, ՏԻՐԱՆ և ԳԱԼՈ

ՆԻԳԱՐ. Տիրան, նա քեզնից վախեցավ: Աստված վկա, վախեցավ:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Որդի, մոռանում ես, որ դրանք մեր գլխի տերերն են:

ՏԻՐԱՆ. Որքան թեք է ստրուկի գլուխը, այնքան ծանր է իջնում նրա վրա բռնավորի բռունցքը:

ԳԱԼՈ. Ճիշտ է, բայց ըմբոստությունն անգամ պիտի ղեկավարվի խելքով և զգաստաբար:

ՏԵՍԻԼ 15

ՆՈՒՅՆԸ և ԱՆԹԱՐ-ԲԵՅ, ՄԻՅՐԴԱՏ և ՉԻՆՎՈՐ, որ վերադառնում են

ԱՆԹԱՐ-ԲԵՅ. Ես ձեր յոթը սենյակներից կվերցնեմ միայն երեքը: Այս մեկը կլինի փաշայի ննջարանը, կից դահլիճը ընդունարան, իսկ ծայրի փոքրիկ սենյակը բավական է ինձ համար: Սուլեյման, գնա փաշայի և իմ իրերը բեր այստեղ:

ՉԻՆՎՈՐ. Իսկույն: (Գնում է աջ կողմի դռնով):

ՄԻՅՐԴԱՏ. (Մեկուսի): Անիծվիք դուք. (Բարձր): Բեյ, չէի՞ք կամենալ արդյոք մի գավաթ դահլիճ ընդունել:

ԱՆԹԱՐ-ԲԵՅ. (Նայելով Նիգարին): Հաճույքով, եթե միայն երիտասարդ խաթունն արժանի կհամարե իր քնքուշ ձեռիկներով մատուցանել:

ՆԻԳԱՐ. (Չզվանքով լի մի հայացք ձգելով Անթար-բեյի վրա, գնում է խորքի դռներով):

ՏԵՍԻԼ 16

ՆՈՒՅՆԸ, առանց ՍԱԹԵՆԻԿԻ, ՆԻԳԱՐԻ և ՉԻՆՎՈՐԻ

ԳԱԼՈ. Ներեցեք, բեյ, մեր կանայք դահլիճն պատրաստում են, բայց տղամարդկանց անձամբ մատուցելու սովորությունը չունին:

ԱՆԹԱՐ-ԲԵՅ. (Հեզկոտեմ): Մի՞թե: Իսկ ես հաստատ գիտեմ, որ քրիստոնյաների մեջ այդ միևնույն անգամ բարձր քաղաքավարություն է համարվում և քաղաքակրթության ապացույց:

ՏԻՐԱՆ. Այո, բայց միայն քրիստոնյա տղամարդկանց վերաբերմամբ.

ԱՆԹԱՐ-ԲԵՅ. Ուրեմն, ձեր կանայք գարշո՞ւմ են մեզնից: (Հեզկաբար): Իհարկե, մենք անմաքուր մահմեդականներ ենք:

ՏԻՐԱՆ. Քավ լիցի: Մեր կրոնը, մեր կրթությունը, մեր ավանդությունները խստիվ արգելում են մեզ գարշել առհասարակ մարդուց՝ ինչ ազգության և դավանության էլ պատկանե նա: Մենք միայն չենք մոռանում, որ Թուրքիայում ենք գտնվում:

ԱՆԹԱՐ-ԲԵՅ. Ի՞նչ եք կամենում ասել դրանով:

ՏԻՐԱՆ. Հասկացեք, ինչպես կամենաք:

ՄԻՋՐԴԱՏ. (Մեկուսի): Այդ տղան խելագարվել է: (Մոտենում է խորքի դռներին և Սաթենիկից ընդունում մատուցարանը, որի վրա դրված են մի քանի փոքրիկ գավաթներ՝ սուրճով լի):

ԳԱԼՈՒ– Բեյ, թույլ տվեք ինձ պարզել իմ եղբոր միտքը: Նա ուզում է ասել, որ մենք քրիստոնաներս, լինելով մուսուլման պետության հավատարիմ հպատակներ, պարտավոր ենք հարգել նախ և առաջ մուսուլման ավանդությունները: Այսօր, օրինակ, ինչպես դուք արգելում եք ձեր կանանց երևալ մեզ, այնպես և մենք պարտավոր ենք արգելել մեր կանանց ձեզ երևալու:

ՄԻՋՐԴԱՏ. (Մատուցարանը բռնելով Անթարի առջև): Բեյ, հրամայեցեք:

ԱՆԹԱՐ-ԲԵՅ. (Ուշադրություն չդարձնելով Միհրդատի վրա): Հայի տղա, շատ ճարպիկ խոսեցիր եղբորդ պաշտպանելու համար: (Միհրդատին արհամարհանքով): Չեմ ուզում, (վեր է կենում):

ՏԵՍԻԼ 17

ՆՈՒՅՆՔ և ԴԱՆԻԵԼ, հեղո ՍԱԹԵՆԻԿ և ՆԻԳԱՐ

ԴԱՆԻԵԼ. (Գալիս է աջ կողմի դռներով և, Անթար-բեյին տեսնելով, ցնցվում ու մնում է դռների առջև):

ՍԱԹԵՆԻԿ. (Գալիս է խորքի դռներով):

ՆԻԳԱՐ. (Երևում է խորքի դռների մեջ և կանգ է առնում այնտեղ):

ԱՆԹԱՐ-ԲԵՅ. (Կատաղի Տիրանին): Ստրուկ հայ, դուք ռուսական լրտես եք:

ԱՄԵՆՔԸ. (Ցնցվում են):

ԴԱՆԻԵԼ (Մեկուսի): Աստված իմ, մենք կորած ենք:

ՏԻՐԱՆ. Չեմ վախենալ և այդ անունից, եթե կամենաք:

ԱՆԹԱՐ-ԲԵՅ. Աա, չե՞ք վախենալ: Եվ դուք մինչև այսօր ազատ շրջո՞ւմ եք: Ինչպես երևում է, այստեղի ժանդարմերիան շատ էլ պարտաճանաչ չէ: (Մոտենալով Տիրանին՝ մտրակի ծայրը դնում է նրա ուսի վրա): Հանուն օրենքի ես ձեզ ձերբակալում եմ:

(Ընդհանուր շփոթություն):

ՄԻՅՐԴԱՏ. Բեյ, մի անեք այդ, աղաչում եմ:

ԱՆԹԱՐ-ԲԵՅ. Ոչ, Էֆենդիմ, նախ ձեր տունը պիտի մաքրել վտանգներից, ապա միայն փաշային բերել այստեղ: Ես գլխովս եմ պատասխանատու նրա կյանքի համար: (Տիրանին կատաղաբար): Առաջ ընկիր լակոտ:

ՏԻՐԱՆ. (Հագիվ զսպելով իրեն): Ես իմ կամքով չեմ գալ, տարեք ինձ ուժով, եթե կարող եք:

ԱՆԹԱՐ-ԲԵՅ. Աա, դու դիմադրո՞ւմ ես օրենքին: Ես գիտեմ ինչպես քեզ ստիպել: (Ուզում է թուրը մերկացնել):

ՍԱԹԵՆԻԿ. (Սարսափած): Աման, աստված:

ՆԻԳԱՐ. (Վազելով դեպի Գալոն): Օգնիր, Գալո, նա կսպանե Տիրանին:

ԳԱԼՈ. (Հանգիստ): Մի վախենար: (Անթար-բեյին): Բեյ, թույլ տվեք ինձ մի խոսք ասել, հետո արեք, ինչ կամենաք:

ԱՆԹԱՐ-ԲԵՅ. (Տեսնելով, որ Տիրանը ձեռքը տարել է դեպի ատրճանակը, զսպում է իրան), ասա, ստրուկ:

ԳԱԼՈ. Բեյ, մեր հայրենիքը վտանգի մեջ է, թշնամին մտել է մեր երկիրը և ավերումներ է գործում: Բեյ, մի՞թե ժամանակ է ներքին խռովություններով զբաղվելու: Մի՞թե վայել է ձեզ նման մի ասպետի կատարել ոստիկանի նվաստացուցիչ պաշտոն: Մի՞թե այն ձեռքը, որ պատրաստվում է պատերազմի դաշտում գերիներ վերցնելու, այս չորս պատերի մեջ պիտի ձերբակալե մի ինչ-որ խելառ պատանու, որ ոչ իր արածը գիտե, ոչ խոսածը: Բեյ, մի ստորացնեք ձեր զինվորական համագգեստը և թողեք, որ ոստիկանները կատարեն իրենց գործը:

ԱՆԹԱՐ-ԲԵՅ. (Ձեռքը հեռացնելով թրից): Տղա, դու դարձյալ վատ չխոսեցիր: Այո, Աբդուրահման փաշայի թիկնապահին վայել չէ իր ձեռները կեղտոտել մի լակոտի վրա: Ես գործը կհանձնեմ ոստիկանությանը: (Տիրանին): Եվ մենք կհանդիպենք այնտեղ: (Գնում է աջ կողմի դռներով:)

ԳԱԼՈ. (Ուղեկցում է Անթար-բեյին, նրա հետ գնալով աջ կողմի դռներով):

ՏԵՍԻԼ 18

ՆՈՒՅՆՔ առանց ԱՆԹԱՐ-ԲԵՅԻ և ԳԱԼՈՅԻ

ՄԻՅՐԴԱՏ. (Անթար-բեյին ուղեկցում է մինչև աջ կողմի դռները ու վերադառնում): Փախիր այս վայրկյանիս, փախիր, ապա թե ոչ կորած ես:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Գնա, որդի, գնա. այժմ ես էլ չեմ ուզում որ մնաս:

ՆԻԳԱՐ. Ահ, նամակս: (Նստում է գրասեղանի քով և նամակն ավարտում):

ՄԻՅՐԴԱՏ. (Համբուրվելով Տիրանի հետ): Քնա, որդի, և ասա ռուսին, որ
Թուրքիայի ճնշված ու հալածված քրիստոնեությունը նրանից է սպասում իր
ազատությունը: Ասա ռուս գորաբանակին, որ մեր գոմերն ու շտեմարանները բաց
են նրա համար, ինչպես և մեր սրտերը: Մենք ոչինչ չենք խնայի նրա համար, ոչ
կյանք և ոչ գույք, միայն թե գան և տիրեն մեր երկրին:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Եվ ոչինչ չենք պահանջի փոխարենը, բացի մեր զավակների կյանքի և
մեր պատվի ապահովությունից: (Համբուրվում է Տիրանի հետ և արտասվում է):

ՏԵՍԻԼ 19

ՆՈՒՅՆՔ և ԳԱԼՈ, որ վերադառնում է խորքի դռներով

ԳԱԼՈ. Ոստիկաններն իսկույն կգան, շտապիր: Իմ բարեկամ քուրդերից մեկը
սպասում է քեզ փողոցում: Նա քեզ կթաքցնե մի ապահով տեղ մինչև երեկո, իսկ
մութն ընկնելիս կարող ես քաղաքից դուրս ելնել: Հաջողություն: (Համբուրվում է
Տիրանի հետ):

ԴԱՆԻԵԼ. (Մոտենալով Տիրանին): Ես էլ եմ քեզ մաղթում հաջողություն, թեև
կրկնում եմ, զենքը չէ, որ պիտի փրկե մեզ: (Համբուրվում է Տիրանի հետ):

ՆԻԳԱՐ. Կտաս այս նամակը հայրիկիս և կհամբուրես նրան:

ՏԻՐԱՆ. (Նամակը ծոցը դնելով): Արի համբուրվենք, Նիգար, չէ՞ որ մենք քույր ու
եղբայր ենք:

ՆԻԳԱՐ. (Շփոթվելով ու կարմրելով համբուրվում է): Չգիտեմ պետք է
ուրախանա՞լ, թե լաց լինել: Իհարկե պետք է ուրախանալ: (Ուզում է ծիծաղել, բայց
լաց է լինում):

ՏԻՐԱՆ. Դե, ամենայն բարիք: (Զայլերն ուղղում է դեպի աջ կողմի դռները):

ԳԱԼՈ. Կաց, մյուս դռնով գնա:

ՏԻՐԱՆ. (Գնում է խորքի դռնով):

ՆԻԳԱՐ. Ես քեզ ճանապարհ կդնեմ մինչև փողոց (Հետևում է Տիրանին):

ՏԵՍԻԼ 20

ՄԻՅՐԴԱՏ, ՍԱԹԵՆԻԿ և ԳԱԼՈ

ՍԱԹԵՆԻԿ. (Ընկճված նստում է թախտի վրա): Կտեսնե՞մ արդյոք նրան նորեն:

ՄԻՅՐԴԱՏ. Ինչո՞ւ Տիրանին չթողիր այն դռնով գնալու:

ԳԱԼՈՒ. Որովհետև իսկույն այն դռնով կգան նրան ձերբակալելու: (Նայում է լուսամուտով): Ահա, եկան: Բայց Տիրանն արդեն փրկված է:

ՄԻՅՐԴԱՏ. Անիծվածներն ավերելու են մեր տունը:

ԳԱԼՈՒ. Մի վախենար, ես կազատեմ քո տունը: (Գնում է աջ կողմի դռնով):

ՍԱԹԵՆԻԿ. Տեսնո՞ւմ ես, նա քո որդուն ազատեց: Գնաց քեզ էլ ազատելու:

ՄԻՅՐԴԱՏ. Այնուամենայնիվ, ես նրան ատում եմ:

Վարագույր

ԱՐԱՐՎԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՊԱՏԿԵՐ ԱՌԱՋԻՆ

Չորավայր: Հայ կամավորների բանակը: Կիսավեր հայկական գյուղ Եփրատ գետի ափերի վրա: Բեմի ձախ կողմը, առաջին գծի վրա, ներկայացնում է մի հսկայական կիսախարխուլ հայկական վանքի ճակատը մի քանի նեղ երկայնաձև լուսամուտներով, որոնք ապակիներ չունին: Լուսամուտների միջև մի ցածր լայն կամարածև դուռ, առանց փեղկերի: Հնադարյան շինության խոշոր քարերի արանքներից վար են ձգվել ինչ-որ բույսեր: Վանքի գմբեթն ու կտուրը, որ երևում են կիսով չափ, ծածկված են սևագույն մամուռով: Բեմի խորքը ներկայացնում է անկանոն փողոց, աջ ու ձախ տնակներ, տափակ հողե կտուրներով: Ավելի խորը երևում է Եփրատը, որ հոսում է ձախ կողմից դեպի աջ: Գետի ափերին կանաչազարդ ծառեր: Շատ հեռու դաշտեր, ձորեր, ապա ձյունազարդ լեռներ: Բեմի աջ կողմը, առաջին գծի վրա, ներկայացնում է ամայություն, կենտրոնում ընկած են մի քանի մեծ, մամռապատ քարեր, որոնք ծառայում են որպես նստարաններ: Պարզ արեգակնային առավոտ է: Կամավորները ցրված են բեմի խորքում, գետի ափերին: Ոմանք լվացվում են, ոմանք գետնի վրա նստած կամ պառկած են: Տիրում է զվարթ տրամադրություն: Խոսում են, ծիծաղում, իրար բոթում ու հրում:

ՏԵՍԻԼ 1

ԵՐԵԶ ՊԱՐԵՆԱՊԱՅ ԿԱՄԱՎՈՐՆԵՐ Ա ՉԱՐՄԱՅՐ

ԱՌԱՋԻՆ ՊԱՐԵՆԱՊԱՅ ԿԱՄԱՎՈՐ. (Բեմի ձախ կողմում, վանքի պատի տակ կանգնած է, առջևը մի քանի տոպրակներ հացով լի: Գոռում է): Հա՛ց, հա՛ց...

ԵՐԿՐ. ՊԱՐ. ԿԱՄԱՎ. (Դուրս է գալիս վանքի դռնից, բերելով մի տոպրակ շաքարով լի: Անցնելով բեմի աջ կողմը, գոռում է): Շաքա՛ր:

ԵՐՐՈՐԴ. ՊԱՐ. ԿԱՄԱՎ. (Դուրս է գալիս վանքի դռնից, բերելով ծխախոտով մի արկղ և անցնելով բեմի աջ կողմը, գոռում է): Ծխախո՛տ, ծխախո՛տ:

ԿԱՄԱՎՈՐՆԵՐ. (Իրար հրելով, շրջապատում են պարեն բաժանողներին և, իրենց բաժիններն ստանալով, անցնում են բեմի խորքը):

ՉԱՐՄԱՅՐ. (Գալիս է վանքի դռնից: Փոքրահասակ, նիհարադեմ, մեծ միտքով, արագաշարժ, արագախոս մարդ է, մոտ 40 տարեկան: Գոռում է բարձր ձայնով): Է՛յ, ինձ լսեցեք, ամեն մեկին երկու կտոր շաքար, տասը ծխախոտ: Լավ համրեցեք, ոչ ավելի, ոչ պակաս: Լսո՞ւմ եք:

ԿԱՄԱՎՈՐՆԵՐ. (Ծիծաղում են և Չարմայրին գրգռելու համար ձայները նմանեցնում են նրա ձայնին): Լսո՞ւմ ենք, լսում ենք: (Միաձայն ծափ տալով): Հրես եկավ մեր Չարմայրը, պստիկ-չստիկ զարիումարը, պստիկ-չստիկ զահրումարը: (Ծիծաղում են):

ՉԱՐՄԱՅՐ. Այ կոտորվեք դուք, ինչպես կոտորվելու եք: Ձեզ պետք է քաղցած թողնել, որ խելքի գաք:

ԿԱՄԱՎՈՐՆԵՐ. (Միերին տեսնելով): Միերն եկավ, Միերն եկավ, զահրումարը ծակուռ մտավ, զահրումարը ծակուռ մտավ:

ՏԵՍԻԼ 2

ՆՈՒՅՆՔ և ՄՅԵՐ

ՄՅԵՐ. (Գալիս է բեմի խորքից, իր հուժկու ձեռքերով իր համար ճանապարհ բանալով: Հաղթանդամ մարդ է, մոտ 35 տարեկան): Հե, հե, ինձ ծխախոտ տվեք, այսօր դեռ չեմ ծխել: (Մոտենում է ծխախոտ բաժանողին և իր բաժինը վերցնում):

ՉԱՐՄԱՅՐ. Տասը հատ, ոչ ավելի, տասը հատ:

ՄՅԵՐ. Էհե, այդ դո՞ւ ես, սատանայի ոջիլ: Ո՞ւր ես, ձայնդ լսում եմ, քեզ չեմ տեսնում: (Իբրև թե փնտրում է, ինչպես մի ասել):

ՉԱՐՄԱՅՐ. Ես սատանայի ոջիլ չեմ. ես տնտեսապետ եմ: Ես քեզանից չեմ վախենում, Սասունի արջ:

ՄՅԵՐ. Ի՞նչ, Սասունի ա՞րջ: (Բռնում է Չարմայրին և բարձրացնում է իր գլից վերև): Ես քեզ ցույց կտամ, ինչ է Սասունի արջը:

ԿԱՄԱՎՈՐՆԵՐ. (Ծիծաղելով): Ուռա, ագռավը թռավ ելավ փղի գլխին:

ՄՅԵՐ. Տղերք, ո՞րտեղ գցեմ սրան:

ԿԱՄԱՎՈՐՆԵՐ. Վանքի կտուրը: ՉԷ, չԷ, մեզ վրա: ՉԷ, գցիր Եփրատի մեջ: Մկրտիր նրան: Նա ջիւղ է:

ՉԱՐՄԱՅՐ. (Ճիգ է անում դաշույնը պատյանից դուրս բերելու, չի կարողանում: Կատաղում է և սկսում է Միերի ձեռքերը կրծոտել): Բաց թող, արջ, բաց թող, մոլթանի, բաց թող, ազգային գոմեջ:

ՄՅԵՐ. Շուն, ձեռներս կրծոտեց: (Դնում է Չարմայրին գետնի վրա):

ՉԱՐՄԱՅՐ. (Տնքտնքալով): Ահ, ոսկորներս ջարդ ու փշուր արավ անօրենը:

ՏԵՍԻԼ 3

ՆՈՒՅՆՔ և ՍԱՔՈ

ՍԱՔՈ. (Մոտ 35 տարեկան զվարթ դեմքով տղամարդ է: Առաջ է գալիս բեմի խորքից: Չարմայրին): Լավ, քիչ ծվծվա, փառք տուր աստծուն, որ էժան պրծար:

ԿԱՄԱՎՈՐՆԵՐ. (Ցրվում են բեմի խորքը):

(Բեմի հետևից՝ կամավորների ցրվելուց հետո լսվում է երաժշտություն: Նվագում են նախ քյամանչա ու թառ, ապա սրինգ):

ՉԱՐՄԱՅՐ. (Միերին): Ես քեզ կպատժեմ: (Բարձր՝ պարենապահներին): Էհ, այսօր երեք ֆուկսից ավելի հաց չտաք այդ ջանավարին: Թողեք քաղցած սատկե: (Գնում է վանք):

ՄՅԵՐ. Փիշտ:

ՊԱՐԵՆԱՊԱՀՆԵՐ. (Մնացորդ պարենը ժողովում են ու տանում վանք):

ՏԵՍԻԼ 6

ՅՐԱԶԴԱՆ, ՍԱՔՈ և ԱԼԻՇԱՆ

ՅՐԱԶԴԱՆ. (Մռայլ, գլուխը շարժելով): Դարերի անասելի տանջանքները մեզ դարձրել են մարմնացած թույն: Եվ թույն ենք մենք ուղքից մինչև գլուխ, (Սաքոյին): Ի՞նչ նորություն կա:

ՍԱՔՈ. Կամավորների նոր խմբեր են եկել և գենք են պահանջում:

ՅՐԱԶԴԱՆ. Ո՞րտեղից են:

ՍԱՔՈ. Ռումանիայից, Բուլգարիայից, Ամերիկայից, Ջնդկաստանից. աշխարհի բոլոր վայրերից, ուր կան մի բուռը հայեր:

ԱԼԻՇԱՆ. (Ոգևորված): Օրհնվին եկողները. Ջինգ դար է՝ հայությունը այդպես չի շարժվել իր ազատության համար:

ՍԱՔՈ. (Ջրագդանին): Ի՞նչ կիրամայես անել:

ՅՐԱԶԴԱՆ. Թող բժիշկը քննե բոլորի առողջությունը, իսկ դու փորձիր նրանց զինավարժությունը: Պետք է ընդունել այնպիսիներին միայն, որոնք անպայման առողջ են, դիմացկուն և գիտեն գենք գործածել:

ՍԱՔՈ. Լսում եմ: Եկել են երկու երիտասարդ օրիորդներ՝ մեկը հայ, մյուսը ռուս:

ՀՐԱՉԴԱՆ. Գթության քույրե՞ր են:

ԱԱԶՈ. (Ժպտալով): Ոչ, եկել են իբրև զինվորներ՝ կռվելու համար:

ՀՐԱՉԴԱՆ. Ասա նրանց, որ թե գններալը և թե ես հակառակ ենք կանանցից կամավորներ ընդունելուն:

ԱԱԶՈ. Ասել եմ շատ անգամ, բայց նրանք շարունակ հետևում են մեզ: (Հետ նայելով): Ահա նրանք: Գալիս են անձամբ խնդրելու:

ՏԵՍԻԼ 7

ՆՈՒՅՆԸ և ՏԱՏԻԱՆԱ ՍԿՎՈՐՑՈՎԱ ու ԳԱՅԱՆԵ ՇԱՀԻՆՅԱՆ, որ գալիս են բեմի խորքից:

ՀՐԱՉԴԱՆ. Ի՞նչ եք կամենում:

ՏԱՏ. ՍԿՎՈՐՑՈՎԱ. (Մոտ 22 — 23 տարեկան օրիորդ է՝ կամավորի համազգեստով: Ձեռները դրած է վերարկուի գրպաները): Ձենք:

ԳԱՅԱՆԵ ՇԱՀԻՆՅԱՆ. (Մոտ 22 — 23 տարեկան օրիորդ է՝ կամավորի շրջագգեստով: Ձեռները դրած է վերարկուի գրպանները): Ձենք:

ՀՐԱՉԴԱՆ. Կիևը ստեղծված է գթության և ոչ արյունահեղության համար:

ՏԱՏԻԱՆԱ ՍԿՎՈՐՑՈՎԱ. Գթության քույրեր շատ կան. իսկ մենք ուզում ենք արյունով սրբագործել այն գաղափարը, որ մեզ բերել է այստեղ:

ՀՐԱՉԴԱՆ. Ո՞րն է այդ գաղափարը:

ՏԱՏԻԱՆԱ ՍԿՎՈՐՑՈՎԱ. Ստրկի ազատությունը բռնության շղթաներից:

ԳԱՅԱՆԵ ՇԱՀԻՆՅԱՆ. Բռնաբարված մայրերի և պղծված աղջիկների վրեժը:

Տ. ՍԿՎՈՐՑՈՎԱ. Հանուն քաղաքակրթության և մարդկային իրավունքների:

ՀՐԱՉԴԱՆ. (Սկվորցովային): Օրիորդ, դուք ռուս եք: Դեռ մի փոքր հասկանալի է ձեր ընկերուհու ցանկությունը մեր շարքը մտնելու: Նա հայ է: Իսկ դուք ի՞նչ կապ ունիք մեր գործի հետ:

Տ. ՍԿՎՈՐՑՈՎԱ. Պարոն հազարապետ, թշվառությունը ոչ ազգություն ունի, ոչ հայրենիք: Ես շատ եմ կարդացել ու լսել ձեր ժողովրդի տառապանքների մասին և իմ սիրտն այսօր նույնչափ լեցուն է թույնով, որչափ և ընկերուհուս սիրտը: Թողեք, որ ես էլ հետևեմ նրա օրինակին:

ԱԱԶՈ. Հրացան գործածել գիտե՞ք:

ԳԱՅԱՆԵ ՇԱՀԻՆՅԱՆ. Սովորել ենք:

ՍԿՎՈՐՑՈՎԱ. Փորձեցեք, եթե հարկավոր է:

ՀՐԱՉԴԱՆ. (Խորհելով): Ոչ, ես ձեզ ընդունել չեմ կարող:

Տ. ՍԿՎՈՐՑՈՎԱ. Եվ չեք էլ կարող մերժել: Միևնույն է, մենք հետևելու ենք ձեզ, ուր որ գնաք:

ՀՐԱՉԴԱՆ. Որ այդպես է, թույլ տվեք մի անգամ ես խոսեմ ձեր մասին գեներալի հետ: Իսկ առայժմ համաձայնվեցեք վարել գթության քույրերի պաշտոն:

Տ. ՍԿՎՈՐՑՈՎԱ. Առժամանակ կարող եմ:

ՀՐԱՉԴԱՆ. Ցտեսություն:

ՍԿՎՈՐՑՈՎԱ ԵՎ ՇԱՀԻՆՅԱՆ. Ցտեսություն: (Զինվորական նշան անելով, գնում են բեմի խորքը):

ՏԵՍԻՆ 8

ՀՐԱՉԴԱՆ և ԱԼԻՇԱՆ

ԱԼԻՇԱՆ. (Նայելով օրիորդների հետևից): Օրհնվի ձեր ծնունդը:

ՀՐԱՉԴԱՆ. (Մտախոհության մեջ է):

ԱԼԻՇԱՆ. Ինչի՞ մասին ես մտածում:

ՀՐԱՉԴԱՆ. Երկրի մասին: Մենք տեղեկություններ չունենք, չգիտենք ինչ է կատարվում այնտեղ: Ինձ հալածում են հազար ու մի մռայլ մտքեր:

ԱԼԻՇԱՆ. Որոնց թվում անշուշտ և քո զավակի հոգսը:

ՀՐԱՉԴԱՆ. (Վեր է կենում): Այո, և իմ զավակի հոգսը: Ես չեմ թաքցնում:

ԱԼԻՇԱՆ. Մի հոգար. շուտով դու նրան կգրկես ու կհամբուրես, և դա կլինի թուրքահայ ժողովրդի ազատության առաջին նշանը:

ՀՐԱՉԴԱՆ. (Ոգևորվելով): Ահ, թուրքահայ ժողովրդի ազատության առաջին նշանը: Երանի կատարվի քո գուշակությունը, տեր հայր:

ԱԼԻՇԱՆ. Զիևի՜ թե կասկածում ես:

ՀՐԱՉԴԱՆ. Օ, ոչ, երբեք: Վատ է այն զինվորը, որ պատերազմի դաշտում հուսահատության որևէ զգացում ունի իր սրտում: Տասնհինգ տարի շարունակ ես իմ փոքրաթիվ քաջերով կռվել եմ օսմանյան բռնապետության դեմ ու չեմ հուսահատվել: Ա՞յժմ պիտի հուսահատվեմ, երբ ռուս հաղթական բանակի մի մասնիկն ենք կազմում: Ոչ, երբեք հայ ժողովուրդի աստղն այնպես պայծառ չի

փայլել իմ աչքում, որքան այսօր: Ահ, երանի հրաման ստանայինք այսօր և եթ առաջ շարժվելու:

ԱԼԻՇԱՆ. Ահա գալիս է գեներալի թիկնապահը: Տեսնենք՝ ինչ հրաման է բերում:

ՏԵՍԻԼ 9

ՆՈՒՅՆՔ և ՄԻԼՈՎԻԴՈՎ

ՄԻԼՈՎԻԴՈՎ. (Արագ քայլերով գալիս է աջ կողմից: Մոտ 30 տարեկան երիտասարդ պորուչիկ է թիկնապահի էքսեյ-բանդով: Թեթև, գինվորական պատվի նշան է անում և հետո բարեկամաբար սեղմում է Յրազդանի և Ալիշանի ձեռքը): Մեր կողմն են անցել մի քանի հայ երիտասարդներ թշնամու բանակից: Գեներալը նրանց ուղարկեց ձեզ մոտ, խնդրելով քննության ենթարկել և հետևանքի մասին զեկուցանել իրան: (Ձեռքով նշան է անում դեպի աջ կողմ): Առաջ եկեք:

ԱԼԻՇԱՆ. Նրանք մեզ տեղեկություններ կհաղորդեն երկրի մասին:

ՅՐԱԶԴԱՆ. Տեսնենք:

ՏԵՍԻԼ 10

ՆՈՒՅՆՔ և ՏԻՐԱՆ իր չորս ընկերների հետ, որ գալիս են մի քանի կոզակների ուղեկցությամբ: Տիրանը և իր ընկերները հոգնած են, նիհարած, բոլորի հագուստները փոշոտ են ու պատառոտված:

ՄԻԼՈՎԻԴՈՎ. (Կոզակներին): Դուք հեռացեք:

ԿՈԶԱԿՆԵՐ. (Գնում են աջ կողմով):

ՅՐԱԶԴԱՆ. (Միլովիդովին): Ասացեք գեներալին, որ իր հրամանը կատարելով, իսկույն կներկայանամ իրեն:

ՄԻԼՈՎԻԴՈՎ. Ցտեսություն: (Գնում է աջ կողմով):

ՏԵՍԻԼ 11

ՆՈՒՅՆՔ, առանց ՄԻԼՈՎԻԴՈՎԻ և ԿՈԶԱԿՆԵՐԻ

ՅՐԱԶԴԱՆ. Ո՞վքեր եք դուք:

ՏԻՐԱՆԻ ԸՆԿԵՐՆԵՐԸ. Փախստականներ:

ՅՐԱԶԴԱՆ. Ո՞ր կողմից:

ԱՄԵՆՔԸ. Մերձակա գավառներից:

ԱԼԻՇԱՆ. Թողեք մեկը պատասխանի:

ՀՐԱՉԴԱՆ. Ինչո՞ւ համար եք եկել:

ՏԻՐԱՆ. Մեր ազատության գործին ծառայելու համար:

ՀՐԱՉԴԱՆ. (Խորը դիտելով Տիրանին): Տղա, ձայնդ ու դեմքդ ինձ ծանոթ են թվում: Ո՞վ ես դու:

ՏԻՐԱՆ. Հորեղբայր, ես Տիրանն եմ: (հարձակվում է Հրազդանի վրա և գրկախառնվում):

ՀՐԱՉԴԱՆ. Ինչպես փոխվել ես. բավական է: (Բաց է թողնում Տիրանին իր գրկից): Ասա, կենդանի՞ են ձերոնք:

ՏԻՐԱՆ. Հինգ օր առաջ կենդանի էին, այժմ չգիտեմ:

ՀՐԱՉԴԱՆ. Ուրեմն վտա՞նգ էր սպառնում:

ՏԻՐԱՆ. (Երեսը դարձնում է՝ հուզմունքը թաքցնելու համար):

ՄԵԿԸ ՏԻՐԱՆԻ ՀՈՐՍ ԸՆԿ. Գեշ է մեր վիճակը, տեր, շատ գեշ, ժողովրդին ընդհանուր կոտորած է սպառնում և արդեն սկսել են կոտորել:

ԱԼԻՇԱՆ. (Սարսափով): Ողորմած աստված: (Լռություն):

ԱՄԵՆՔԸ. (Նայում են Հրազդանին):

ՀՐԱՉԴԱՆ. (Ցնցվել է ու հուզվել: Չսպում է իր հուզումը): Ի՞նչ տեղեկություններ կարող եք տալ մեզ թուրք զորքերի մասին:

ՏԻՐԱՆ. Ամենաստույգ տեղեկություններ, հորեղբայր: Տուր մեզ հարցեր, կպատասխանենք:

ՀՐԱՉԴԱՆ. Շատ լավ: Գեներալն ինքը ձեզ կտա հարցեր:

Առայժմ դուք բոլորդ երևի հոգնած եք ու անոթի:

ՏԻՐԱՆԻ ԸՆԿ. ՄԵԿԸ. Երկու օր է ոչինչ չենք կերել:

ՀՐԱՉԴԱՆ. Ալիշան, հրամայիր Չարմայրին դրանց կերակրել և մի ձեռք հագուստ տալ:

ԱԼԻՇԱՆ. Հետևեցեք ինձ: (Գնում է վանք):

(Տիրանի ընկերները հետևում են Ալիշանին):

ՀՐԱՉԴԱՆ և ՏԻՐԱՆ

ՏԻՐԱՆ. (Մնալով անշարժ):

ՀՐԱՉԴԱՆ. Դու չե՞ս ուզում հանգստանալ:

ՏԻՐԱՆ. Ասելիք ունեմ: (Ծոցի գրպանից դուրս է բերում Նիգարի նամակը ու տալիս Հրազդանին): Նիգարիցն է:

ՀՐԱՉԴԱՆ. (Նամակը համբուրելով). Յոթը տարի է չեմ տեսել նրան: Գեղեցի՞կ է նա առաջվա պես: (Ուզում է նամակը բաց անել):

ՏԻՐԱՆ. Չկա իր նմանը մեր ամբողջ գավառում: Հորեղբայր, նամակը կկարդաս հետո. առայժմ ինձ լսիր: Երկրում ոչ մի հայ ապահով չէ վտանգից, բայց ամենաառաջին վտանգը Նիգարին է սպառնում:

ՀՐԱՉԴԱՆ. (Ցնցվելով): Իմ զավակի կյանքի՞ն:

ՏԻՐԱՆ. Ոչ միայն կյանքին, այլև պատվին, հորեղբայր:

ՀՐԱՉԴԱՆ. Ո՞ւմից է սպառնում այդ վտանգը:

ՏԻՐԱՆ. Մի թուրք սպայից, որ Աբդուրահման փաշայի թիկնապահն է:

ՀՐԱՉԴԱՆ. (Սրտատրոփ): Պատմի՛ր:

ՏԻՐԱՆ. Իմ ուղևորվելու օրն այդ սպան եկավ մեր տունը գրավելու փաշայի համար: Նա տեսավ Նիգարին և իսկույն հափշտակվեց նրա գեղեցկությանը: Լիրբն այնքան հանդուգն եղավ, որ իր գարշելի մտադրությունը չթաքցրեց: Մեր մեջ տեղի ունեցավ մի խուլ ընդհարում, որ անշուշտ արյունով կվերջանար, եթե չմիջամտեր Գալոն, իր սովորական խոհեմությամբ:

ՀՐԱՉԴԱՆ. Այժմ այդ սպան ձեր տա՞նն է:

ՏԻՐԱՆ. Չգիտեմ, բայց պետք է ենթադրել, որ դեռ այնտեղ է:

ՀՐԱՉԴԱՆ. (Կատաղի): Եվ իմ դուստրը գտնվում է նրա հետ մի հարկի տա՞կ:

ՏԻՐԱՆ. Այո, հորեղբայր, բայց շատ էլ չպիտի անհանգստանալ, Գալոյի խելքն արժե հարյուրավոր զինված պաշտպանների: Գալոն սիրում է Նիգարին, իսկ սերը հորեղբայր, զորեղ զենք է սիրածին պաշտպանելու համար:

ՀՐԱՉԴԱՆ. Գալոն սիրում է Նիգա՞րին, ասացիր:

ՏԻՐԱՆ. Այո, հորեղբայր, սիրահարված են:

(Լռություն):

ՀՐԱՉԴԱՆ. (Կռվելով ինքն իր հետ): Քո, լուրերը տակն ու վրա արին իմ եռությունը: Այդ թուրք սպայի ներկայությունը միևնույն տանը... Ոչ, ոչ, անկարելի է արշավանքը հետաձգել մինչև վաղը: Ես կխնդրեմ գեներալին, որ նա թույլ տա ինձ իմ խմբով իսկույն և եթե առաջ շարժվել: Իսկույն՝ առանց մի րոպե հետաձգելու: (Նամակը դնում է գրպանը): (Բեմի խորքից լսվում է Միերի խմբի ռազմական երգը: Երգվում է «Բամբ որոտան» և այլն):

ՏԻՐԱՆ. Այդ ի՞նչ է:

ՀՐԱՉԴԱՆ. (Արիանալով): Մեր ռազմական երգը: Միերի խումբը գնում է քուրդերի դեմ: Գնանք հաջողություն մաղթելու: (Անցնում է մի փոքր բեմի խորքը):

ՏԻՐԱՆ. (Հետևում է Հրազդանին և կանգնում նրա մոտ):

ԱԼԻՇԱՆ ԵՎ ՏԻՐԱՆԻ ԸՆԿ. (Դուրս են գալիս վանքից և միանում Հրազդանին):

ՀՐԱՉԴԱՆ. (Երբ Մսերի խումբը մոտենում է, բարձր): Տղերք, թող թշնամին երբեք ձեր թիկունքը չտեսնե:

ԿԱՄԱՎՈՐՆԵՐ. Կեցցե հազարապետը: (Երգելով անցնում են բեմի ձախ կողմից դեպի աջ՝ Միերի առաջնորդությամբ):

Վարագույր

ՊԱՏԿԵՐ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՆՈՒՅՆ ՉՈՐԱՎԱՅՐԻ ՄԻ ՈՒՐԻՇ ՄԱՍԸ

Ռուս զորաբանակ: Բեմը ներկայացնում է ընդարձակ դաշտավայրը: Հեռուն դարձյալ երևում է Եփրատը: Առաջին գծի վրա՝ աջ կողմում մի մեծ վրան գեներալ Նելիդովի համար: Երկու ուրիշ վրաններ քովե-քով բեմի ձախ կողմում: Խորքում՝ աջ ու ձախ վրաններ մինչև հեռու հորիզոն: Վրանների միջև բեմին ուղղաձիգ երկայն տարածություն, ուր երևում են կոզակներ և հետևակ զինվորներ:

ՏԵՍԻԼ 1

ԵՐԿՐՈՒ ՊԱՅԱՊԱՆ ԿՈՉԱԿՆԵՐ. որ մերկ թրերը ձեռքներում պահած՝ կանգնած են գեներալի վրանի առջև:

ԽՈՐԶԻՑ. (Լսվում է հարմոնիայի ձայնը, որ տևում է բավական միջոց, հետո լսվում է բալալայկայի ձայն, որ տևում է ավելի երկար միջոց):

ԱՌԱՋԻՆ ԿՈՉԱԿ. Կեսօրն անցավ, եղանակը ցրտեց:

ԵՐԿՐՈՐԴ ԿՈՉԱԿ. Երեկոն կգա, շները կսկսեն ոռնալ:

Ա. ԿՈՉ. Ատում եմ նրանց վայնասունը:

Բ. ԿՈՉ. Ասում են՝ նրանք ողբում են իրանց տերերին:

Ա. ԿՈՉ. Օ, ցրտում է, այս ի՞նչ երկիր է. ցերեկը՝ շոգ, երեկոն՝ ցուրտ:

Բ. ԿՈՉ. Տարօրինակ երկիր է: Ձորեր, լեռներ, մուգ-մուգ անդունդներ:

(Լռությո՜ւն):

Ա. ԿՈՉ. Դյաչենկո:

Բ. ԿՈՉ. Ի՞նչ է:

Ա. ԿՈՉ. Այդ հայերն ի՞նչ ազգ են:

Բ. ԿՈՉ. Ազգ են էլի, ես ինչ գիտեմ:

Ա. ԿՈՉ. Նրանք ցար ունե՞ն:

Բ. ԿՈՉ. Ոչ:

Ա. ԿՈՉ. Բա էլ ինչի՞ համար են:

Բ. ԿՈՉ. Զրիստոնյաներ են:

Ա. ԿՈՉ. Մի՞թե:

Բ. ԿՈՉ. Դե, իհարկե, չե՞ս տեսել խաչեր նրանց աղոթատների վրա:

Ա. ԿՈՉ. Ճշմարիտ որ... Բայց սատանան տանե, ես չեմ կարող հայերին քրդերից զատել:

Բ. ԿՈՉ. Գիտես, ես հայերի գյուղերն էլ կարողանում եմ հեռվից զատել քուրդերի գյուղերից:

Ա. ԿՈՉ. Այդ ինչպե՞ս:

Բ. ԿՈՉ. Ծառերով: Որ գյուղում որ ծառեր տեսնես, գիտցիր, որ հայեր են:

Ա. ԿՈՉ. Խե, խե, խե, ծիծաղելի է:

ԲԵՄԻ ԽՈՐԶԻՑ. (Լսվում է շեփորի ձայն, որ զինվորներին կերակուրի է կանչում: Ամփիջապես խորքում սկսվում է իրարանցում: Չինվորներն ու կոզակները աջ կողմից անցնում են դեպի ձախ՝ ձեռներում փոքրիկ կաթսաներ):

Բ. ԿՈՉ. Վերջապես, մեզ կանչում են ուտելու: Ես շան պես քաղցած եմ:

Ա. ԿՈՉ. Ահա գալիս են մեզ փոխարինելու:

(Երկու ուրիշ կոզակներ մի երրորդի առաջնորդությամբ գալիս են խորքից և փոխարինում առաջիններին):

ՏԵՍԻՆ 2

ԳԵՆԵՐԱԼ ՆԵԼԻԴՐՈՎ, ՄԻԼՈՎԻԴՐՈՎ, ԶՐԱԶԳԱՆ, ԱԼԻՇԱՆ և մի խումբ սպաներ դուրս են գալիս աջ կողմի մեծ վրանից:

ԳԵՆԵՐԱԼ. Ցավում եմ, որ չեմ կարող թույլ տալ ձեզ այսօր և եթե առաջ շարժվելու: Մթերքների և պարենի տրանսպորտը միայն վաղն առավոտյան է այստեղ հասնելու: Անխոհեմ կլինի առանց պաշարի և ուտելիքի գործ սկսել: Բացի դրանից, ես չեմ կարող ձեզ կռվի ուղարկել առանց գնդացիների:

ԶՐԱԶԳԱՆ. Ձերո՞ գերագնացություն, իմ մարդիկդ ունին բավականաչափ փամփուշտներ, ուտելիքը կգտնենք ճանապարհին, իսկ գնդացիները կգան հետո:

ԳԵՆԵՐԱԼ. Զրագդան, դուք խոսում եք անվեհեր զինվորի ոգով. բայց մի մոռանաք, որ մեր դեմ կանգնած է կանոնավոր զորքերի մի բանակ՝ զինված կռվելու բոլոր կատարելագործ միջոցներով. հետևաբար մենք ևս պիտի դեմ ելնենք մեր բոլոր միջոցներով:

ԶՐԱԶԳԱՆ. Ձերո՞ գերագնացություն, այնտեղ անգեն, անպաշտպան ժողովրդին կոտորում են, պետք է օգնության հասնել:

ԳԵՆԵՐԱԼ. Չգում եմ ձեր ժողովրդի տխուր վիճակը և համակրում, բայց ես հրամանատար եմ, պարտավոր եմ ենթարկվել պատերազմի կանոններին: Ինձ վրա է ընկած ձեր ամենքի պատասխանատվությունը, ուստի չեմ կարող ձեր խումբը մատնել անհաշիվ վտանգի մի անհավասար կռվում:

ԱԼԻՇԱՆ. (Մեկուսի Զրագդանին): Պետք է հնազանդվել:

ԶՐԱԶԳԱՆ. Ես խոնարհվում եմ ձեր փաստաբանության առաջ, ձերո՞ գերագնացություն:

ԳԵՆԵՐԱԼ. Շնորհակալ եմ, (Դառնում է սպաներին): Այդպես, ուրեմն, պարոններ, հայտնեցեք մեր որոշումը ձեր մասերին: Թող նրանք պատրաստ լինեն առավոտյան կանուխ՝ փողը հնչելուն պես՝ առաջ շարժվելու մեր որոշած կարգով, մինչև այժմ մենք գործ ունեինք քրդական խմբերի հետ, իսկ վաղը մեր դեմ է լինելու Աբդուրահման փաշայի զորաբաժինը: Պարոններ, քաջ ճանաչելով յուրաքանչյուրիդ, լիափութ եմ, որ ինչպես մինչև այսօր, այսուհետև էլ կարդարացնեք իմ հավատը որպես հայրենիքի անվեհեր պաշտպաններ:

ԱՄԵՆԶԸ. (Խորոխտ): Պատրաստ ենք զոհվելու հայրենիքի համար:

ԳԵՆԵՐԱԼ. Շնորհակալ եմ, պարոններ: Ձեր ոգևորությունն արդեն ապահովում է մեր սրբազան գործի հաղթությունը: Միլովիդով:

ՄԻԼՈՎԻԴՐՈՎ. (Խմբից բաժանվելով, առաջ է գալիս և պատվի նշան անում): Լսում եմ, ձերո՞ գերագնացություն:

ԳԵՆԵՐԱԼ. Ո՞րտեղ են այն երիտասարդ փախստականները, որ մեզ համար այնքան գնահատելի տեղեկություններ են բերել թշնամու զորքերի մասին:

ՄԻԼՈՎԻՐՈՎ. Կհրամայե՞ք կանչել նրանց:

ԳԵՆԵՐԱԼ. Այո:

ՄԻԼՈՎԻՐՈՎ. (Արագ քայլերով մոտենում է ձախ կողմի վրաններից մեկին և ձեռով նշան է անում):

ՏԵՍԻԼ 3

ՆՈՒՅՆՔ և ՏԻՐԱՆ ԻՐ ՉՈՐՍ ԸՆԿԵՐՆԵՐԻ ՀԵՏ

ՏԻՐԱՆ ԵՎ ԻՐ ԸՆԿԵՐՆԵՐԸ. (Աշխույժ քայլերով գալիս են զինվորական կարգով՝ Տիրանի առաջնորդությամբ: Հագած են կամավորական համազգեստ: Չվարթ ու ոգևորված են):

ԳԵՆԵՐԱԼ. Երիտասարդներ, ձեր արած ծառայությունն այնքան կարևոր է մեզ համար, որ ես պարտք եմ համարում հրապարակորեն հայտնել ձեզ իմ շնորհակալիքը: Հարկավ, դուք կստանաք ձեր արժանի պարգևը, բայց չպիտի մոռանաք, որ պատերազմի դաշտում որքան արժանավորն է առատորեն վարձատրվում, նույնքան և անարժանն է անողոք պատժվում: Արդ՝ հույս ունենամ, որ ձեր տված տեղեկությունները արժանի են լի ու լի հավատի:

ՏԻՐԱՆ. (Համարձակ): Ձերդ գերազանցություն, ես և իմ ընկերները պատրաստ ենք կախաղան բարձրանալու իբրև ստոր դավաճաններ, եթե մեր բերած տեղեկություններից որևէ մեկը չճշտվի:

ՉՈՐԱՎԱՐՆԵՐ. (Իրար հավանության նշաններ են անում):

ԳԵՆԵՐԱԼ. Մի մոռանաք նաև, որ մեր զենքի հաջողությունիցն է կախված ձեր մայրերի ու քույրերի վիճակը: Ձեր յուրաքանչյուր գիտակցական սխալը կարող է անդրադառնալ ձեր ազգի բարոյական վարքի վրա:

ՏԻՐԱՆ. (Նույն համարձակությամբ): Գիտենք, ձերդ գերազանցություն, և խորապես զգում ենք ձեր խոսքերի իմաստը: Եվ ես ու իմ ընկերները կարող ենք մեր գլխով երաշխավորել, որ յուրաքանչյուր թուրքահայ՝ մեծ թե փոքր, կին թե տղամարդ, համակված է խորին սիրով դեպի հզոր Ռուսիան: Գեներալ, մանկական օրորոցիս ենք լսել մեր մայրերից ու տատերից, որ դուք եք արևելյան քրիստոնյաների հովանավորն ու պաշտպանը դարերից ի վեր: Հավատացեք, Ձերդ գերազանցություն, որ մենք ամենքս զգում ենք, որ մեր ամեն մի ծառայությունը ձեր հաղթական զորքերին ծառայություն է նախ և առաջ մեր տառապյալ ժողովրդին:

ՀՐԱՉԴԱՆ ՈՒ ԱԼԻՇԱՆ. (Հրճանքով նայում են Տիրանի վրա և հետո իրար հավանության նշաններ անում):

ՉՈՐԱՎԱՐՆԵՐ. Բրավո՛, բրավո՛:

ԳԵՆԵՐԱԼ. Ուրեմն, կարո՞ղ ենք վստահ լինել, որ ձեր երկրի հայ ազգաբնակչությունը մեզ կընդունե բարեկամաբար:

ՏԻՐԱՆ. Գեներալ, ձեր հարցն ինձ իրավունք է տալիս կատարեմ իմ հոր մի պատվերը: Թույլ կտա՞ք ասել:

ԳԵՆԵՐԱԼ. Ասացե՛ք:

ՏԻՐԱՆ. Հրաժեշտիս վայրկյանին, երբ հայրս ինձ օրհնում էր, ասաց. «Գնա, որդի, և ասա ռուսին, որ Թուրքիայի ճնշված ու հալածված քրիստոնեությունը նրանից է սպասում իր ազատությունը. Ասա ռուս զորաբանակին, որ մեր գոմերն ու շտեմարանները բաց են նրա համար, ինչպես և մեր սրտերը: Մենք ոչինչ չենք խնայի նրա համար, ոչ կյանք, և ոչ գույք, միայն թե գան և տիրեն մեր երկրին»: Այս էին բառ առ բառ իմ հոր խոսքերը:

ՉՈՐԱՎԱՐՆԵՐ. (Դարձյալ իրար հավանության նշաններ են անում):

ԳԵՆԵՐԱԼ. Հիանալի է, հրաշալի: Բայց ո՞վ է ձեր հայրը:

ՏԻՐԱՆ. Մեր նահանգի ամենաազդեցիկ մարդը և մեկը հարուստ կալվածատերերից: Նրա ընդարձակ ամբարները լի են ցորենով և գարիով, նրա արգավանդ դաշտերը լեցուն են կովերով, եզներով ու ոչխարներով: Սակայն կարող եմ գլխովս երաշխավորել, որ իմ հոր խոսքերը բխում են ամբողջ թուրքահայ ժողովրդի սրտից: Վստահ եղե՛ք, Ձերո՞ գերագանցություն, որ, անցնելով մեր երկիրը, մի ծայրից մինչև մյուսը, չե՛ք հանդիպի մի հատիկ հայի, որ յուր վերջին ոչխարը չմորթե ռուս զինվորի ոտների տակ:

ԳԵՆԵՐԱԼ. Հիանալի է, սքանչելի: Ձեր ժողովրդի այդ համակրանքը մենք կաշխատենք գնահատել ու վարձատրել արժանավորապես:

ԲԵՄԻ ՀԵՏԵՎԻՑ. (Լսվում է մի քանի անգամ «ուռա, ուռա»):

ՄԻԼՈՎԻԴՈՎ. (Շտապ գնում է դեպի բեմի խորքը):

ԳԵՆԵՐԱԼ. (Իր զորավարներին): Այդ ի՞նչ է:

ՉՈՐԱՎԱՐՆԵՐ. (Չարմացական նշան են անում): Զգիտենք:

ՀՐԱՉԴԱՆ. Այդ՝ Միերի խումբն է, Ձերո՞ գերագանցություն, որ վերադառնում է կռվից: Ձեր հրամանով այսօր առավոտյան ես նրան ուղարկեցի մեր թիկունքը մաքրելու քուրդերից:

ՄԻԼՈՎԻԴՈՎ. (Շտապով վերադառնում է խորքից և պատվի նշան է անում): Պատիվ ունեմ զեկուցանել, ձերո՞ գերագանցության, որ կամավորների խումբը Միերի առաջնորդությամբ վերադառնում է հաղթանակով, բերելով գերիներ և ավար: (Նորից գնում է բեմի խորքը և ետ է գալիս Միերի հետ):

ԳԵՆԵՐԱԼ. (Հանդիսավոր): Պարոններ, խնդրում եմ պատվի նշան անել օրվա հերոսին: (Ինքն ևս պատվի նշան է անում):

ՏԵՍԻՆ 4

ՆՈՒՅՆՔ և ՄՅԵՐ, քուրդ գերիներ, հայ կամավորներ, զինվորներ, կոզակներ գալիս են խորքից և տեսարանս լեցնում

ՄՅԵՐ. (Առաջ է գալիս հոգևած, փոշոտ ու հրացանը ձեռքին):

ԵՐԿՈՒ ԿԱՄԱՎՈՐՆԵՐ. (Միերի հետևից բերում են քուրդերի գլխավորին): (Բեմի ետին զծի վրա շարեշար կանգնում են գերիները՝ կամավորներով շրջապատված):

ՄՅԵՐ. (Բռնելով քուրդերի գլխավորի օձիքից, ձգում է նրան գեներալի ոտքերի տակ): Չոքիր, անասուն, գեներալի ոտքերի առաջ:

ԳԵՆԵՐԱԼ. Ո՞վ է այդ մարդը:

ՄՅԵՐ. (Պատվի նշան առնելով): Սա է, ձերդ գերագանցություն, հայտնի քուրդ ցեղապետ , կողոպտիչ, հափշտակիչ, առևանգիչ, գող և սրիկա Աբդուլ-Յուսեին բեյ կոչվածը: Նա ավերել է յոթը հայկական գյուղեր, սրի է անցկացրել բոլոր անզեն տղամարդկանց, բռնաբարեք է երիտասարդ կանանց ու աղջիկներին, աքսորել է ծերերին ու երեխաներին: Սրա մարդիկն են սպանել մեր մթերակիրներին: Ընդունեցեք ձեր ոտների տակ այդ չարագործին՝ երկու հարյուր գերիների և երեք հարյուր հիսուն հրացանների հետ:

ԳԵՆԵՐԱԼ. (Ոգևորված): Սեղմում եմ ձեր ձեռքը և համբուրում եմ ձեր ճակատը, պարոններ, ուռա ի պատիվ հերոսի:

ԱՄԵՆՔԸ. (Ամենքը, բացի հայերից): Ուռա, ուռա:

ԳԵՆԵՐԱԼ. Գնդապետ Մարտինով, անմիջապես կազմեցեք հաղթության ռելացիան և հաղորդեցեք գլխավոր շտաբին (Ձեռքով ցույց է տալիս քուրդ ցեղապետի վրա, որ չոքած է): Տարեք դրան այդ վրաններից մեկը և պահեցեք մինչև նոր կարգադրություն, իսկ մյուս գերիներին ուղարկեցեք Էտապ:

ԵՐԿՈՒ ԿՈՉԱԿ. (Քուրդ ցեղապետին տանում են ձախ կողմի վրաններից մեկը):

ԳԵՆԵՐԱԼ. Հայ կամավորներ, դուք մնացեք այստեղ:

(Գերիները կամավորներից անջատվելով, կոզակների ուղեկցությամբ գնում են խորքը):

ԲԵՄԻ ՎՐԱ. (Մնում են միայն հայ կամավորները, զորավարները, Հրազդանը, Ալիշանը, Միերը և Տիրանը իր ընկերներով):

ՄՅԵՐ. Լեռները մաքրված են:

ԳԵՆԵՐԱԼ. Ձեր կորո՞ւստը:

ՄՅԵՐ. Տասնույոթ սպանված, քառասուն վիրավոր և ոչ մի գերի:

ԳԵՆԵՐԱԼ. Թշնամու կողմից սպանվածների թիվը:

ՄՅԵՐ. (Աշխատելով ուշքը չկորցնել): Հարյուր հիսուն հրացան դիակներից ենք վերցրել, վիրավորվածների թիվը չգիտեմ: (Նվաղում է):

ՄԻԼՈՎԻԴՈՎ. (Միերին գրկելով): Ձերո՞ գերագանցություն, նա վիրավորված է:

ՄՅԵՐ. (Աշխատելով ուշքի գալ): Ոչինչ, դատարկ բան է: (Ուշաթափվում է):

ԳԵՆԵՐԱԼ. Տարեք վրան:

ԳԱՅԱՆԵ ՇԱՀԻՆՅԱՆ ԵՎ ՏԱՏԻԱՆԱ ՍԿՎՈՐՑՈՎԱ. (Դուրս են գալիս կամավորների շրջանից և Միլովիդովի օգնությամբ Միերին տանում են ձախ կողմի վրաններից մեկը):

ՏԵՍԻԼ 5

ԳԵՆԵՐԱԼ, ՉՈՐԱՎԱՐՆԵՐ և ՀԱՅ ԿԱՄԱՎՈՐՆԵՐ

ԳԵՆԵՐԱԼ. (Հանդիսավոր): Հայեր, տակավին պատերազմի սկիզբն է, բայց այսօր դուք երրորդ անգամը ցույց տվեցիք ձեր քաջությունը: Մի անգամ ևս դուք հաստատեցիք, թե որքան անհիմն են եղել այն կասկածները ձեր ռազմական ոգու մասին, որ ձեր թշնամիները աշխատել են ներշնչել մարդկությանը: Մենք գիտեինք, որ ձեր ազգի բազմադարյան պատմության էջերը զարդարված են ձեր նախահայրերի խիզախ գործերով՝ հանուն ձեր ազգային արժանապատվության, հանուն քաղաքակրթության և հանուն քրիստոնեության, բայց թվում էր, որ դարերի ճնշումը ձեր մեջ սպառել է ռազմական ոգին: Այսօր դուք երրորդ անգամ փարատեցիք այդ կասկածը:

ՀՐԱԶԴԱՆ. (Լուրջ և հանդարտ): Շնորհակալ ենք:

ԱՅԻՇԱՆ. (Լուրջ և հանդարտ): Շնորհակալ ենք:

ԳԵՆԵՐԱԼ. Այժմ պարզ է մեզ համար, թե որքան մեծ է ձեր սերը դեպի ձեր հայրենիքը և դեպի ազատությունը, դուք ապացուցեցիք, թե որքան խաղաղասեր, հեզ, աշխատասեր է հայ ժողովուրդը, երբ նա վայելում է հանգիստ կյանք, նույնքան նա կտրիճ է ու խիզախ, երբ հարկավոր է պաշտպանել իր ազգի վարքն ու պատիվը:

ՉՈՐԱՎԱՐՆԵՐ. (Հանդարտ): Ճշմարիտ է, ճշմարիտ է:

ԳԵՆԵՐԱԼ. Շնորհակալություն, հայ կամավորներ, կրկնակի շնորհակալություն ամենքիդ այսօրվա հաղթության համար: Գնացեք և հանգստացեք: Վաղը ձեզ սպասում է խոշոր ճակատամարտ և դարձյալ ձեզ է վիճակվելու կատարել կարևոր դերը: Ձեզ, որ ծանոթ եք այս դաժան երկրի բոլոր անկյուններին և ճանաչում եք մեր թշնամուն ավելի, քան մենք: Ցտեսություն: Առավոտյան կհանդիպենք: (Գնում է աջ կողմի վրանը):

ՀԱՅ ԿԱՄԱՎՈՐՆԵՐ. Կեցցե նորին գերագանցությունը, կեցցե, կեցցե, հուռռա՛, հուռռա՛: (Ուրախ և զվարթ ցրվում են բեմի խորքը և անհետանում):

ՏԵՍԻԼ 6

ՀՐԱՉԴԱՆ, ԱԼԻՇԱՆ և ՏԻՐԱՆ իր չորս ընկերների հետ:

ՏԻՐԱՆ. (Անչափ ոգևորված): Հորեղբայր, ինչ հրաշալի մարդ է գեներալը: Նա ինձ անչափ ոգևորեց: Ի՞նչ համակրելի են ռուսները: Տար ինձ շուտով կռվի դաշտը, ես փափագում եմ նրանց շարքերում կռվել և նրանց հետ մեռնել:

ՏԻՐԱՆ ՉՈՐՍ ԸՆԿ. (Նույնպես ոգևորված): Մենք ևս, մենք ևս:

ՀՐԱՉԴԱՆ. Վաղը կփորձվի ձեր քաջությունը: (Ալիշանին): Քնանք Միերին տեսնելու: Կարծեմ նա շատ ծանր է վիրավորված: (Գնում է դեպի այն վրանը, ուր տարան Միերին):

ԱԼԻՇԱՆ. (Հետևում է Հրաչդանին):

ՏԻՐԱՆ ԵՎ ԻՐ ԸՆԿ. (Գնում են խորքը):

Վարագույր

ԱՐԱՐՎԱԾ ԵՐՐՈՐԴ

Մանգունիների տունը: Մի ուրիշ, ավելի մեծ սենյակ և ավելի հարուստ կահավորված: Ձախ պատի մեջ դռներ, որ տանում են բնակարանի ներսը: Դռներ խորքի պատի մեջ, որ տանում են նախասենյակ: Ուրիշ դռներ նույն պատի մեջ, դեպի աջ, որ տանում են առաջին արարվածի սենյակը: Աջ պատի մեջ միայն լուսամուտներ:

ՏԵՍԻԼ 1

ՍԱԹԵՆԻԿ և ԳԱԼՈ

ՍԱԹԵՆԻԿ. (Թախտերի վրա բարձերն ուղղելով): Ահ, գնացին վերջապես: Այժմ ինձ զգվելի է թվում ամեն բան, որին նրանք դիպել են: Ինչ օրեր էին: Տեր աստված, ինչ օրեր: Դեռ լավ է, որ դու այստեղ էիր: Ի՞նչ կլինեք, եթե դու մեզ չպահպանեիր քո խելքով, քո վարվողությամբ:

ԳԱԼՈ. (Ծխելով շրջում է): Արյունս էր բորբոքվում, երբ տեսնում էի այդ Անթար-բեյի լալիշ կերպարանքը, նրա վավաշոտ աչքերը, որ անպես հալածում էին Նիգարին:

ՍԱԹԵՆԻԿ. (Դադարեցնելով աշխատանքը, ձեռները բարձրացնում է վեր): Երկնային ահեղ դատավոր, ե՞րբ պիտի գա քո արդար դատաստանը, ասա՛ ե՞րբ: (Նստում է թախտի վրա):

ԳԱԼՈՒ. Կգա նա մի օր, մայր, կգա և հեռու չէ այդ օրը, բայց, ավաղ, մինչև գալը... (Խոսքն ընդհատելով, սրտմտությամբ): Բայց թող մենք կործանվենք, արժանի ենք կործանվելու: (Քայլերն արագացնում է):

ՍԱԹԵՆԻԿ. Այդպես մի խոսիր, Գալո, դու դառնացնում ես իմ սիրտը: Ես գիտեմ ում դեմ ես կատաղած, բայց ներողամիտ եղիր. Միհրդատն իմ զավակների հայրն է:

ԳԱԼՈՒ. (Ավելի գրգռվելով): Ահ, ես ի՞նչ կապ ունեմ քո զավակների հետ: Խորթ եմ նրանք ինձ համար: Օտար եմ ես նրանց աչքում, ավելի օտար, քան իսկական քուրդը: Դուք մարդիկ եք՝ մարդկորեն ծնված և մարդկային ու աստվածային օրենքներից ճանաչված, իսկ ես ո՞վ եմ, ես ի՞նչ եմ: Մի փողոցային շան ձագ, որ ճանաչում է միայն մորը և չգիտե ով է իր հայրը:

ՍԱԹԵՆԻԿ. (Վշտահար և ամոթահար): Ողորմած աստված, ինչեր է ասում նա:

ԳԱԼՈՒ. (Ավելի գրգռված): Այո, ես շուն եմ և դա իմ միակ արժանի անունն է: Ամեն ոք կարող է ինձ հալածել, թքել, կարող է ծեծել ինձ ամեն մի անցորդ, որ ձեռքում փայտ ունե: Եվ ահա ծեծում է ինձ քո ամուսինը անխնա, առանց մի վայրկյան մտածելու, որ շունն էլ կարող է ցավ զգալ:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Լռիր, ես տանջվում եմ:

ԳԱԼՈՒ. Չեմ կարող լսել, մայր, այլևս բավական է որքան լռեցի և համբերեցի: Այժմ դու էլ ես ինձ վրդովեցնում: Ինչո՞ւ դու ինձ չոչնչացրիր քո արգանդում կամ չխեղդեցիր իմ օրորոցում: Ինչու թույլ տվեցիր, որ ես սնվեմ ու մեծանամ այս մարդու հացով, որի յուրաքանչյուր պատառն ինձ համար թույն ու լեղի է եղել: Ինչո՞ւ ինձ քրիստոնյա մկրտեցիր ու սովորեցրիր սիրել քո կրոնը ու քո ազգը: Ինչու վերջապես իմ մեջ հղացրիր ու զարգացրիր որդիական սեր դեպի քեզ:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Որդի՛, եթե այդ է քո թշվառության պատճառը, մոռացիր իմ կրոնն էլ, հավատն էլ, իմ ազգն էլ, իսկ ինձ դուրս բեր սրտիցդ ու շարտիր դեն: Ես ոչինչ, ոչինչ չունեմ դրա դեմ:

ԳԱԼՈՒ. Օո, եթե կարողանայի, վաղուց կանեի այդ բոլորը, բայց դժբախտաբար, չեմ կարող, տկար եմ:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Չես կարող, որովհետև կա մեկը, որ քեզ խանգարում է. Նիգարը: Չուր ես մեղքը գցում կրոնիդ, ազգությանդ ու ինձ վրա:

ԳԱԼՈՒ. (Դառն հեգնությամբ): Նիգարը, հե, հի, հե, Նիգարը: Ոչ, մայր, կարող ես հանգիստ լինել, Նիգարը իմը չէ, այլ քո օրինական որդունը:

ՍԱԹԵՆԻԿ. (Գրգռվելով): Լռիր, մի գրպարտիր այդ անմեղ աղջկան: Մի գրպարտիր իմ ազնիվ որդուն, որ չգիտեմ կենդանի է, թե մեռած: Ամոթ է, Նիգարը չի կարող սիրել իր հարազատ հորեղբոր որդուն: Նա գիտե, որ արգելված է մեր օրենքներով ու մեր ավանդույթուններով:

ԳԱԼՈՒ. Բայց մի՞թե սերն օրենք է ճանաչում կամ ավանդություններ: Մի՞թե չեն եղել իրար վրա սիրահարված հարազատ քույրերի զավակներ: Ես գիտեմ, որ Նիգարը գիշեր-ցերեկ Տիրանի համար է աղոթում: Իսկ ես նրա աչքում ուրիշ ոչինչ եմ, եթե ոչ մի պահապան շուն նրա անմեղությունը քուրդերից ու թուրքերից պաշտպանելու համար: `

ՍԱԹԵՆԻԿ. (Կատաղելով): Բավական է, բավական է, դադարիր, ես այլևս ուժ չունեմ քեզ լսելու:

ԳԱԼՈՒ. Շատ լավ, կլռեմ, թող լինի, ինչ որ լինելու է:

ՏԵՍԻԼ 2

ՆՈՒՅՆԵ, ԴԱՆԻԵԼ, ՅԵՏՈ ՆԻԳԱՐ

ԴԱՆԻԵԼ. (Գալիս է խորքի ձախ դռնից: Գունատ է, դողում է ու հևում): Ո՞րտեղ է Միհրդատը:

ԳԱԼՈՒ. (Հանգիստ): Ի՞նչ է պատահել:

ԴԱՆԻԵԼ. Թուրքերը ջարդվել են, Աբդուրահման փաշան իր զորքով նահանջում է: Տեղական թուրքերն ու քուրդերը կատաղել են մեր վրա: Նրանք ժողովվել են փողոցներում ու գոռում են. «Կորչեն հայերը, նրանք են մեր կործանման պատճառը»:

ՆԻԳԱՐ. (Գալիս է ձախ կողմի դռնով): Այո, այդպես են գոռում: Այ, լսո՛ւմ եք, գալիս են:

ԳԱԼՈՒ. (Սառնարյուն): Մայր, շալո՛ փաթաթիր Նիգարի գլխին:

ԱՍԹԵՆԻԿ. (Շալն իր գլխից վերցնելով): Ինչո՞ւ համար:

ԳԱԼՈՒ. Ես կտանեմ նրան մի ապահով տեղ:

ԴԱՆԻԵԼ. Ո՞րն է այդ ապահով տեղը, տար իմ կնոջն ու զավակներին էլ:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Եվ իմ փոքրիկներին:

ԳԱԼՈՒ. Ես քուրդ Շերիֆ-բեյի հետ պայմանավորվել եմ, որ երբ քուրդերն ու թուրքերը մեզ վրա հարձակվեն, մեր կանայք ու երեխաները նրա տանը պատսպարվեն, իսկ երբ ռուսները գան, մենք պատսպարենք նրա ընտանիքը:

ԴՐՍԻՑ. (Լսվում են խուլ աղաղակներ, որ հետզհետե սաստկանում են):

ՆԻԳԱՐ. Ես քուրդի տուն չեմ գնա, թողեք ինձ: (Սաթենիկը շալը հեռացնում է իրենից):

ՍԱԹԵՆԻԿ. (Շալը նորից իր ցլխին գցելով): Աղջիկս, ես ճանաչում եմ Շերիֆ-բեյի ընտանիքը, ազնիվ մարդիկ են: Դուք այնտեղ ապահով կլինեք Դանիելի ու իմ փոքրիկների հետ:

ՆԻԳԱՐ. Չեմ ուզում, չեմ կարող, որտեղ դու՝ այնտեղ էլ ես:

ՏԵՍԻԼ 3

ՆՈՒՅՆԷ և ԱՐՓԵՆԻԿ, հետո ՄԻՅՐԴԱՏ

ԱՐՓԵՆԻԿ. (Շտապով գալիս է ձախ կողմի դռնից): Դանիել, լսո՛ւմ ես, ես վախենում եմ. ազատե՛ք մեր երեխաներին:

ՄԻՅՐԴԱՏ. (Շտապով գալիս է ձախ կողմի դռնից: Ծեծված է, փոշոտ ու գունատ). Անիրավներ, անասուններ, քարկոծեցին ու սպանեցին խեղճ մարդուն:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Ո՛ւմ:

ՄԻՅՐԴԱՏ. (Թուլացած նստում է): Տեր Հովնանին, Ամբողջ կյանքում եղբայրություն ու ազգերի համերաշխություն էր քարոզում: Տեսնելով թուրքերի կատաղությունը, փորձեց հասկացնել նրանց, որ հայերն անմեղ են նրանց պարտության մեջ: Սրիկայի մեկը գոռաց. «Հավատացյալ մուսուլմաններ, ինձ լսեցեք, այդ քեշիշը ռուսական լրտես է»:

ԳԱԼՈ. Երևակայում եմ ազդեցությունն այդ խոսքերի:

ՄԻՅՐԴԱՏ. Խուժանն իսկույն կատաղեց և նույն վայրկյանին հարձակվեց խեղճ քահանայի վրա քարերով ու փայտերով: Ես մեջ ընկա՝ մի կերպ ազատելու, չեղավ: Քարկոծեցին ու սպանեցին անմեղ մարդուն: Ինձ էլ ծեծեցին, հազիվ ազատվեցի մահից:

ԱՐՓԵՆԻԿ. (Դանիելին): Ի՞նչ ես քարացել, ազատիր երեխաներիս:

ԳԱԼՈ. Բեր նրանց ու մայրիկի երեխաներին, Շերիֆ-բեյի ընտանիքը սպասում է ձեզ:

ՄԻՅՐԴԱՏ. (Գրգռված): Ո՛վ ես դու, որ իմ զավակներին ազատես: Ես հրաժարվում եմ քուրդի օգնությունից:

ՍԱԹԵՆԻԿ. (Գրգռված): Դե դու պաշտպանիր մեզ, հիմար ծերունի:

ՄԻՅՐԴԱՏ. Կպաշապանեմ, որքան կարող եմ: Ջեմալ-բեյի հոգեհանը դեռ չի մեռել: (Շտապով գնում է խորքի աջ դռնով և իսկույն ետ է գալիս, գրպանը դնելով մի ատրճանակ և մեջքին կապելով մի երկայն դաշույն):

ԳԱԼՈ. Ծերունին ցնդվել է:

ՆԻԳԱՐ. (Նայելով լուսամուտներից մեկով դեպի փողոց): Ահ, տեսե՞ք ինչ են անում նրանք: Ահ, սարսափելի է, սարսափելի է (հեռանում է լուսամուտից): Նայել չի կարելի:

ԴՐՍԻՑ. (Աղաղակներ): Կորչեն հայերը, կոտորեցե՞ք գյավուրներին:

ԴԱՆԻԵԼ. (Մոտենալով լուսամուտներից մեկին): Նրանք տեր Զովնանի գլուխը բարձրացրել են մի ցցի վրա և շրջեցնում են: Հայերը սարսափահար դես ու դեն են վազում: Թուրքերը հրճվում են:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Փակիր լուսամուտները: Կողպեցե՞ք դռները:

ԳԱԼՈ. Այդ չի օգնի, մայր, չի օգնի:

ԴԱՆԻԵԼ. Սպասեցե՞ք, խուժանը հեռանում է մեր փողոցից: Այո, այո, հեռանում է: Մի քանի պատկառելի թուրքեր մեջ են ընկել և աշխատում են երիտասարդներին զսպել: Մեկը Մոլլա Զյուսեյինն է: Հեռանում են:

ԴՐՍՈՒՄ. (Աղմուկը հետզհետե հեռանում է և առժամանակ ընդհատվում է):

ԳԱԼՈ. Այնուամենայնիվ կանանց ու երեխաներին պետք է թաքցնել:

ՄԻՋՐԴԱՏ– Այս տան ներքնահարկում կա մի նկուղ, որը, բացի ինձնից, ոչ ոքի հայտնի չէ: Հազար ութ հարյուր ինստուն հինգ թվականի կոտորածին այնտեղ է ազատվել այս տան նախկին տիրոջ ընտանիքը: (Դառնում է կանանց): Հետևեցե՞ք ինձ: (Քայլերն ուղղում է դեպի ձախ կողմի դուռը):

ՆԻԳԱՐ. Ես ոչ մի նկուղում չեմ կարող թաքնվել: Թող լինի, ինչ որ լինելու է:

ՄԻՋՐԴԱՏ. (Մոտենում է և կոպտաբար բռնում Նիգարի թևը): Ես քեզ ուժով կտանեմ, (Սաթենիկին ու Արփենիկին): Եկե՛ք: (Նիգարին տանում է ձախ կողմի դռնով):

ՍԱԹԵՆԻԿ. Գնա, Արփիկ, վերցրու քո և իմ փոքրիկներին ու ազատվեցե՞ք: Իսկ ես ծեր եմ, ոչինչ՝ եթե սպանվեմ:

ԱՐՓԵՆԻԿ. (Շտապով գնում է ձախ կողմի դռնով):

ԴՐՍՈՒՄ. (Աղմուկը նորեն սկսվում է և հետզհետե սաստկանում):

ՏԵՍԻԼ 4

ՍԱԹԵՆԻԿ, ԴԱՆԻԵԼ և ԳԱԼՈ

ԳԱՆԻԵԼ. (Շարունակ լուսամուտով նայում է դեպի փողոց): Ամբոխը նորեն դարձավ դեպի մեր փողոցը: Քանի գնում, այնքան նա բազմանում է:

ԳԱԼՈ. Եվ քանի գնա, պիտի այնքան ավելի կատաղի: (Քաշվում է մի անկյուն):

ԴԱՆԻԵԼ. Ահ, սկսեցին հարձակվել տների վրա ու կողոպտել: Այն ի՞նչ է: Հրդեհ: Կարծեմ այրվում է Գարիկյանի տունը:

ԳԱԼՈ. Շատ տներ կայրվեն, շատ ընտանիքներ կկործանվեն:

ԴԱՆԻԵԼ. Սրերը, աստված իմ, ինչպես են շողշողում արեգակի տակ: Նրանց ծայրերից արյուն է կաթում:

ՍԱԹԵՆԻԿ. (Ականջները փակելով): Բավական է, բավական է, դադարեցեք:

ԴԱՆԻԵԼ. Մեկը թավալվեց գետին, երիտասարդ է: Ահա մյուսը, երրորդը, չորրորդը: Ոչ մի դիմադրություն անգնե հայերի կողմից: Ծովից բարձրացավ, երկինքը սևացավ, երկիրը կարմրեց մարդկային արյունից: (Հեռանում է լուսամուտից): Ահ, անհնարին է նայել: Չտեսնված, չսված աղետ: Ահա պատերազմի առաջին պտուղը:

ՍԱԹԵՆԻԿ. (Ձեռները վեր բարձրացնելով): Եթե խուլ չես, եթե ունիս մի կաթիլ արդարադատություն, զսպիր գազաններին, զսպիր, որ մեր հավատը դեպի քեզ չմեռնե հավիտյան, ամենակարող տեր: Պատմիր մեզ, ծնողներիս, եթե մեղանչել ենք գահիդ առաջ, բայց խնայիր, խնայիր, մեր գավակներին: Ահ, ուժ չունիմ: (Նայում է ընկճված):

ՏԵՍԻԼ 5

ՆՈՒՅՆԸ և ՆՈՒԳՉԱՐ

ՆՈՒԳՉԱՐ. (Շտապով ներս է մտնում խորքի ձախ դռնով): Նրանք մտան մեր գավիթը: Փախեք, գալիս են: (Փախչում է ձախ կողմի դռնով):

ԴԱՆԻԵԼ. (Այյայլված): Ի՞նչ պիտի անենք, Գալո, ես խելքս կորցնում եմ:

ԳԱԼՈ. Նախ և առաջ պետք է պահպանենք մեր սառնարյունությունը, թող չասեն, թե հայը մահից սարսափում է:

ՍԱԹԵՆԻԿ. (Ոտքի կանգնելով): Այո, ճիշտ է ասում Գալոն, մեռնենք արժանապատվությամբ:

ՏԵՍԻԼ 6

ՆՈՒՅՆԸ, առանց ՆՈՒԳՉԱՐԻ, ՋԵՄԱԼ-ԲԵՅ և ԱՆԹԱՐ-ԲԵՅ

ՋԵՄԱԼ-ԲԵՅ. (Դրսում, բարձր հրամայողական ձայնով): Լռեցե՛ք, կանգ առե՛ք: Դուք այստեղ գործ չունիք: Սպասեցե՛ք իմ հրամաններին: Լռեցե՛ք, ասում եմ:

ԴՐՍՈՒՄ. (Աղմուկը դադարում է):

ԱՍԹԵՆԻԿ. (Ցնցվելով Ջեմալ-բեյի ձայնից): Աստված իմ, այդ ձայնն ինձ ծանոթ է: (Երեսը ծածկում է շալով):

ԱՆԹԱՐ-ԲԵՅ. (Դրսում): Հսկեցեք դռները, ոչ ոքի թույլ չտալ այս տնից դուրս գալու:

ՋԵՄԱԼ-ԲԵՅ. (Գալիս է խորքի ձախակողմյան դռնով՝ գլուխը բարձր պահած: Մոտ 60 տարեկան տղամարդ է, կարճ ալեխառն մորուսով, բայց տակավին առույգ: Արտաքինով Գալուն շատ նման է Նրան: Չինված է թրով և ատրճանակով) : Ո՞վքեր են դրանք:

ԱՆԹԱՐ-ԲԵՅ. (Ներս է մտնում Ջեմալ-բեյի հետևից՝ խորքի ձախակողմյան դռնով): Նրա ազգականներն են:

ՋԵՄԱԼ-ԲԵՅ. Ո՞րտեղ է այն աղջիկը: Ես Նրան չեմ տեսնում այստեղ:

ԱՆԹԱՐ-ԲԵՅ. Երևի թաքցրել են: Սպասիր, ես ծանոթ եմ այս տան սենյակներին: (Վազում է դեպի խորքի աջակողմյան դուռը. նայում է): Այնտեղ չէ: (Վազում է դեպի ձախ կողմի դռները): Այստեղ էլ չէ:

ԳԱԼՈ. (Լիովին տիրելով իրան): Բարի գալուստ, Անթար-բեյ, ինչո՞ւ այդպես շուտ մոռացար քո բարեկամին:

ԱԹԱՐ-ԲԵՅ. (Կատաղի): Կորիր, շուն, դու չէի՞ր, որ խլեցիր իմ որսն իմ ձեռքից: Ո՞ր ես թաքցրել Նրան, ասա, եթե կյանքը թանկ է քեզ համար:

ԳԱԼՈ. Չեմ հասկանում, ո՞ւմ մասին եք խոսում:

ՋԵՄԱԼ-ԲԵՅ. Է՛յ, լսեցեք, ես Անթար-բեյի մորեղբայրն եմ և սիրում եմ Նրան հարազատ որդու չափ: Այս տանը նա տեսել է մի աղջիկ ու հավանել: Բերեք այդ աղջկան, տվեք Նրան, ես ձեզ կազատեմ կողոպուտից և կոտորածից:

ՍԱԹԵՆԻԿ. (Մեկուսի): Աստված իմ, նա ինքն է:

ԱՆԹԱՐ-ԲԵՅ. Դե շուտ, մենք ժամանակ չունինք:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Այս տանը ձեզ տալու աղջիկ չկա, կորեք այստեղից, կամ՝ արեք՝ ինչ ուզում եք:

ՋԵՄԱԼ-ԲԵՅ. (Ցնցվելով): Ալլահ, ալլահ, այս ձայնը ինձ հիշեցնում է Նրան: Մի՞թե...

ՍԱԹԵՆԻԿ. (Երեսը բաց անելով): Այո, նա ինքն է, Սաթենիկը, ճանաչեցի՞ր ինձ, Ջեմալ-բեյ:

ԳԱԼՈ. (Ուժգին ցնցվելով: Մեկուսի): Ջեմալ-բեյ, հայր՛ս...

ԴԱՆԻԵԼ. (Ընկճված, մեկուսի): Ողորմած աստված, դու մեզ փրկես:

ՋԵՄԱԼ-ԲԵՅ (Չարմացած նայելով Սաթենիկին ոտքից մինչև գլուխ): Մեծ է ալլահի օրենքը և Նրա Մարգարեի զորությունը: Երկինքն երկրին կարող էր հանդիպել, բայց չէի երևակայում, որ քսան ու երեք տարի անցնելուց հետո կարող եմ հանդիպել քեզ: Նայիր, Անթար, լավ նայիր, դա այն սասունցի աղջիկն է, որի

մասին քեզ պատմել եմ մի քանի անգամ: Նայիր, դա է իմ կրակոտ երիտասարդության ամենաթանկագին ավարը:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Որ այնքան նսեմացրեց քո քաջության հռչակը աշիրերների աչքում:

ՋԵՄԱԼ-ԲԵՅ. Օհո, քո լեզուն դեռ սուր է, ասա, խոսիր:

ԱՆԹԱՐ-ԲԵՅ. Մորեղբայր, այդ կինը քեզ խաբում է Նիզարին իմ ձեռքից փախցնելու համար: Մի հավատար:

ՋԵՄԱԼ-ԲԵՅ. Ոչ, չի խաբում: Ես շատ լավ եմ հիշում Սասունի մարալին: Ճշմարիտ է, նա բավական թառամել է ու ծերացել, բայց նրա նշածն աչքերը դեռ պսպղում են սև ալմազների պես: Նրա ձայնը դեռ հնչում է արծաթի նման: Նրա դալամով քաշած ունքերը ու քահուրբար ատամները դեռ նույնն են, ինչ որ քսան ու երեք տարի առաջ: Ծերությունը չի փչացրել նրան: Ինչպես երևում է այս տան սարք ու կարգից, նա վատ չի ապրել:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Ապրել եմ քրիստոնեի հալալ աշխատանքով: Չենք գողացել, չենք կողոպտել, չենք սպանել անգեն ու անպաշտպաններին, ինչպես դուք... (Վերջին բառն արտասանում է կծու հեգնանքով):

ԱՆԹԱՐ-ԲԵՅ. Մորեղբայր, նա մեզ վիրավորում է: Կապիր նրա լեզուն, պահանջիր Նիզարին:

ՋԵՄԱԼ-ԲԵՅ. Համբերիր, թող լսեմ, իմ նախկին սոխակի ձայնը: Յոթանասուն ու հինգ երջանիկ օրեր ու գիշերներ է տվել նա ինձ:

ԳԱԼՈ. (Ջեմալ-բեյի այդ խոսքերին արձագանք է տալիս հոգեկան տանջանքով և առհասարակ ապրում է բեմի վրա):

ՋԵՄԱԼ-ԲԵՅ. Յոթանասուն ու հինգ օրեր ու գիշերներ տիրել եմ նրան իշխանաբար: Նա բախտ է ունեցել վայելելու իմ սերը, իմ փաղաքշանքները, իմ կրակոտ համբույրները: Նա, այդ ստրուկ հայ աղջիկը, որին նախանձում էին փաշաների հարձերը:

ԳԱԼՈ. (Մեկունի): Աստված իմ, տուր ինձ ուժ լռելու:

ՋԵՄԱԼ-ԲԵՅ. Ահ, երջանիկ էին այդ օրերը: Կաքավի պես էր թռվում նա իմ գրկում: Սարսափն ու ամոթը կրկնապատկում էին նրա գեղեցկությունը: Բիհիշտումն էի երևակայում ինձ նրան համբուրելիս:

ՍԱԹԵՆԻԿ. (Կատաղի): Լռելո՞ւ ես, պիղծ ծերունի, թե չէ: Զո անարգ շրթունքները վիրավորում են երկնային դատավորի լսելիքը: Չէ որ պատասխան ունիս տալու նրա գահի առջև:

ՋԵՄԱԼ-ԲԵՅ. Ալլահը միշտ բարեհամբույր է դեպի երիտասարդական ավյունը:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Եթե չես վախճնում ալլահից, եթե չես ամաչում մարդկանցից, ամաչիր գոնե քո զավակից: (Ցույց է տալիս Գալոյի վրա): Տեսնում ես՝ ինչպես է տանջվում,

Նա, լսելով քո լիրբ խոսքերը: Նա քո որդին է: (Երեսն ամութից դարձնում է Գալոյից):

ՋԵՄԱԼ-ԲԵՅ. Անթար, ի՞նչ ասաց նա: Իմ որդին: Ո՞րը:

ԳԱԼՈ. Ես:

ՋԵՄԱԼ-ԲԵՅ. Դո՞ւ:

ՍԱԹԵՆԻԿ, Այո, նա՛ քո պղծության և իմ խայտառակության պտուղը: (Երեսը նորից դարձնելով): Աստված իմ, ներիր ինձ այս ամօթը:

(Լռություն):

ՋԵՄԱԼ-ԲԵՅ. (Դիտելով Գալոյին ոտքից մինչև գլուխ): Ալլահ, ալլահ, ոչ ոք չի կարող հասկանալ քո կարգադրությունները: Լսեցի՞ր, Անթար, նա ճիշտ ասաց: Այդ հասակը, այդ աչքերը... Ես եմ ոտքից մինչև գլուխ: Դա իմ երիտասարդությունն է, թեև ես դրա պես խեղճ չեմ եղել (Գալոյին): Դու, իհարկե, մահմեդական ես:

ԳԱԼՈ. Ես քրիստոնյա եմ և հայ:

ՋԵՄԱԼ-ԲԵՅ. (Սաթենիկին): Անառակ, ինչպե՞ս ես համարձակվել մահմեդական զավակին քրիստոնյա մկրտել:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Ես իմ ուզածն եմ արել, այժմ դու էլ քո ուզածն արա:

ԱՆԹԱՐ-ԲԵՅ. (Անհամբեր): Հորեղբայր, դրա ժամանակը չէ, շտապիր:

ՋԵՄԱԼ-ԲԵՅ. (Մտածելով): Համբերիր, թող խելքս գլուխս ժողովեմ: Այդ մեկն ինձ շփոթեցրեց: Երդվում եմ, Անթար, մեծ մարգարեի գերեզմանով, որ ես սիրում էի այդ կնոջը և պատրաստ էի նրան զոհել իմ Արիիզարին և Գյուլնիզարին: Բայց նա համառեց, չկամեցավ մեր սուրբ կրոնն ընդունել, մնալ ինձ մոտ, և ես արձակեցի նրան իմ կամքով:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Սուտ ես ասում, ծեր աղվես, դու քո հոժար կամքով չարձակեցիր ինձ, գենքի ուժով խլեցին ինձ քո ձեռքից: Մոռացե՛լ ես, ինչպես էիր դողում սարսափից, երբ հայ քաջերը հարձակվեցին քո վրանների վրա վագրերի պես: Մոռացե՛լ ես Միհրդատի կատաղի հարվածները: Չե՞ն թողել նրա տված վերքերը հետքեր քո անարգ մարմնի վրա:

ԱՆԹԱՐ-ԲԵՅ. Մորեղբայր, ժամանակ մի կորցնիր: Մերոնք շուտով կմոտենան: (Գոռալով) : Բերեք այդ աղջկան, ապա թե ոչ՝ համբերությունս հատնում է:

ԱՍԹԵՆԻԿ. Բավական է, լիրբ, ասացի, որ այս տանը քեզ համար աղջիկ չկա:

ԱՆԹԱՐ-ԲԵՅ. (Կամենում է թուրը մերկացնել): Ես քո լեզուն կկտրեմ, շան աղջիկ:

ՋԵՄԱԼ-ԲԵՅ. (Սաստելով Անթար-բեյին, բարձր) : Կանգ առ: Մի՞թե չգիտես, որ ամօթ է կնոջ վրա սուր քաշելը: Աղջիկը քոնն է ու քոնը, թող վերջին անգամ խոսեմ

այդ կամակոր հայերի հետ: (Սաթենիկին): Երդվում եմ արևովս, հայեր, որ դուք մեզ հետ վարվել չգիտեք: Ապրելով ուրիշի տանը, դուք կռվում եք տանտիրոջ հետ: Ի՞նչ եք դուք, որ այդպես գոռոզանում եք: Ի՞նչ ուժ ունիք, ի՞նչ զորություն: Ոչինչ: Իսկ այն ժողովուրդը, որ ուժ չունի, մի՞թե ժողովուրդ է: Այ, ուրիշ բան կլիներ, եթե մեզ հետ բարեկամանայիր:

ԱՆԹԱՐ-ԲԵՅ. (Մոտենալով լուսամուտներից մեկին): Ծերունին խելքը կորցնում է:

ՋԵՄԱԼ-ԲԵՅ. Էհ, ինչ կար, հավանեցի քեզ-առևանգեցի: Մի՞թե մենք քուրդերս միայն հայ աղջիկներին ենք առևանգում: Մի՞թե մենք քուրդ ու թուրք աղջիկներին չե՞նք փախցնում, երբ ծնողներն իրենց կամքով չեն տալիս նրանց մեզ: Ինչո՞ւ նրանք քեզ նման չեն գոռում ու գոռոռում:

ԱՆԹԱՐ-ԲԵՅ. Մորեղբայր, ահա մերոնք անցնում են: Շտապիր, ա՛խ:

ՋԵՄԱԼ-ԲԵՅ. Ի՞նչ եք տեսել ձեր խաչից, այդ փայտի կտորից, որ այդպես պինդ կպել եք դրան: Ալլաիը վկա, որ բավական էր ձեր սիրուն աղջիկներին ձեր կամքով տայիք մեզ, մենք այսօր կպաշտպանեինք ձեզ: Իսկ այժմ ձեզ համար փրկություն չկա, պրծավ: Դե, բավական է, բերեք այդ աղջկան, եթե չեք ուզում, որ այս տունը կրակ գցել տամ և ձեզ կենդանի-կենդանի այրեմ:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Արա, ինչ որ ուզում ես. ես ձեր ձեռքն աղջիկ չեմ տալ:

ՋԵՄԱԼ-ԲԵՅ. Չե՞ս տալ:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Ոչ:

ՋԵՄԱԼ-ԲԵՅ. Անթար, կանչիր իմ մարդկանց այստեղ:

ԱՆԹԱՐ-ԲԵՅ. (Շտապով գնում է խորքի ձախակողմյան դռնով):

ՏԵՍԻԼ 7

ՆՈՒՅՆՔ, առանց ԱՆԹԱՐ-ԲԵՅԻ

ԴԱՆԻԵԼ. (Մեկուսի): Արյունս պաղում է:

ԳԱԼՈ. (Մոտենալով Սաթենիկին): Մայր, քաջ եղիր:

ՋԵՄԱԼ-ԲԵՅ. Դրանց դատն այստեղ կանեմ, իսկ դու կհետևես ինձ: Դու կընդունես մեր սուրբ հավատը և կդառնաս իմ ծառաներից մեկը: Ով գիտե, գուցե ժամանակով կարողանաս գրավել իմ սերը:

ԳԱԼՈ. (Հպարտ): Ես քրիստոնյա եմ և քրիստոնյա կմեռնեմ:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Օրհնվիս, զավակս:

ՏԵՍԻԼ 8

ՆՈՒՅՆՔ և ՄԻՅՐԴԱՏ

ՄԻՅՐԴԱՏ. (Գալիս է ձախ կողմի դռնով): Ես նրանց թաքցրի մի այնպիսի տեղ, որ ինքը սատանան չի գտնի: (Տեսնելով Ջեմալ-բեյին, նա նայում է և ցնցվում):
Ջեմալը:

ՋԵՄԱԼ-ԲԵՅ. Նա ինքն է:

ՄԻՅՐԴԱՏ. Աա, դու դեռ կենդանի՞ ես, շուն: Մերկացրու սուրդ: (Դաշույնը մերկացնում է):

ՋԵՄԱԼ-ԲԵՅ. Լավ, փորձենք մեր հնացած ուժերը: (Դաշույնը մերկացնելով, պատրաստվում է պաշտպանվելու):

ՄԻՅՐԴԱՏ. Հիսուս Բրիստոսի անունով: (Հարձակվում է Ջեմալ փաշայի վրա):

ՋԵՄԱԼ-ԲԵՅ. Հիսուս Բրիստոսը ձեզ երբեք չի օգնի:

ՄԻՅՐԴԱՏ ԵՎ ՋԵՄԱԼ-ԲԵՅ. (Մի քանի վայրկյան կռվում են առանց որևէ հետևանքի):

ԴԱՆԻԵԼ. (Հուսահատական շարժումներ է անում):

ՍԱԹԵՆԻԿ. Կռվեցեք, լավ է այդպես մեռնել:

ՄԻՅՐԴԱՏ. (Մի հարված տալով Ջեմալ-բեյի թևին): Դե կեր, անասուն, դուք քաջ եք անգեղների դեմ:

ՋԵՄԱԼ-ԲԵՅ. Քո հարվածն ավելի ծակոց է ինձ համար: Ահա թե ինչպես պիտի զարնել: (Հարվածն ուղղում է Միհրդատի կրծքին):

ԳԱԼՈ. (Մեջ է ընկնում կռվողներին բաժանելու համար): Ամոթ է ծերունիներ, կանգ առեք (Միհրդատի կրծքին ուղղված հարվածն ստանում է իր թևի վրա): Ահ:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Աստված իմ, նա սպանեց իր որդուն:

ՋԵՄԱԼ-ԲԵՅ, ՄԻՅՐԴԱՏ. (Դադարում են կռվելուց):

ԳԱԼՈ. Ոչինչ, մայր, հարվածը թևիս դիպավ: (Վիրավոր թևը բռնած՝ նստում է թախտի վրա):

ՏԵՍԻԼ 9

ՆՈՒՅՆՔ և ԱՆԹԱՐ-ԲՈՅ՝ երկու թուրք զինվորների հետ

ԱՆԹԱՐ-ԲԵՅ. (Գալով խորքի ձախակողմյան դռնով երկու զինվորների հետ): Ահա նա, բռնեցեք:

ԵՐԿՈՒ ԹՈՒՐՔ ՉԻՆՎՈՐՆԵՐ. (Հարձակվում են Գալոյի վրա և ձերբակալում են նրան):

ՋԵՄԱԼ-ԲԵՅ. Ի՞նչ պատահեց:

ԱՆԹԱՐ-ԲԵՅ. Փաշայից հրաման եկավ՝ այդ դավաճանին ձերբակալել և կենդանի հրան ուղարկել: Նա ռուսական լոտես է ու մի քանի գաղտնի թղթեր է գողացել փաշայից և ուղարկել մյուսներին: (Դառնալով մյուսներին): Նրա դատը փաշան կանտ, իսկ ձերն իմ ձեռքումն է: Այժմ, եթե քառասուն աղջիկ էլ տաք ինձ, ձեզ համար փրկություն չկա: (Դեպի դուրս խորքի ձախակողմյան դռնով): Էհ, եկեք, դրանց տարեք հրապարակ:

ԴՐՍԻՅ. (Լսվում է ատրճանակների պայթյուն, սրերի շառաչուն, աղմուկ): Ուռռա, ուռռա:

ՋԵՄԱԼ-ԲԵՅ. (Դաշույնը դնելով պատյանի մեջ): Ի՞նչ է այդ:

ԴԱՆԻԵԼ. (Լուսամուտով նայելով փողոց): Ռուսները: (Վազում է դուրս խորքի ձախակողմյան դռնով):

ԱԹԱՐ-ԲԵՅ. (Նայելով լուսամուտով): Մորեղբայր, մերոնք փախչում են, մենք շրջապատված ենք: Փախչենք: (Վազում է դեպի խորքի ձախակողմյան դուռը):

ՏԵՍԻԼ 10

ՆՈՒՅՆԸ և ՏԻՐԱՆ իր չորս ընկերներով, որ ներս են խուժում խորքի ձախակողմյան դռներով:

ՏԻՐԱՆ. (Ատրճանակն ուղղելով Անթար-բեյի կրծքին): Անշարժ, ոչ մի քայլ:

ՏԻՐ. ԸՆԿԵՐՆԵՐ. (Հետևում են Տիրանի օրինակին):

ՏԻՐԱՆ. Չինաթափ արեք ամենքին և տարեք հանձնեցեք հազարապետին:

ՏԻՐ. ԸՆԿԵՐՆԵՐ. (Չինաթափ են անում թուրք զինվորներին և Ջեմալ-բեյին):

ՋԵՄԱԼ-ԲԵՅ. Ալլահ, ալլահ:

ՏԻՐԱՆ. (Բռնելով Անթար-բեյի օձիքը): Իսկ քո դատն ես կանտմ: (Խլում է Անթար-բեյից նրա թուրն ու ատրճանակը):

ՄԻՅՐԴԱՏ. (Ջեմալ-բեյին): Դու տեսա՞ր Հիսուս Զրիստոսի գորությունը:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Փառք քեզ, երկնային թագավոր: Դու լսեցիր իմ աղոթքները: (Մոտենալով Գալոյին): Ցույց տուր ինձ վերքը:

ԳԱԼՈ. Դատարկ բան է, թեև մի փոքր ճանկռտվել է:

ՏԻՐԱՆԻ ԸՆԿ. (Ջեմալ-բեյին և թուրք զինվորներին տանում են խորքի ձախակողմյան դռնով):

ՏԻՐԱՆ. (Անթար-բեյին): Իսկ դու առայժմ մտիր այնտեղ: Ես քեզ բանտարկում եմ հանուն արդարության: (Հրեյով Անթար-բեյին, մտցնում է ձախ կողմի սենյակը):

ՀՐԱՉԴԱՆ և ԱԼԻՇԱՆ. (Երևում են խորքի ձախակողմյան դռնի մեջ):

ԴՐՍՈՒՄ. Հոռոռա՛: Հոռոռա՛:

Վարագույր

ԱՐԱՐՎԱԾ ՉՈՐՐՈՐԴ

Երրորդ արարվածի սենյակն ու նույն կահ-կարասին

ՏԵՍԻԼ 1

ՆԻԳԱՐ և ԱՐՓԵՆԻԿ

Գալիս են ձախ կողմի դռնով:

ԱՐՓԵՆԻԿ. Վերջապես աստված լսեց այսքան տարիների մեր աղերսանքներն ու մեզ ազատեց թուրքի լծեն:

ՆԻԳԱՐ. Սիրտս տրաքում էր այդ փոսի մեջ: Մութ, խոնավ, մկներով ու որդերով լի: Ինչ վատ բան է լույսից զրկվելը: Տեր աստված: (Հառաչելով մոտենում է լուսամուտներից մեկին):

ԱՐՓԵՆԻԿ. Իսկ դրսի ձայները, Նիգար, ձայները: Կարծես երկիրը քարուքանդ էր լինում մեր գլխի վրա: Հրացանների պայթյունից երեխաներիս լացն անգամ չէր լսվում: Ահ, սարսափելի էր, սարսափելի: Երանի շուտով վերջանար այդ պատերազմը:

ՆԻԳԱՐ. Ես բոլորովին չէի սարսափում: Ես ցավում էի միայն, որ աչքովս չէի տեսնում ինչ է կատարվում դրսում: Գիտես, Արփիկ, եթե ինձ դուրս թողնեին ու ձեռքս զենք տային, ես էլ կկռվեի քուրդերի ու թուրքերի դեմ, այնքան կատաղել էի:

ԱՐՓԵՆԻԿ. Կկռվեիր, գիտեմ, դու քո հոր աղջիկն ես, նրա պես աներկյուղ:

ՆԻԳԱՐ. Այո, ես Հրազդանի աղջիկն եմ և պարծենում եմ դրանով: Եվ որ զավակը չի պարծենա այնպիսի հորով: Իսկ քո մարդը: Նա ի՞նչ տղամարդ է: Գալոն ասում է, որ հորեղբայր Միհրդատը Ջեմալ-բեյի հետ դաշույններով կռվելիս՝ Նա ջուրն ընկած հավի պես կուչ էր եկել ահա այն անկյունում, ու լեզուն պապանձվել էր:

ԱՐՓԵՆԻԿ. Էհ, ինչ արած: Աստված իմ մարդուն էլ այդպես է ստեղծել: Նա մարդկային արյուն տեսնել չի կարող: Իսկ Գալո՞ն:

ՆԻԳԱՐ. Այո, Գալոն էլ քաջ է: Հորաքույր Սաթենիկն ասում է, եթե Գալոն միջտեղ չընկներ, Ջեմալ-բեյի դաշույնը պիտի հորեղբայր Միհրդատի կրծքի մեջ խրվեր:

ԱՐՓԵՆԻԿ. Այ, տեսնում ես, արի այսուհետև էլ ասա, որ Գալոյին չի կարելի սիրել:

ՆԻԳԱՐ. Ես երբեք այդ չեմ ասել ու չեմ ասի: Ես Գալոյին չեմ ատում:

ԱՐՓԵՆԻԿ. Չես ատում, բայց ինչքան տանջել ես:

ՏԵՍԻՆ 2

ՆՈՒՅՆՔ և ՍԱԹԵՆԻԿ

ՍԱԹԵՆԻԿ. (Գալիս է ձախ կողմի դռնով: Տրամադրությունը զվարթ է: Հագած է տոնական զգեստ): Դուք այստե՞ղ եք, անգործ: Գնացեք խոհանոց Նուզդարին օգնելու: Այսօր հյուրեր ունենք:

ՆԻԳԱՐ. (Ուրախ): Հյուրե՞ր:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Այն էլ ի՞նչ հյուրեր, Արամազդի ու Տիրանի ընկերները: Պետք է ընտիր կերակուրներ պատրաստել:

ՆԻԳԱՐ. Ահ, հիանալի է: (Ծափ է տալիս ուրախությունից):

ՍԱԹԵՆԻԿ. Վերջապես մենք էլի ուրախ օր կտեսնենք այնքան տառապանքներից հետո:

ՆԻԳԱՐ. (Ոգևորված): Հյուրեր ունենք թանկագին, պետք է պարել ու երգել, քուրդ ու թուրքին չարացնել: Եկուր Արփիկ, եկ պարենք: (Բռնում է Արփիկի ձեռքը և սկսում է ծանր և բարակ պարել պառավ կանանց պես: Երգում է):

Պարենք պառավ կանանց պես,

Դե բըժա, բըժա, Գեավազան,

Արևն ելավ, ամպը կորավ,

Դե բըժա, բըժա, Գեավազան,

Ռումն եկավ, թուրքը կորավ,

Դե բըժա, բըժա, Գեավազան:

(Մի երկու անգամ պտտվում է Արփենիկի հետ ձեռ-ձեռի տված):

ՍԱԹԵՆԻԿ. (Ծափ է տալիս առանց պարին մասնակցելու): Ուրախացեք, ուրախացեք, տխուր օրեր շատ եք տեսել:

ՆԻԳԱՐ. (Դադարում է պարելուց): Օհ, սիրտս թրթրաց ծտի պես: Դե, գնանք, Արփիկ, մի լավ ճաշ պատրաստենք: (Գնում է ձախ կողմի դռնով):

ԱՐՓԵՆԻԿ. (Գնում է ձախ կողմի դռնով):

ՍԱԹԵՆԻԿ. (Ձեռները դեպի վեր բարձրացնելով). Տեր, փառք քեզ, փառք քո զորությանը:

ՏԵՍԻԼ 3

ՍԱԹԵՆԻԿ, ՄԻՅՐԴԱՏ և ԴԱՆԻԵԼ, որ գալիս են խորքի ձախակողմյան դռներով:

ՄԻՅՐԴԱՏ. (Հոգնած ու հուզված մարդու տոնով): Ինչպես ասել եմ, այնպես արեք միևնույն վերջը: Ոչ մի դուռ վարձ: Ես իմ շտեմարանը նրանց համար եմ պահել: Բաժանեցեք ամեն ինչ ձրի:

ԴԱՆԻԵԼ. Այդպես էլ անում ենք:

ՄԻՅՐԴԱՏ. Նրանք և դուք ձեր արյունով ազատեցիք մեզ թուրքի լծեն, մենք էլ մեր պարտքը կատարենք: Ի՞նչ է գույքը կամ հարստությունը, երեք անգամ քուրդերն ինձ կողոպտել են միևնույն վերջին շապիկս, երեք անգամ էլ իմ արդար աշխատանքով հարստությունս վերականգնել եմ: Նորեն կվաստակեմ. թող միայն մեզ կյանքի ապահովություն տան. ուրիշ բան չենք ուզում: Ե է, Սաթենիկ, այս երջանիկ օրին էլ արժանացանք: Ուրախացիր: (Չվարթորեն ձեռքը զարկում է Սաթենիկի ուսին):

ՍԱԹԵՆԻԿ. Ի՞նչ կասես Տիրանի մասին:

ՄԻՅՐԴԱՏ. Ապրե՛ նա, ապրե՛: Ո՞ւր է, այսօր ես նրան դեռ չեմ տեսել: (Նստում է թախտի վրա և ծխախոտ ոլորում):

ԴԱՆԻԵԼ. Կարծեմ գալիս է Հրազդանի հետ:

ՏԵՍԻԼ 4

ՆՈՒՅՆԷ և ՀՐԱԶԴԱՆ ու ՏԻՐԱՆ

ՀՐԱԶԴԱՆ. (Գալիս է խորքի ձախակողմյան դռնով): Այնուամենայնիվ, այդ կարող է հայ անունը վարկաբեկ անել օտարների աչքում, իսկ ես այդ չեմ կարող թույլ տալ: (Գլխի թեթև շարժումով բարևում է ներկա եղողներին):

ՏԻՐԱՆ. (Գալիս է Հրազդանի հետ խորքի ձախակողմյան դռնով): Համաձայն եմ, բայց դժվար է զսպել այդ մարդկանց մեջ վրիժառության փափագը: Դիմիր հայրիկին, գուցե նա կարողանա ազդել նրանց վրա:

ՄԻՅՐԴԱՏ. Ի՞նչ բան է այդ:

ՀՐԱՉԴԱՆ. (Նստելով): Քուրդերը գեներալին գանգատվել են, որ հայերն իրենց կողոպտում են:

ՄԻՅՐԴԱՏ. (Գրգռվելով): Սուտ է այդ. անամոթ սուտ: Ասա գեներալին, որ այդ աղվեսներին չհավատա: Նրանք վճռել են մեր անունը վարկաբեկել ռուսների մոտ: Գործի էությունն այս է. մինչև ձեր գալը քուրդերը կողոպտել են շրջակա հայ գյուղերը: Ձեր գալուց հետո կողոպտված հայերի մի մասը զինված բարձրացել է լեռներն ու քուրդերից հետ խլել իր սեփականությունը, այն էլ հարյուրին մեկը: Մի՞թե ամոթ է մեզ համար ետ վերցնել մեր արդար քրտինքով վաստակածն այդ սրիկաներից:

ՀՐԱՉԴԱՆ. Շատ ուրախ եմ լսելու, որ ճշմարտությունն այդ է, բայց թող հայերն այդ էլ չանեն: Թող ինչ որ քուրդերը կողոպտել են, տանեն, փույթ չէ. իսկ մենք դարձյալ մասնք բարի ու վեհանձն:

ՄԻՅՐԴԱՏ. Դու ասում ես, որ մենք մեր կայքը թողնենք մեզ թալանողների ձեռքում: Շատ լավ, այդ էլ կանենք: Ամեն բան կանենք, ամեն բան, միայն թե ռուսները մասն մեր երկրում, չգնան: Այս երրորդ անգամն է նրանք տիրում են մեր երկիրը: Երկու անգամ թողել հեռացել են և մենք նորեն մնացել ենք թուրքի լծի տակ: Գոնե այս անգամ չհեռանան:

ԱԶԹԵՆԻԿ. Աղաչենք աստծուն, որ այս անգամ գոնե մեր հույսերը չխորտակվեն:

ԴԱՆԻԵԼ. Ամեն, տեր աստված:

ՀՐԱՉԴԱՆ. Միհրդատ, գեներալը շատ գոհ է քեզանից և հրամայել է ինձ, որ իր կողմից շնորհակալություն հայտնեմ քեզ:

ՄԻՅՐԴԱՏ. Ինչո՞ւ համար:

ՀՐԱՉԴԱՆ. Նրա համար, որ դու ունեցածդ պարենը չես խնայում ձրի տալու ռուս զորքին:

ՄԻՅՐԴԱՏ. Հայտնի գեներալին, որ յուրաքանչյուր հայ երջանիկ է որևէ բանով օգտակար լինելու քրիստոնյա զորաբանակին:

ՏԻՐԱՆ. Շնորհակալ եմ, հայր, դու կատարում ես իմ խոստումը գեներալին:

ՀՐԱՉԴԱՆ. Այժմ մի խնդիր ունեմ, Միհրդատ, պիտի կատարես:

ՄԻՅՐԴԱՏ. Ասա. այս օրվա օրը խնդիրներ մերժելու օր չէ:

ՀՐԱՉԴԱՆ. Դու պիտի հաշտվես Գալոյի հետ:

ՄԻՅՐԴԱՏ. (Շփոթվելով): Այսինքն՝ ինչպես հաշտվեմ:

ՀՐԱՉԴԱՆ. (Դրական և կտրուկ): Դու պիտի այսուհետև նրան համարես հարազատ զավակ և սիրես նրան այնպես, ինչպես սիրում ես Տիրանին:

ՄԻՅՐԴԱՏ. (Ցնցվում է): Հարազատ զավա՛կ: Սիրեմ նրա՛ն, այդ քուրդի զարմի՛ն: Գիտե՛ս՝ ինչ ես խնդրում ինձնից:

ՀՐԱՉԴԱՆ. Լսիր, Միհրդատ, դու գիտես, որ ես երկար խոսել չեմ սիրում: Գալոն քո զավակը չէ, բայց արժանի է քո զավակը կոչվելու, մի մոռանա, որ նա քեզ ազատել է մահից:

ԴԱՆԻԵԼ. Այո, եթե Գալոն մեջ չընկներ, Ջեմալի դաշույնը քո կրծքի մեջ էր խրվելու:

ՏԻՐԱՆ. Միայն այդ չէ, Գալոն ռուս զորաբանակին և մեզ այնպիսի մի ծառայություն է մատուցել, որպիսին ոչ մի հայ չի մատուցել տակավին:

ՄԻՅՐԴԱՏ. Գիտեմ ինչ ծառայություն է այդ, նա գիշերը գաղտագողի մտել է իմ տան մեջ Աբդուրահման փաշայի սենյակը, գողացել է նրա թղթերը և ուղարկել ռուս հրամանատարին, դա քուրդի ծառայություն է, այսինքն դավաճանություն:

ՀՐԱՉԴԱՆ. (Գրգռվելով): Ի՞նչ ասել է դավաճանություն: Մի՞թե մենք ամենքս, քեզից սկսած, դավաճաններ չե՞նք թուրք կառավարության համար: Բայց դավաճանություններ կան, որ բարձր են ամեն մի հայրենասիրությունից: Այսօր գեներալն ինքն ասաց ինձ. «Եթե չլինեին այդ երիտասարդի տված տեղեկությունները, հազիվ թե մենք կարողանայինք այսքան շուտ ջարդել թուրքերին»: Միհրդատ, ես պահանջում եմ արդար վերաբերմունք դեպի մի մարդ, որ քո գերդաստանի, իմ զավակի և ամբողջ զավառի ազատարարն է:

ՏԻՐԱՆ. Ես էլ եմ պահանջում:

ԴԱՆԻԵԼ. Լսիր դրանց, Միհրդատ:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Աղաչում եմ:

ՄԻՅՐԴԱՏ. (Տատանվում է, մտածում, հետո ջղային եղանակով): Թողեք, հետո:

ՀՐԱՉԴԱՆ. Ոչ, այժմ իսկ, առանց հետաձգելու: Նա իսկույն պիտի գա այստեղ, և ես կխնդրեի, որ դու ինքդ առաջ երթաս, համբուրես նրան ու ասես. «Ապրիր, որդի, այս տանը, այսուհետև ես քո հայրն եմ»:

ՄԻՅՐԴԱՏ. (Գրգռված): Լավ, լավ, բավական է, թող քո ասածը լինի:

ՀՐԱՉԴԱՆ. Շնորհակալ եմ:

ՏԻՐԱՆ. Ես էլ նույնպես:

ԴԱՆԻԵԼ. Ահա, նա գալիս է:

ՏԵՍԻԼ 5

ՆՈՒՅՆՔ և ԳԱԼՈ

ԳԱԼՈ. (Գալիս է խորքի ձախակողմյան դռնով: Դեմքը տանջված է, տխուր, գունատ: Աջ կուռը, որ վիրավորված է, կապված է վզին սև թաշկինակով: Սառը, բայց քաղաքավարի գյուլիս է տալիս և կանգ է առնում դռան առջև):

ԱՄԵՆԵԸ. (Նայում են Միհրդատին):

Լռություն:

ՄԻՅՐԴԱՏ. Մաքառում է ինքն իր հետ բավական ժամանակ, մի քանի քայլ մոտենում է Գալոյին, բայց հանկարծ կանգ է առնում: Չեմ կարող: (Շտապ քայլերով գնում է խորքի աջակողմյան դռնով):

ՀՐԱԶԴԱՆ. (Վրդովված): Կամակո՛ր:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Անսի՛րո:

ԴԱՆԻԵԼ. Դաժան:

ՏԻՐԱՆ. (Գրգռված): Ես նրան այդ չեմ ների երբեք:

ՀՐԱԶԴԱՆ. Նստիր, Գալո, առաջ եկ: Շուտով պիտի գան իմ ընկերները, ես քեզ կծանոթացնեմ նրանց հետ, միասին կճաշենք:

ԳԱԼՈ. (Չի նստում): Ես եկել եմ գործով:

ՀՐԱԶԴԱՆ. Ասա, Գալո:

ԳԱԼՈ. Գեներալը խաբված է այն քուրդ ցեղապետներից, որ ինքնական զինաթափ և անձնատուր են եղել:

ՀՐԱԶԴԱՆ. Խաբվա՞ծ է: (Վեր է կենում):

ԳԱԼՈ. Այո, դա մի խաղ է այդ ցեղապետների կողմից, որի հետևանքները շուտով կզգաք: Այդ մարդիկ հավատարմության երդում են տվել գեներալին, մինչդեռ նրանց զինված խմբերը տակավին օսմանյան զորաբանակումն են և շարունակում են կռվել ռուսների դեմ:

ՀՐԱԶԴԱՆ. Ահա թե ինչ:

ԳԱԼՈ. Այո, անձնատուր եղած բեյերը, որոնց թվում և Մուսա Փաշան, օրն երկու անգամ իրանց ծառաների միջոցով մանրամասն տեղեկություններ են ուղարկում թուրքերին ձեր դիրքերի ու շարժումների մասին:

ՏԻՐԱՆ. (Կատաղի): Սրիկաներ, աղվեսներ, օձեր, պետք է ոչնչացնել ամենքին:

ԳԱԼՈ. Հայտնեցեք գեներալին նաև, որ այն հրացանները, որ քուրդերը հանձնել ու հանձնում են ռուսներին, նույնպես խարդախություն է:

ՀՐԱԶԴԱՆ. Չեմ հասկանում:

ԳԱԼՈ. Ինչպես գիտեք, այդ հրացանները հնաձև հրացաններ են, այնպիսիներ, բոլորովին անպետք: Այնինչ յուրաքանչյուր քուրդ թաքցրած ունի երկուական գերմանական նոր ձևի հրացաններ, մեկը սեփական, մյուսը օսմանյան կառավարությունից ստացած: Ահա այդ հրացաններն են, որ պետք է խլել քուրդերից, եթե իսկապես գեներալը որոշել է զինաթափ անել նրանց:

ՀՐԱԶԴԱՆ. Դու կարո՞ղ ես ցույց տալ մեզ այդ հրացանների տեղը:

ԳԱԼՈ. Կարող եմ: Ես կտամ ձեզ երկու երիտասարդ, որոնք գյուղե-գյուղ պտտելով, ցույց կտան գաղտնի պահեստները:

ՀՐԱԶԴԱՆ. Ուղարկիր այդ երիտասարդներին ինձ մոտ:

ԳԱԼՈ. Շատ լավ: Մի ուրիշ բան ևս: Հայ ազգաբնակչության պարենն սպառվում է: Շուտով ռուս բանակը կզգա ուտելիքի և վառելիքի սով: Այնինչ քուրդերն ու թուրքերը, որ ամեն օր գեներալի մոտ լաց են լինում, թե ոչինչ չունեն, ունեն տակավին շատ պահեստներ խոտի, գարու և աթարի: Իմ մարդիկն այդ պահեստներն էլ կարող են ցույց տալ:

ՀՐԱԶԴԱՆ. Հրաշալի է, ուղարկիր այդ մարդկանց ինձ մոտ:

ԳԱԼՈ. Այժմ թույլ տվեք ինձ մաղթել ձեր գործին փառավոր հաջողություն և հեռանալ ձեզնից հավիտյան:

ՍԱԹԵՆԻԿ. (Որ սկզբից ևեթ սրտատրոփ հետևել է Գալոյին): Հեռանալ մեզնից հավիտյա՞ն:

ՏԻՐԱՆ. Ո՞ր ես գնում:

ԳԱԼՈ. Զգիտեմ, մնացեք բարով: (Ուզում է գնալ):

ՍԱԹԵՆԻԿ. (Գալոյի ճանապարհը կտրելով): Սպասիր:

ԳԱԼՈ. Ոչ, մայր, ես այլևս չեմ կարող մնալ ձեր մեջ:

ՏԻՐԱՆ. Պատճառը:

ԳԱԼՈ. Պատճառը, որ դուք հայեր եք, իսկ ես քուրդ:

ՆԻԳԱՐ. (Երևում է ձախ կողմի դռան մեջ):

ՏԵՍԻԼ 6

ՆՈՒՅՆՔ և ՆԻԳԱՐ

ՏԻՐԱՆ. Գալո, կատակ մի արա:

ԳԱԼՈ. (Թեթև ցնցվում է՝ Նիգարին տեսնելով): Ի՞նչ արած, մեկի ողբերգությունը մյուսի համար կատակ է: Թող այդպես լինի: (Ուզում է գնալ):

ՏԻՐԱՆ. (Կանգնում է Գալոյի առաջ): Ես քեզ չեմ թողնի գնաս, մինչև որ չբացատրես քո հեռանալու պատճառը:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Ասա, որդի:

ՀՐԱԶԴԱՆ. Ասա, Գալո:

ԳԱԼՈ. (Մի քանի վայրկյան տատանվելուց հետո): Լավ, կասեմ: Ձեր մեջ կար միայն մեկը, որի աչքում ես մարդկային արարած էի: Մնացյալ բոլորիդ համար ես ուրիշ ոչինչ էի, եթե ոչ մի գազրելի խոց ձեր գերդաստանի վրա, որին վաղուց հարկավոր էր դանակով կտրել և դեն շարտել: Այդ մեկն իմ մայրն էր:

ՍԱԹԵՆԻԿ. (Տխուր հառաչում է):

ԳԱԼՈ. Նա սիրում էր ինձ, իսկ ես պաշտում էի նրան օրորոցից ի վեր: Այդ որդիական պաշտամունքն իմ հոգու մի կեսը ըմբոստացրել էր մյուսի դեմ այն օրից, երբ ես զգացի իմ ուժ լինելը: Հայ արյունը իմ երակների մեջ պղտորվել էր քուրդ արյունից, և դրանից առաջացել էր իմ մեջ հոգեկան այնպիսի տանջանք, որի մասին ձեզնից և ոչ մեկը կարող է գաղափար ունենալ: Եղել են ժամեր, որ ես կամեցել եմ ինքնասպանությամբ վերջ տալ այդ տանջանքին: Ո՞վ գիտե, գուցե մի օր այդպես էլ անեի, եթե չլիներ դարձյալ իմ մայրը:

ՏԻՐԱՆ. (Խորհրդավոր): Միայն մա՞յրդ, Գալո, միայն նա՞:

ԳԱԼՈ. Ոչ, և մի ուրիշը, եթե ուզում ես, որ բոլորն ասեմ, բայց գլխավորապես իմ մայրը սկզբից ևեթ. ինչևէ, ես ինքնասպանություն չգործեցի և կրում էի իմ տանջանքները լուռ, անտրտուն, երբեմն միայն իմ սրտի դառնությունը հայտնելով իմ հարազատ ծնողին: Ես պատրաստ էի մինչև մահ կրել այդ տանջանքները, բայց չար ճակատագիրը այդ չկամեցավ և ինձ հետ խաղաց մի սոսկալի խաղ:

ՏԻՐԱՆ. Ո՞րն է այդ խաղը, Գալո:

ԳԱԼՈ. Ձեմալ-բեյի հայտնվելն իմ ճանապարհի վրա: (Հուզմունքից մի քանի վայրկյան կանգ է առնում): Առաջին պահ, երբ ես տեսա նրան, անգուսպ ատելություն էր, որ պաշարեց ինձ: Ես ասացի իմ մտքում. «Ահա վերջապես այն մարդը, որ իմ անարգ ծննդկան և թշվառ գոյության հեղինակն է»: Ես պատրաստ էի հարձակվել նրա վրա և իմ թունավոր ատամները խրել նրա կոկորդի մեջ, որից այնքան զգվելի խոսքեր էին դուրս գալիս: Այո, հարձակվել իմ հոր վրա, ինչպես կատաղի շունն է հարձակվում իր մոր վրա, չգալով, որ իր ծնողն է: Բայց նույն պահին, հոգուս հատակում, այնտեղ, ուր մարդկային հայացքը դժվար է թափանցում, զարթնեց մի ուրիշ, բոլորովին հակառակ զգացում: Չգիտեմ, որդիակա՞ն էր այդ զգացումը, թե ինչ, բայց ավելի զորեղ եղավ, քան ատելությունը: Եվ ես ինձ զսպեցի: Ես ճանաչեցի իմ հորը իբրև հոր, ընդունեցի նրան, առանց սակայն իմ զգացումն արտահայտելու որևէ նշանով: Ես կարծում էի, որ իմ հոգեկան վիճակը զգալի կլինեի առանց խոսքերի էլ. և մարդիկ կխնայեին ինձ՝ եթե ոչ իբրև մի որդու, գոնե իբրև մի մարդու, որ, ինչևէ, գոնե անասնի չափ բնագոյ ունի: Բայց այդպես չեղավ: Դուք սպանեցիք իմ հորը և սպանեցիք իմ աչքերի առջև, իսկ նա, (Ձեռը տարածելով դեպի խորքի

աջակողմյան դուռը Միհրդատին ակնարկելու համար), որի կյանքն ես ազատեցի այս անարգված ձեռքովս, տեսավ, ուրախացավ և հրճվեց: (Երեսը ծածկում է հուզմունքը թաքցնելու համար):

Լռություն:

ԱՄԵՆՔԸ. (Գլուխները իջեցրած՝ նայում են ցած):

ՆԻԳԱՐ. (Մեկուսի): Խեղճ Գալո:

ՀՐԱԶԴԱՆ. Գալո, դու ունիս իրավունք վշտանալու: Իմ մարդիկն շտապեցին: Բայց չէ՞ որ սա պատերազմ է, և կռվի տաք միջոցին ո՞վ կարող էր հաշվի առնել քո տրամադրությունը:

ԳԱԼՈ. Ո՞վ: Ահա նա, մայրս:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Ե՞ս:

ԳԱԼՈ. Այո, դու, մայր: Դու կարող էիր պահել իմ հորն սպանողների ձեռքը, ինչպես ես պահեցի իմ հոր ձեռքը քո ամուսնու դեմ: Եվ դու այդ չարիր:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Մեղավոր եմ, զգում եմ:

ԳԱԼՈ. (Դառնալով Հրազդանին ու Տիրանին): Իսկ դուք կարող էիք Ջենալ-բեյին շղթայակապ գերի վերցնել, հանձնել ում դատին ևս կամենայիք, աքսորել, վերջապես— նույնիսկ կախաղան բարձրացնել, միայն իմ աչքերից հեռու: Բայց դուք այդ չարիք: Դուք նրան սպանեցիք այնտեղ, հրապարակի վրա, ամբոխի հրճվանքի, քրքիջների տակ: Եվ ես ստիպված էի լռել: Լռել, որպեսզի չասեք, թե ես քուրդ եմ և դավաճանում եմ ձեր գործին:

ՏԻՐԱՆ. Ներիր, Գալո, ես եմ մեղավոր: Ջենալ-բեյն սպանվեց իմ հրամանով, որովհետև հա այն լաիրշ Անթարի համար էր եկել առևանգելու ահա նրան. (Ցույց է տալիս Նիգարի վրա):

ԳԱԼՈ. Ահ, ես ոչ ոքի չեմ դատապարտում: Ո՞վ գիտե, գուցե ես ևս նույնն անեի, եթե ձեր տեղը լինեի: Չէ՞ որ Ջենալ-բեյը թշնամի էր, և զորեղ թշնամի: Բայց չեմ կարող թաքցնել, որ այն վայրկյանին, երբ քո ընկերոջ դաշույնը խրվեց նրա կրծքի մեջ, ես ականա զգացի զգվանք դեպի ամենքդ: Եվ այժմ ես ատում եմ ամենքիդ: (Երեսը դարձնում է):

ՍԱԹԵՆԻԿ. (Սրտատրոփ): Ամենքի՞ս: Եվ ի՞նձ, ուրեմն:

ԳԱԼՈ. Եվ քեզ:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Ահ: (Թուլացած նստում է թախտի վրա):

ՆԻԳԱՐ. (Մեկուսի): Ինչ համակրելի է նա այժմ:

ԳԱԼՈ. Ես այժմ ձեզնից յուրաքանչյուրի ձեռքի վրա իմ հոր արյունն եմ տեսնում: Ահա ինչու ես չեմ կարող մնալ ձեր մեջ: Մնացեք բարով: (Շուռ է գալիս գնալու,

խսկույն կանգ է առնում): Մի խոսք ևս: Խնդիրը ձեզ է վերաբերում: Դուք այժմ հրճվում եք ձեր հաղթությամբ: Կաղերսեի աստծուն, որ ձեր ուրախությունն անվերջ լինի: Բայց, ավաղ, ձեզ ավելի վատ օրեր են սպասում, քան մինչև այժմ եղածները:

ՀՐԱՉԴԱՆ. (Ազդված): Ավելի վա՛տ օրեր:

ԳԱԼՈ. Այո, և արդեն սկսվել են այդ օրերը: Թուրքերն ասում են. «Հայեր, դուք եք մեր հայրենիքի կործանման պատճառը: Ռուսի գնդակը մեր մեջքին է դիպչում, իսկ ձերը՝ մեր կրծքին»: Եվ ահա ամենուրեք սկսել են երիտասարդ տղամարդկանց սրի անցկացնել, երիտասարդ ու սիրուն կանանց ու աղջիկներին հարեմները տանել կամ բեյերին ծախել, իսկ ոչ սիրուններին ինչպես և ծերերին ու երեխաներին քշել հեռավոր վայրեր, ուր նրանք կոտորվում են ճանձների պես ցրտից ու սովից: Դե, մնացեք բարով: (Քայլերն ուղղում է դեպի խորքի ճախակողմյան դուռը):

ՍԱԹԵՆԻԿ. Մի գնար, Գալո, մայրդ է աղերսում, մի թողնիր մեզ:

ԳԱԼՈ. (Մի վայրկյան կռվում է իր հետ):

ՏԻՐԱՆ. Մա ախտեղ, Գալո:

ԳԱԼՈ. Ոչ:

ՀՐԱՉԴԱՆ. Ես էլ եմ խնդրում:

ԴԱՆԻԵԼ. Ես էլ:

ԳԱԼՈ. Ոչ, չեմ կարող: (Ուզում է գնալ):

ՆԻԳԱՐ. (Վազելով բռնում է Գալոյի ձեռքը): Կաց, Գալո, աղաչում եմ:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Լսեցի՞ր, Գալո:

ԳԱԼՈ. Ուշ է: (Մի վճռական շարժում անելով, գնում է խորքի աջակողմյան դռնով):

ՆԻԳԱՐ. (Լուռ արտասվում է):

ՏԵՍԻԼ 7

ՆՈՒՅՆՔ առանց ԳԱԼՈՅԻ, հետո ՄԻԼՈՎԻԴՈՎ

ԴԱՆԻԵԼ. (Գալոյի հաղորդած լուրերից ազդված՝ գունատվել է): Սարսափը գցեց ու ինքը հեռացավ:

ՀՐԱՉԴԱՆ. (Եռանդով). Տիրան, քանի որ ժողովուրդն այդ վիճակումն է, մենք չունենք իրավունք անգործ մնալու և ոչ մի վայրկյան: Գնա, տղերանց հայտնիր, որ ես իսկույն ևեթ առաջ եմ շարժվում:

ՏԻՐԱՆ. Լսում եմ: (Քայլերն ուղղում է դեպի խորքի ձախակողմյան դուռը, բայց հանդիպելով Միլովիդովին, կանգ է առնում):

ՄԻԼՈՎԻԴՈՎ. (Շտապով գալիս է խորքի ձախակողմյան դռնով, պատվի նշան է առնում Յրազդանին): Նորին գերազանցությունը գլխավոր հրամանատարից հրաման է ստացել իսկույն ետ նահանջել:

ՅՐԱԶԴԱՆ. (Չայրացած՝ ոտքի ելնելով): Նահանջե՛լ:

ՄԻԼՈՎԻԴՈՎ. Այո:

ՅՐԱԶԴԱՆ. Պատճառը:

ՄԻԼՈՎԻԴՈՎ. Ասում են, որ թշնամին ահագին ուժերով գալիս է մեր դեմ և մենք այնքան զորեղ չենք, որ կարողանանք մեր դիրքերը պահել:

ՅՐԱԶԴԱՆ. Բայց այդ ճիշտ չէ: Իմ ստացած տեղեկությունները հակառակն են պնդում: Միլովիդով, ես ձեզ խնդրում եմ ասել այդ անսպասելի նահանջի իսկական պատճառը:

ՄԻԼՈՎԻԴՈՎ. (Տատանվելով): Ես ոչինչ չգիտեմ:

ՅՐԱԶԴԱՆ. Իսկ գեներալը:

ՄԻԼՈՎԻԴՈՎ. Կարծեմ, նա նույնքան գիտե, որքան ես:

ՅՐԱԶԴԱՆ. (Տիրանի հետ փոխանակում է խորհրդավոր մի հայացք): Շատ բարի, հայտնեցեք նորին գերազանցությանը, որ ես իսկույն պատիվ կունենամ նրան ներկայանալու:

ՄԻԼՈՎԻԴՈՎ. Ցտեսություն: (Պատվի նշան առնելով, գնում է խորքի ձախակողմյան դռնով):

ՅՐԱԶԴԱՆ. (Դանիելին): Կանչիր այստեղ Միհրդատին:

ԴԱՆԻԵԼ. (Գնում է խորքի աջակողմյան դռնով և իսկույն ետ գալիս Միհրդատի հետ):

ՏԻՐԱՆ. Յորեդբայր, այդ ի՞նչ է նշանակում: Դու հասկանո՞ւմ ես:

ՅՐԱԶԴԱՆ. (Հուզված և խորհրդավոր): Եվ հասկանում եմ, և ոչ:

ՏԵՍԻԼ 8

ՆՈՒՅՆՔ և ՄԻՅՐԴԱՏ, առանց ՄԻԼՈՎԻԴՈՎԻ

ՄԻՅՐԴԱՏ. (Մտնելով խորքի աջակողմյան դռնով): Ինչո՞ւ համար այդպես շփոթված եք:

ՀՐԱՉԴԱՆ. Միհրդատ, մեր զորաբանակին հրամայված է այս կողմերը ժամանակավորապես թողնել: Հարկավ, իմ խմբերն էլ ստիպված են հետևել նրան: Կասկած չկա, որ մեր հեռանալուց հետո քուրդերն իջնելու են լեռներից: Հայտնի իմ ազգաբնակչությանը, որ մենք այս երեկո նահանջում ենք: Ես իմ խմբով գաղթականների կարավանը կուղեկցեմ մի ապահով վայր՝ կոտորածից ազատելու համար:

ՄԻՀՐԴԱՏ. (Մռայլ): Թշվառ ժողովուրդ, երրորդ անգամն է՝ քո հույսերը խորտակվում են: (Ուշքը ժողովելով, եռանդուն): Դանիել, գնա հրապարակ և լուր տուր ամենքին, ես էլ իսկույն կգամ:

ԴԱՆԻԵԼ. (Շտապով գնում է խորքի ձախակողմյան դռնով):

ՏԵՍԻԼ 9

ՆՈՒՅՆՔ, առանց ԴԱՆԻԵԼԻ

ՀՐԱՉԴԱՆ. Իսկ դուք շտապեցեք պատրաստվել: Ոչինչ հարկավոր չէ վերցնել, բացի ուտելիքից և տաք հագուստից:

ՄԻՀՐԴԱՏ. Ո՞ր ես տանում դրանց:

ՀՐԱՉԴԱՆ. Կովկաս:

ԱԱԹԵՆԻԿ. Գաղթե՞լ: Թողնել այս շեն տունը, ձգել ամեն ինչ քուրդերին, օհ, սոսկալի է, սոսկալի:

ՄԻՀՐԴԱՏ. Ես այդ չեմ կարող անել: Ով կամենում է, թող գնա. ես մնում եմ:

ՀՐԱՉԴԱՆ. Քեզ կմորթեն ոչխարի պես:

ՄԻՀՐԴԱՏ. Գերադասում եմ մորթվել իմ հայրենիքում, քան գաղթել:

ՏԻՐԱՆ. (Վրդովված): Հայր, դարձյալ համառություն:

ՄԻՀՐԴԱՏ. Ես մնում եմ:

ՀՐԱՉԴԱՆ. Բայց ժողովուրդը նորեն վերադառնալու է. դու էլ ետ կգաս:

ՆԻՀՐԴԱՏ. (Գրգռված, ոտքը զարկելով հատակին): Ես մնում եմ:

ՀՐԱՉԴԱՆ. Դե, պատրաստվեցեք երեկոյան շարժվելու: Տիրան, գնանք գեներալի մոտ: Պետք է խնդրել, որ մեզ թույլ տա ժողովրդին ուղեկցելու:

ՏԻՐԱՆ. Գնանք:

ՀՐԱՉ. և ՏԻՐԱՆ. (Շտապով գնում են խորքի ձախակողմյան դռնով):

ՍԱԹԵՆԻԿ. Խանգարվեց մեր ճաշը, խափանվեց մեր ուրախությունը: Կա՞րողյոք աստված երկնքում:

ՄԻՅՐԴԱՏ. (Գրգռված): Չկա աստված, չկա: Ես հերքում եմ նրա գոյությունը:

ՆԻԳԱՐ. (Բարձրաձայն հեկեկում է):

Վարագույր

ԱՐԱՐՎԱԾ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

Լեռնադաշտ: Դեմ առ դեմ խավարի մեջ Արարատը, որը, վարագույր բարձրանալիս, տակավին չի երևում: Բեմի վրա մի քանի խարույկներ, որ տեղ-տեղ աղոտ փարատում են խավարը: Գաղթականների մի ահագին կարավան խառնիխուռը սփռված է լեռնադաշտի վրա, մինչև բեմի հեռավոր խորքը: Երևում են հրացանակիր կամավորներ, որոնք սիլուետների պես մերթ երևում են, մերթ անհայտանում: Մեծ մասը գաղթականների պառկած են: Ոմանք տաքանում են խարույկների վրա:

ՏԵՍԻԼ 1

ՉԱՌԱՄՅԱԼ ՔԱՅԱՆԱ, հետո ԱԼԻՇԱՆ

ՉԱՌ. ՔԱՅԱՆԱ. (Նիհար, բարձրահասակ ծերունի է, կարճ և բոլորովին ճերմակ մորուքով և զգգված մազերով), վարագույրը բարձրանալիս չոքած է բեմի առաջին գծի վրա գտնվող խարույկի քով գլխաբաց և ժամագիրք է կարդում խարույկի աղոտ լույսով, Ձայնը բամբ է և մռայլ: Կարդում է հափշտակված, յուրաքանչյուր տողի վերջին բառն երգելով):

ՏԵՐ, զի՛ բազում են նեղիչք իմ և բազումք
յարեան ի վերայ իմ:
Բազումք ասեին զանձնե իմե, թե չիք
Փրկութիւն սորա առ Աստուած իւր:
Այլ Դու, ՏԵՐ, օգնական իմ ես, փառք իմ և
բարձրացուցիչ գլխոյ իմո՛յ:
Ձայնիւ իմով ես առ ՏԵՐ կարդացի և լուավ ինձ
Ի լեռնե սրբոյ իւրմէ՛:
Ես ննջեցի և ի քուն եղէ, զարթոյա և ՏԵՐ
ընդունելի իմ է՛:
Ոչ երկյացս ես ի բիւրաւոր գորաց նոցա. ոյք
շուրջանակի պատեալ պաշարեալ պահէին զի՛ս:

ԱԼԻՇԱՆ. (Գալով աջ կողմից, քիչ հեռու կանգնած՝ լսում է զառամյալ քահանային: Մի քանի օրվա մեջ նիհարել է, ծերացել, ընկճվել) ՏԵՐ հայր, մինչև ե՞րբ կարդաս սաղմոս:

ՉԱՌ. ՔԱՅԱՆԱ. (Չի լսում Ալիշանին, շարունակում է ավելի հափշտակված): Արի, ՏԵՐ, և փրկեա զիս, Աստուած իմ, զի Դու հարէր զամենեսեան:

Ոյք էին ընդ իս թշնամութեամբ ի տարապարտուց և զատամունս մեղաւորաց փշրեսցնես: Տեառնդ է փրկութիւն ի վերայ ժողովրդեան օրհնութիւն Զո:

(Վերջին չորս բառերը կրկնում է երեք անգամ):

ԱԼԻՇԱՆ. Տեր հայր, մինչև ե՞րբ կարդաս սաղմոս:

ՉԱՌ. ԶԱՅ. — Ի վերայ ժողովրդեան օրհնութիւն Զո՛:

ԱԼԻՇԱՆ. Բավական է, տեր հայր:

Չ. ԶԱՅ. Աճ՛, ի՛նչ: (Ժամագիրքը ծալում է): Ո՞վ ես դու, մահկանացու, որ խանգարես զիս խոսիլ աստծու հետ ի մեջ գիշերի:

ԱԼԻՇԱՆ. (Հառաչելով). Ես նա եմ, որ մի ժամանակ նույնպես քահանա էր:

(Մասսի գագաթը սկսում է կամաց-կամաց լուսավորվել ծագող արեգակից):

Չ. ԶԱՅԱՆ. (Դժվարութեամբ ոտքի ելնելով). Ի՞նչ, դո՞ւ ես: Դու, աղջամուղջի զավակ: Մի պղծիր քո պիղծ շրթունքներով սուրբ անունը քահանայի: Ե՛լ, գնա տարտարոս: Ինչո՞ւ խանգարես իմ գիշերային պաշտամունքը, հերետիկոս, հեթանոս, ինչո՞ւ, գեհենի ծնունդ:

ԱԼԻՇԱՆ. Տեր հայր, մինչև ե՞րբ անիծես ինձ քո դողդոջուն շրթունքներով, որ կոչված եմ աղոթելու և օրհնելու:

Չ. ԶԱՅԱՆԱ. Միշտ պիտի անիծեմ քեզ, անիծյալ անիծելոց, միշտ, քանի որ շունչս բերանումս է, քանի որ իմ տառապյալ հոգին չեմ ավանդել երկնավորին, քանի որ իմ զառամյալ լեզուն չի չորացել:

ԱԼԻՇԱՆ. Բայց ինչու, ո՞ր հանցանքիս համար, տեր հայր, ի՞նչ եմ արել:

(Բեմը այստեղից սկսած հետզհետե լուսավորվում է):

Չ. ԶԱՅԱՆ. Դո՞ւ, անիծյալ, դո՞ւ, զարշելի, դո՞ւ, զագրելի: (Յույց է տալիս գաղթականների կարավանը). Նայե, նայե, նայե, իժդ օծի զավակ, նայե, և թող խիղճդ հալածե քեզ հավիտյան: Ու տանջվիր, տանջվիր, որպես տանջվեց Հուդան, որ երեսուն արծաթի համար մատնեց Որդույն Աստծո:

ԱԼԻՇԱՆ. Ինչո՞ւ, մի՞թե ես եմ բերել ժողովրդին այստեղ:

Չ. ԶԱՅԱՆԱ. Այո, դո՞ւ, դու:

ԱԼԻՇԱՆ. Ես չեմ չա՛ր ճակատագիրը ժողովրդի:

Չ. ԶԱՅԱՆԱ. Ոչ, ոչ, դու ես՝ ինքդ, անօրեն, միայն և միայն ինքդ, ուրիշ ոչ մեկը, ոչ մեկը: Դու, անհավատ, դո՞ւ. աստծու սուրբ երեսից հրաժարվածդ: Անիծյալ անիծելոց, քանի դարեր ապրել է այդ հեգ, այդ քրիստոնասեր, խաղաղասեր, աշխատասեր ժողովուրդն իր հոգևոր հայրերի աղոթքներով ու մաղթանքներով և իր առաքելական եկեղեցու բարձր հովանավորությամբ: Քանի դարեր մենք

պահել-պահպանել ենք նրան երկրային արհավիրքներից և երկնային անեծքներից: Եկար դու, անարգեցիր սուրբ կոչումդ, դեն ձգեցիր Քրիստոսի սուրբ խաչն ու սուրբ ավետարանը և գենք բարձրացրիր իբրև եղբայրասպան: Եվ ահա ժողովուրդը կործանվեց, վասնզի աստված քո պատճառով անիծեց նրան իր բարձրությունից: Անիծեմ քեզ հանուն այդ թշվառների ու տարաբախտների: Անիծեմ, անիծեմ, անիծեմ: Հեռո՛ւ, հեռո՛ւ, սաթայել, հեռու, չար ոգի, հեռո՛ւ, զավակդ Վասակի ու Մեհրուժանի, հեռո՛ւ, ոսիսդ հայրենյաց: (Կամաց կամաց ու ետ ու ետ հեռանում է՝ ժամագիրքը բարձրացրած): Անիծեմ քեզ այս սուրբ գրքով և Քրիստոսի մահով: Հեռո՛ւ, հեռո՛ւ, Բեհեզգեբուղի ծնունդ, հեռու, եղբայրասպան Կայեն, հեռու, զարշելի որդ ու սողուն: Հեռու ախտ ու ժանտախտ: Հեռու, գեհենն է քո տեղը: Հեռու ինձնից, քո շունչն ապականում է ինձ, հեռու այս ժողովրդից, նա իմն է և ոչ քոնը: Հեռո՛ւ, հեռո՛ւ, հեռո՛ւ: (Զքանում է խորքում):

ՏԵՍԻԼ 2

ԱԼԻՇԱՆ մենակ, հետո ՀՐԱԶԴԱՆ

ԱԼԻՇԱՆ. (Խորապես ազդված քահանայի անեծքից, մնում է տեղն անշարժ).
Ինչո՞ւ ես սարսափեցի այդպես:

ՀՐԱԶԴԱՆ. (Գալիս է աջ կողմից: Հոգեկան տառապանքներից, անքնությունից և հոգևորությունից մի քանի օրվա մեջ նիհարել է ու նկատելիորեն ծերացել). Ինչո՞ւ՝
այդպես քարացել ես:

ԱԼԻՇԱՆ. Այն զառամյալ քահանան դարձյալ անիծեց ինձ:

ՀՐԱԶԴԱՆ. Խելագարված է:

ԱԼԻՇԱՆ. Դու կարծո՞ւմ ես:

ՀՐԱԶԴԱՆ. Հարկավ: Ժողովրդյան այս անասելի աղետը գրկել է նրան
բանականությունից:

ԱԼԻՇԱՆ. Զգիտեմ, կյանքումս առաջին անգամ զգացի սարսափ: Սառը քրտինքը
պատեց ինձ, երբ նա արտասանում էր իր անեծքը:

ՀՐԱԶԴԱՆ. Ալիշան, դու հուսահատվում ես:

ԱԼԻՇԱՆ. Այո, Հրազդան, ես հուսահատվում եմ:

ՀՐԱԶԴԱՆ. Հեռացիր, ուրեմն, ասպարեզից և նորեն հագիր ֆերաջեդ, նա, որ
հուսահատվում է, չի կարող լինել իմ օգնականը:

ԱԼԻՇԱՆ. Ճիշտ է, բայց երկրի հիմնահատակ ավերումը, այդ հրեշավոր
կոտորածը, այս սոսկալի գաղթը... ինչո՞վ պիտի վերջանա այս բոլորը:

ՀՐԱԶԴԱՆ. Տեսնո՞ւմ ես հորիզոնի վրա ալևոր Մասիսը: Ծագող արեգակն արդեն
սփռում է նրա վրա յուր առաջին շողերը և ոսկեզօծում նրա սրբազան գագաթը:
Քանի՜ քանի՜ անգամ է ծերունու ճակատը մռայլվել մթին ամպերից, բայց նորեն

լուսավորվել է, նորեն պայծառացել է և նորեն ծերունին սկսել է հպարտ ժպտալ աշխարհին, հեռու հուսահատություն և լքում, հեռու թերահավատություն ու կասկած: Դեպի գործ, նորեն դեպի գործ: Ահա լուսավորվում է մեր ուղին, մոլոր չքացավ: Ձայն տուր պահակներին, որ քնածներին արթնացնեն: Ժամանակն է զարթնելու:

ԱԼԻՇԱՆ. (Մի քանի քայլ դեպի խորքը գնալով, բարձր). Չարթնեցե՛ք:
(Անհետանում է բեմի խորքում):

ՁԱՅՆ. (խորքից): Չարթնեցե՛ք:

ՁԱՅՆ. (ավելի խորքից) Չարթնեցե՛ք:

ՁԱՅՆ. (հեռվից) Չարթնեցե՛ք:

ՁԱՅՆ. (Բոլորովին հեռվից). Չարթնեցե՛ք:

Չառ. ԶԱՅԱՆԱՆ. (Մի խումբ տղամարդկանց ու մանուկների հետ սկսում են երգել):

Առավոտ լուսոյ, արեգակն արդար, առիս լույս ծագեա: Բըխումն ի հորէ, բխեա հոգւոյս բան քեզ ի հաճոյս: Գանձո՞ղորմութեան, գանձի՞ծ ծածկելոյ, գտող զիս արա: Դուռ ողորմութեան դավանողիս բա՛ց, դասեցո՞ վերնոցն: Երբեակ միութիւն, եղելոց խնամող, և ողորմեա: Չարթիր, Տէր, յոգնել, զարթո գթմբեալս, զվարթնոց նմանիլ: Էդ Զայր անսկիզբն, Էակից Որդի, Է միշտ սուրբ հոգի: Ընկալ զիս, գթաց, ընկալ ողորմած, բնկալ մարդասեր: Թագավոր փառաց, թողութեանց տվող, թող ինձ ըզյանցանս: Ժողովուրդ բարեաց, ժողովեա և զիս ժողովս անդրանկաց:

ՅՐԱՉԴԱՆ. (Մի հուսահատական շարժում անելով, նստում է քարի վրա մռայլ).
Նա հարցրեց՝ ինչո՞վ պիտի վերջանա այս բոլորը: Գիտե՞մ արդյոք ես: (Ծանր հառաչում է):

ՏԵՍԻԼ 3

ՅՐԱՉԴԱՆ և ՏԻՐԱՆ

ՏԻՐԱՆ. (Գալիս է խորքից: Նույնպես նիհարած է ու ընկճված): Ուժ է հարկավոր այս ամենին դիմանալու համար, գերբնական ուժ:

ՅՐԱՉԴԱՆ. Ի՞նչ նորություն:

ՏԻՐԱՆ. Այս րոպեին եկան մի խումբ փախստականներ, որ մեզնից մի օրով ուշ են շարժվել: Նրանք ասում են, որ թուրքերը Գալոյին կախաղան են բարձրացրել:

ՅՐԱՉԴԱՆ. Այդ ես սպասում էի: Ուրի՞շ:

ՏԻՐԱՆ. Ուրիշ ոչ պակաս սոսկալի լուր, հայրիկն այրվել է:

ՅՐԱՉԴԱՆ. (Ոտքի կանգնելով). Այրվե՞լ:

ՏԻՐԱՆ. Այո: Այն ժամանակ, երբ քուրդերը հարձակվել են, նա իր սենյակում փակված պաշտպանվել է հրացանն արձակելով, չկամենալով կենդանի անձնատուր լինել: Քուրդերը տունը հրդեհել են, ծերունին այրվել է իր սենյակում:

ՀՐԱՉԴԱՆ. Համառ էր հայրդ, Տիրան, և իր համառության զոհը դարձավ:

ՏԻՐԱՆ. Ի՞նչ ես խորհուրդ տալիս. հայտնե՞մ այս բոլորը մայրիկին:

ՀՐԱՉԴԱՆ. Ամենահին, դա կարող է նրան սպանել: Պետք է խնայել նրա ուժերը մինչև Կովկաս հասնելը: Այնտեղ՝ կհայտնենք:

ՏԵՍԻՆ 4

ՆՈՒՅՆՔ և ՍԱԹԵՆԻԿ, ՆԻԳԱՐ, ԱՐՓԵՆԻԿ, ԴԱՆԻԵԼ (չորս ութ-ինը տարեկան մանուկների նետ, որոնցից երկուսը Սաթենիկին են, երկուսը Արփենիկին: Գալիս են աջ կողմից):

ԴԱՆԻԵԼ. (Իր երկու գավակների ձեռքից բռնած). Եկեք, մի փոքր տաքացեք խարույկի մոտ: Մրսում եք: Եկեք դուք էլ, կանայք:

(Մոտենում է խարույկին):

ԱՐՓԵՆԻԿ. (Գալիս է Սաթենիկի երեխաների ձեռքից բռնած). Ցուրտ է, սոսկալի ցուրտ (Մոտենալով խարույկին) Եկ, Սաթենիկ, եկ, Նիգար: Դու դողում ես:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Ես ցուրտ չեմ զգում, թողեք ինձ: Չկա ցուրտ, կրակ է ամեն ինչ:

ՆԻԳԱՐ. Թող երեխաները տաքանան, մենք կարող ենք դիմանալ: (Փաթաթվում է շալի մեջ):

ԴԱՆԻԵԼ. Այդ ո՞վքեր են երգում:

ՏԻՐԱՆ. Խելագար քահանան մի խումբ մանուկների հետ «Առավոտ լուսո» է երգում:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Չի բացվել մեզ համար լույս, չի բացվել, բավական է երգել: (Գրգռված, Հրազդանին և Տիրանին). Շա՛տ պիտի քալենք տակավին:

ԴԱՆԻԵԼ. Եվ կանցնենք թուրքական նախկին սահմանը ու կլինենք այնուհետև ապահով:

ՍԱԹԵՆԻԿ (Սրտմտությամբ) Անիծվին ձեր սահմանները: Ինչո՞ւ բերիք մեզ այս ցուրտ վայրերը: Ինչո՞ւ չթողիք ինձ մնալ հիմար ծերունու մոտ, իմ հարկի տակ ու այնտեղ մեռնել:

ՆԻԳԱՐ. Մայրիկ, հանգստացիր, աղաչում եմ:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Ոչ, չեմ ուզում: Վերադարձրեք ինձ իմ վաթանը: Ես այնտեղ եմ փափագում փչել իմ հոգին:

ՀՐԱԶԴԱՆ. Այնտեղ կմեռնիս, քույր, այնտեղ, դու էլ, ես էլ, ամենքս: Այս գաղթը ժամանակավոր է: Ամենքս նորեն կվերադառնանք հայրենիք ազատ ու երջանիկ վիճակում:

ՍԱԹԵՆԻԿ. Ազատ ու երջանիկ: Կար ժամանակ, երբ ես ևս հավատում էի քո խոսքին: Այժմ չեմ հավատում ոչ քեզ, ոչ նրան (ցույց է տալիս Տիրանի վրա). Ոչ մեկիդ:

ԴԱՆԻԵԼ. Մենք ազատություն երբեք չենք տեսնի:

ԱՐՓԵՆԻԿ. Երբեք, այո, երբեք, այսպես է գրված մեր ճակատին:

ՆԻԳԱՐ. Իսկ ես դարձյալ հավատում եմ իմ հայրիկին և Տիրանին: Հավատում եմ, որ նրանց հույսն ու հավատը կարդարանան:

ՀՐԱԶԴԱՆ. Ապրիս, զավակս, ապագան հավատացողինն է: Թող մենք լինենք թշվառ, բայց դու և դրանք (ցույց է տալիս փոքրիկների վրա) կլինեք երջանիկ: Ես խորապես համոզված եմ:

ՏԻՐԱՆ. Ես նույնպես:

ՏԵՍԻՆ 5

ՆՈՒՅՆՔ և ԱԼԻՇԱՆ

ԱԼԻՇԱՆ. (Գալիս է բեմի խորքից: Այլալված է, գունատ, առանց գտակի և հրացանի): Հրազդան, Հրազդան:

ՀՐԱԶԴԱՆ. Այստեղ եմ, ի՞նչ է պատահել:

ԱԼԻՇԱՆ. Գիտես՝ ինչքան դիպեց ես թողնում այս անգամ: Ես համարեցի մեկիկ-մեկիկ, երեխաներ, ծերեր, հողի կանայք: Ուղիղ հարյուր և իննսունինը: Մեկն է պակասում, միայն մեկը: Մի գիշերվա մեջ, միայն մի գիշերվա մեր ցրտից, սովից, հոգևածությունից, վշտից: Բայց մեկը չափտի պակսե: Այն պետք է լրացնել: (Գնում է դեպի ձախ և չքանում):

ՏԵՍԻՆ 6

ՆՈՒՅՆՔ առանց ԱԼԻՇԱՆԻ

ՏԻՐԱՆ. Ի՞նչ է պատահել այդ մարդուն: Նրա դեմքը տարօրինակ է:

ՀՐԱԶԴԱՆ. Խելագար քահանայի անեծքը շատ խորն է ազդել նրա վրա: (Բեմի հետևից լսվում է ատրճանակի պայթյուն):

ԴԱՆԻԵԼ. (Ցնցվելով). Քուրդերը:

ԿԱՆԱՅԶ և ԵՐԵՄԱՆԵՐ (Ցնցվում են):

ՀՐԱՉԴԱՆ. Մի վախենաք: Քուրդերը չեն հանդգնի հարձակվել ինձ վրա:

ՏԻՐԱՆ. (Շտապով գնում է դեպի ձախ և իսկույն ետ է գալիս տխուր):

ՀՐԱՉԴԱՆ. Ի՞նչ է պատահել:

ՏԻՐԱՆ. Ալիշանն իրան սպանեց:

ՀՐԱՉԴԱՆ. Թուլամորթ, ես արհամարհում եմ թուլամորթներին: Թող դիակը դնեն սայլերից մեկի վրա և ուղարկեն իր ծննդավայրը: (Բարձր) Գոռա, որ կարավանը շարժվե:

ՏԻՐԱՆ. (Մի քանի քայլ դեպի բեմի խորքը գնալով) Շարժվեցե՛ք: (Հետ է գալիս և շտապով գնում է դեպի ձախ):

ՁԱՅՆ. (խորքից) Շարժվեցե՛ք:

ՁԱՅՆ. (Ավելի խորքից) Շարժվեցե՛ք:

ՁԱՅՆ. (Բոլորովին հեռվից) Շարժվեցե՛ք:

(Գաղթականների կարավանը շարժվում է դեպի ձախ): Բեմի խորքում երևում է զառամյալ քահանան իր խմբով, որ շարունակ «Առավոտ լուսո», երգելով, անցնում է դեպի ձախ:

ՎԱՐԱԳՈՒՅՐ